

יעקב דימון

אשר סיפרתי לנכדי

יעקב רימון

*

אשר סיפרתי לנכדי

לנכדי היקרים באהבה

יעקב רימון

אשר סיפרתי לנכדי

סיפורים לבני הנעורים

הוצאת "המנורה", תל-אביב

תשכ"ט — 1969

יעקב רימון / אשר סיפרתי לנכדי

ערך לדפוס: אפרים רימון

הוצאת "המנורה" תל-אביב, רח' זנגביל 24

נדפס בישראל, תשכ"ט

הגלופות שבספר זה הועתקו מעתון הילדים, "הצופה לילדים"
בו נתפרסמו גם הסיפורים — והן מעשיידי הציירים
א. לואיזאדה, מ. אריאלי.

ה ת ו כ ו

7 . . . . . יגאל הצפתי .

ח ג ו מ ו ע ד

13	. . . . .	אברהם'לה קם לסליחות .
17	. . . . .	יוסף עובדיה הולך לסליחות .
21	. . . . .	השופר וכד השמן .
25	. . . . .	הנער שתקע בשופר .
30	. . . . .	תקיעת־שופר חטופה... .
34	. . . . .	בזכות יום הכפורים .
38	. . . . .	נס כל נדרי .
41	. . . . .	דני קונה לולב ואתרוג .
45	. . . . .	סכך לסוכה .
49	. . . . .	סוכת שלום .
54	. . . . .	סוכתו של ר' שאול־יצחק .
57	. . . . .	הילד שהגיר דמעות בשמחת־תורה .
61	. . . . .	גדי מדליק נרות חנוכה .
65	. . . . .	החנוכיה של בכור נסים .
69	. . . . .	מנורת החנוכה של סבא .
73	. . . . .	כיצד חגג יותם את ט"ו בשבט .
78	. . . . .	חורשת ט"ו בשבט .
83	. . . . .	שדרות צבי .
87	. . . . .	הטיול למקוה ישראל .
91	. . . . .	פורים בבית אבא .
95	. . . . .	ריקודו של הדוד אפרים .
99	. . . . .	נס פורים בחברון .
103	. . . . .	גדי רצה לשאול .
107	. . . . .	חיטה לאפית מצות .
112	. . . . .	ה"סדר" הראשון בארץ .

117	. . . . .	ליליהסדר בכלא התורכי
122	. . . . .	לילישימורים
128	. . . . .	רחמים מקיים נדרו
132	. . . . .	כיבוד אב . . . . .
136	. . . . .	הסבתא צביה נדבה ספר תורה
141	. . . . .	בזכות רבי שמעון בר יוחאי
145	. . . . .	חיימ'קה שר זמירות שבת

א ג ל י - פ ל

151	. . . . .	פעמי המשיח . . . . .
157	. . . . .	אברהמ'לה כליזמר מנוה שלום
161	. . . . .	בוליסה שואבת המים . . . . .
166	. . . . .	בן הסנדלר שהיה לזמר אופרה
170	. . . . .	עוזי עולה למצוות . . . . .
174	. . . . .	המזוודה המסתורית . . . . .
177	. . . . .	יוסי נסע לשיבה . . . . .
180	. . . . .	הסבתא חנה . . . . .
183	. . . . .	יוסילה חזן . . . . .
187	. . . . .	עודד „נוסע" לתורה . . . . .
190	. . . . .	כיצד נתגלה גונב הביצים . . . . .
192	. . . . .	שתי שאלות של הפחה . . . . .
193	. . . . .	עושר שמור לבעליו . . . . .

יגאל הצפתי

במעלה ההר אל המצודה בצפת עומד לו בית לבן בן שתי קומות. הקומה התחתונה כתקועה בצלע ההר והקומה העליונה שעל פסגתו נראית למרחוק. ולחלק העליון של הבית גזוז־זטרה רחבה שממנה נשקפים הררי בירת הגליל ובראשם הר העצמון.

בבית זה גר יגאל הצפתי, שנולד להוריו רבי חנניה המצודתי (כך נקרא על שם המצודה) ולאמו רחל בת ההר (משום שביתה התנשא בראש ההר), — לעת זיקנתם. רבי חנניה היה כל שנותיו עובר בכפרים הערביים שבסביבה, קונה את שמן־הזית ויוצק אותו בנאדות, מביאם העירה ומוכרם לחנוונים. גיבור היה ועז נפש, לא פחד מכול. בשבילים שבין ההרים חימר אחר חמורו אל הכפרים הערביים ללא חת, וכל הערביים שפגשוהו בדרכו ב־כוהו לשלום, כי ידוע ידעו שאין להכנס בריב עם רבי חנניה, פן יראה להם את נחת זרועו.

ומספרים על רבי חנניה, שבאחד הימים בהיותו בין ההרים בדרכו מחמר אחרי חמורו, התנפל עליו שודד ערבי וזמם לקחת ממנו את חמורו וכספו, אך לא איש כרבי חנניה יפחד. הוא נאבק עמו והכריעו. ולא זו בלבד, אלא שאסר בחבלים את השודד בידי וברגליו, השכיבו על החמור והביאו למשטרת צפת. ויהי הדבר לשיחת־היום בין הערביים ואימת מוות נפלה עליהם.

בהיות יגאל בן עשר כבר יצא ללוות את אביו ב„מסעותיו“ אל כפרי הערביים. על אף גילו הרך היה יגאל מפותח מאד ושרי־ריו כמטילי ברזל. מפעם לפעם יצא עם אביו לדרך ושימש לו לעזר. שמח האב הזקן בחשבו כי הנה בנו ימשיך בעסק מכירת שמן־

זית, אך בעיני יגאל לא מצא חן עסק זה. אמנם, אהב מאוד את השבילים בין ההרים, המדרונים והגיאיות, כל פרשות הגבורה במשעולי־הזיתים ובואדי הרחב על שבילי־האבנים והמורדות התלולים, נפשו חושלה וחוסנה ולא ידעה מורך ורפיון, — אולם יגאל חלם חלום איש האדמה. הוא שאף להיות איכר.

מבלי לגלות לאיש את חלומו, החל יגאל הקטן לעבד חלקת אדמה מאחורי ביתם וגידל בה ירקות. לראשונה שתל עגבניות והנה אלה עלו יפה, גדולות ואדומות כדם. משראה יגאל שמח שמחה גדולה שמעשה ידיו הצליח. הוא ישב על אבן מאחורי ביתם בצל, כשרוח קרירה נשבה וליטפה פניו. ותוך התענגותו על מראה העגבניות עלה במוחו רעיון טוב. הוא לקח תיבת־קרשים לבנה ונקיה, מילא אותה עגבניותיו המוצלחות ועליהן שם מכתב, בו היה כתוב לאמור:

אל חולי־הריאות בבית־החולים שבצפת, שלום עליכם!

א. נ.

אני יגאל הקטן מצפת, שולח לכם במתנה את העגבניות, ראשוני פרי ביכורי גן הירק שלי. איכלו אותן בתי־אבון והיו בריאים וחזקים. באיחולי רפואה שלימה, יגאל הצפתי מהמצודה.

ועוד באותו יום עם חשכה, כשרבי חנניה ישב בבית הכנסת של האר"י ושמע פרק במשניות, העביר יגאל את התיבה על חמורם אל בית החולים.

עברו ימים אחדים ויגאל ישב על גזוזטרת ביתם עם הוריו לאחר תפילת מעריב, והנה דופקים בדלת. — יבוא — קראה רחל אם יגאל, ומיד נראה בפתח אדם כשבידו הימנית זר פרחים גדול ויפה ובידו השמאלית איגרת.

— פה גר יגאל הצפתי? — שאל האיש.

— כן — ענתה האם, וקראה לבנה. כשהופיע יגאל מסר לו האיש את הזר והאיגרת.

ובאיגרת היה כתוב לאמור:

אל יגאל הצפתי מהמצודה, החיים והשלום!

יגאל היקר, תודותינו וברכותינו שלוחות לך על המעשה האנושי מאד שעשית. מתנתך נאה היא ולא תסולא בפז. כשקיבלו אותה בבית החולים נכנס הרופא אל אולם החולים הגדול וקרא בפנינו את מכתבך. הוחלט שכולנו נכתוב אליך ונודה לך על הרעיון הטוב שהגית ועל לבך הרגיש. היה בריא וגדל עובד אדמה נאמן לעמך ולמולדתך.

על החתום: חולי בית החולים בצפת.

רבי חנניה שהתבונן אל כל הנעשה בפתח דלת ביתו בסקר רנות רבה, ביקש לדעת פשר דבר. יגאל לא ראה עוד טעם להסתיר הדבר מאביו ומסר את האיגרת בידיו. הרכיב רבי חנניה משי-קפיו וקרא ופניו אורו. הוא ניגש אל בנו ונשקו במצחו וכך עשתה אמו רחל כשהיא מנגבת בסינרה את דמעות עיניה מרוב גיל. אכן, יגאל בנה, ישר וטוב הוא ולב זהב לו.

חלפו ימים, יגאל גמר את בית ספרו, אך עודנו רוקם את חלור מותיו. עם סיום בית הספר, עלה שוב במוחו רעיון נאה. בימי החופשה, בין מעבר למעבר בחייו החדשים, טרם היכנסו לבית ספר חקלאי, הקים בחצר ביתם לול לעופות. יום יום טיפל בהם במסירות רבה, ומשהטילו התרנגולות את הביצים הראשונות, אספן יגאל ושלחן אל בית התינוקות שבמורד המצודה בצרון מכתב שבו היה כתוב לאמור:

אל הנהלת בית התינוקות במזרח המצודה.

יום יום בדרכי מבית הספר אל ביתנו שבמצודה, הייתי רואה את ילדי מעונכם במשחקים. ידוע ידעתי, כך סיפרו

לי, כי ישנם בין הילדים כאלה שבבית הוריהם עוני רב וכאלה שבאו מהגולה לאחר שניצלו מתאי הגזים. לילדים האלה, שכה אהבתים, אני שולח במתנה את הביצים הראשונות שהטילו התרנגולות כלול החדש שלנו. יאכלו הילדים בתיאבון ולבריאות.

מוקיר מפעלכם, יגאל הצפתי מהמצודה.

שוב כעבור ימים מספר באו לבית רבי חנניה שתי נשים עסקניות וברכו את יגאל על מעשהו הטוב.

שנים חלפו, יגאל סיים את בית הספר התיכון החקלאי, הוא חזר אל בית אביו בהחלטה נחושה להיות עובד אדמה. יום יום ראו את יגאל הצפתי רוכב על סוסתו הלבנה מעבר להר כנען. באו ימים קשים לביריה העברית. שלוש פעמים גרשו האנגלים את מתיישביה מנחלתם, אך הם נאחזו בה בצפריניהם, וגם יגאל הצפתי נחלץ לעזרתם כרבים בחורים אחרים מטובי הנוער במולדת.

באו ימי המצור על צפת. מלחמת השיחרור בגליל היתה בכל עוזה ותקפה. יגאל אף הוא נחלץ לקרב על שיחרור בירת הגליל, על עיר מולדתו. בחזית הראשונה והקטלנית ביותר, התנדב יגאל לכל תפקיד מסוכן. הוא נפגע קשה בידו הימנית והיה הכרח לקטעה. חדשים אחדים שכב יגאל אי-שם בבית-חולים צבאי, אך רוחו לא נשברה. על אף אבדן דם רב, מילא את שליחותו באמונה, ומאז נקרא בפי כל לא יגאל הצפתי כי אם יגאל הגלילי, כי ראו בו את גיבור הגליל.

בעברך באדמות החולה, ותראה איש צעיר גדוע ידו הימנית, רוכב על סוסתו הלבנה, דע לך כי זהו יגאל הצפתי — הגלילי, אשר חלום חייו להיות איכר עברי לא נתגשם, אך מאושר הוא שתרם את חלקו בשיחרור הגליל מידי אויביו.

חג ומועד

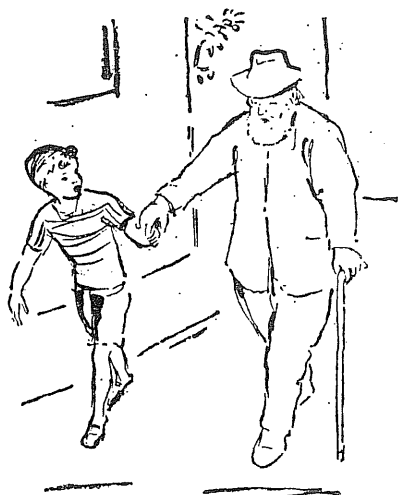
אברהמ'לה קם לסליחות

אברהמ'לה הוא ילד חמוד, כבן שנים עשרה שנה, זריז וגמיש, פיקח וממולח, תמיד מחייך ועיניו נוצצות ומבריקות. מדי יום ביומו אראהו הולך לבית-הכנסת לתפילת מנחה ומעריב. באמצע המשחק הלוהט בכדור רגל, ברחוב הגובל עם בית הכנסת, לכשמגיעה שעת תפילת מנחה, הוא עוזב את המגרש ונכנס במהירות-הבזק לבית הכנסת, רוחץ ידיו בכיור, ניגש לארון הקטן בו מונחים סידורים, מוציא סידור ומתפלל עם הציבור. על פי רוב מתנועע אברהמ'לה בשעת תפילה. אך יש והוא עומד בלי נוע, כשעיניו נתונות בסידור.

אורח חייו של אברהמ'לה מפתיע ומפליא, ולא בכדי התחבב על כל המתפללים. יש שהוא ניגש דווקא בלאט, בצעדים כבוסים ומתונים, אל הספסלים העומדים לפני בית-הכנסת, עליהם יושבים המתפללים, ביחוד בימי החום, בין מנחה למעריב, ומשוחחים על דא ועל הא, — ומטה אוזן קשבת לשיחת הגדולים, עומד ומקשיב ושותק.

על אחד הספסלים ישב סג"נהור, שאברהמ'לה היה מדקדק לילה לילה להובילו לביתו, כשהסגי נהור מחזיק בידו של אברהמ'לה והולך אחריו צעד אחר צעד. לא אחת בעת הפנאי היה אברהמ'לה נכנס בשקט אל בית הזקן העיוור וקורא לפניו פרק בתנ"ך או בדיני שולחן-ערוך. הזקן העיוור היה מקשיב ברטט נפשי לקריאתו של אברהמ'לה וכשהיה מסיים, היה הזקן נושקו במצחו. כך היה אברהמ'לה נוהג זמן רב מבלי שידעו על כך, עושה מעשהו הטוב בשקט ובצנעה.

מדי שבת בשבתו, מקדים אברהמ'לה לקום. נכנס בדחילו לבית הכנסת, מתיישב ליד לומדיהשעור בגמרא ומקשיב לשעור. במוצאי־שבתות נעשה אברהמ'לה מקורב לגבאי, הנוהג להבדיל ולהוציא את הציבור. אז אברהמ'לה לובש חשיבות. כשהחזן מגיע לתפילת „ויהי נועם" הוא ניגש אל הגבאי, לוקח ממנו מפתחות הבימה, פותח ומוציא מתוכה האבוקה להבדלה, הגביע וקופסת הבשמים. מחזיק את הנר גבוה, כשהגבאי מבדיל על היין.

בליל שבועות ממלא אברהמ'לה תפקיד חשוב. הוא מגיש לשולחנות את הספלים בהם מוזג הגבאי קפה לעורכי התיקון. מביא צלחות מביתו ומניחן על השולחן בשביל ה„חומוס", ויושב עד מאוחר עם הקהל וקורא בתיקון.

ברם, מי שלא ראה את אברהמ'לה בימי־הסליחות, לא ידע מה זו עירנות של ילד. בימי הסליחות הולך אברהמ'לה לישון

בשעות הערב המוקדמות ומתעורר בשלוש וחצי אחר חצות הלילה, עוזב ביתו ושם פניו אל הזקן העיוור ומביאו לסליחות. כשהשניים נכנסים לבית־הכנסת מופנות כל העיניים אל אברהמ'לה הילד־החמוד, החביב על כולם. אברהמ'לה ניגש למקום־מושבו הקבוע, משפשף עיניו הנעצמות, פותח הסליחות ומחכה לחזן שיתחיל בתפילתו. אברהמ'לה מתפלל ברגש רב, וכשמגיע החזן לתפילת „הנשמה לך והגוף פעלך, חוסה על עמלך“, נעשה אברהמ'לה רציני ובוֹלע כל מלה היוצאת מפי החזן. לילה לילה בראש אשמורות היה אברהמ'לה בא לבית־הכנסת לאמירת סליחות, כשהוא מביא עמו את הזקן העיוור.

באחד הימים, כשהקהל התכנס לבית־הכנסת לאמירת סליחות, הרגישו שחסרים עדיין אברהמ'לה והעיוור. הגבאי ציווה על החזן לחכות רבע שעה, אולי בינתיים יגיעו השניים. כשעבר הזמן והם לא באו, שאל הגבאי את אבי אברהמ'לה לפשר הדבר. האב השיב כי הדבר מעורר דאגה בלב, כי אברהמ'לה יצא כדרכו תמיד לבית העיוור כדי להביאו. אבי אברהמ'לה ואחד המתפללים הלכו לבית העיוור. כשבאו לשם מצאו שהזקן קודח וחמום גובר, אברהמ'לה יושב ליד מיטת הזקן ומניח תחבושות קרות לראשו וקורא באזני העיוור החולה המרותק למיטתו את הסליחות בניגון המקובל וברגש רב. הזקן חוזר, מלה במלה אחר אברהמ'לה, כשמעיניו זולגות דמעות. אבי אברהמ'לה והנלווה אליו, בראותם את המחזה אשר נגע אל לבם, מיהרו להביא רופא, שציווה להכניסו מיד לבית־החולים. גם שם היה אברהמ'לה מבקר את הזקן העיוור והיה קורא באזניו פרקי תהלים. כשבועיים ימים שכב הזקן בבית־החולים ולא חזר עוד לביתו. כשיהודים עמדו בבתי הכנסת והתפללו „הנשמה לך“ החזיר הזקן נשמתו לבוראו.

בהלוויה נראה גם אברהמ'לה עצוב ומדוכא. הוא הלך אחר ארונו כשעיניו זולגות דמעות. ולמחרת אותו יום, כשקם

אברהמ'לה לסליחות של ליל לפני יום־הכפורים, הלך ליד אביו,
ותוך כדי הליכה בדרך, עמד לפתע אברהמ'לה ואמר לאביו:
— אבא, סליחות כמו שאמרתי ליד מיטת הזקן העיוור
והחולה, איני יודע אם עוד אוכל לומר, — ושקע בדומיה.

יוסף עובדיה הולך לסליחות

החדר בו התגוררתי בצפת, חלון גדול לו בכותל המזרחי, דרכו נתגלתה לעיני פנורמה נהדרת בלתי נשכחת. מימין נשקפה מרחוק הכנרת הכחולה, בכל הוד קסמה. כנרת זו, שדמות כינור לה בין הרים, ושעליה נאמר, שהיא היפה ביותר בשבעת הימים בהם נתברכה ארץ-ישראל.

אותם רגעים, לבי היה פועם והולם לה בחזקה, לחמודה בימים, שמשוררינו שרו לה מיטב שיריהם. משמאלי ראיתי את שני ההרים, שדמות תאומים להם, המרהיבים עין ביופיים. וממולי ראיתי את צפת הערבית לשעבר ; בבתי הקטנים, בשבי-ליה המסולעים ובגגותיה הרעועים. לידה, תחנת המכוניות הסור-אנת והרועשת. הלאה מהם נזקף לנגד עיני הר-כנען בכל יפעתו ; בבתי ההבראה ההדורים שלו. יש שלא הדלקתי אור בחדרי בלילות, כי כל האורות מבתי-ההבראה בהר-כנען, חדרו לחדרי והאירוהו. היה זה מחזה מרהיב-עין, כשהרבה אורות רמזו וקרצו לי מרחוק. ביחוד שבה את נפשי אור פנסי המכוניות המגיעות בלילה לצפת. ראיתי אורות הולכים ומתקרבים, ורצים עם נפתולי הכביש בין ההרים.

כשהגיע ראש חודש אלול, היו מעירים אותי משנתי הערבה קולות אומרי הסליחות של אחינו הספרדים, המתחילים באמירת סליחות מראש-חודש אלול. הייתי שוכב במיטתי בעינים פקוחות ומקשיב לקולות הזמרה והתפילה, שמשכו את לבי. צפת היתה מתעוררת מתנומתה ; בתחנת המכוניות כבר נשמעו קולותיהם של עובדי התחנה הבאים ראשונה לעבודתם.

ברם, קולות אלה אבדו בקולות אומרי הסליחות, שהתגברו והלכו.

באחד הלילות, כשקולות אלה העירוני משנתי, בצלילי־הזמרה המעוררים את הלב, קפצתי ממיטתי, התרחצתי והתלבשתי וירדתי לבית־הכנסת של המערביים, ממנו הגיעו הקולות. היה זה בית־כנסת קטן, בגודל חדר רגיל. מסביב לקירות עמדו ספסלים מרופדים עם משענות. ליד ארון הקודש ישב חכם מכלוף ועל יד הבימה ישב אחד לבוש שק על גבו, כשהחבלים תלויים על כתפו האחת. הוא ישב על שרפרף, מחזיק בידו ספר־הסליחות, ראשו מורכן עליו, כשהוא קורא בו ברגש רב. איש זה, שהיה בעל זקן ארוך היורד על מידותיו, פאותיו ארוכות ומסולסלות, משך ביותר תשומת לבי. מפי אחד המתפללים נודע לי, שזהו יוסף עובדיה הסבל, ההולך לילה לילה מצפת העתיקה לבית־כנסת זה, לומר סליחות, למען יוכל לרדת מהר לתחנה, מקום עבודתו.

לא סבל סתם הוא, יוסף עובדיה — שח לי איש שיחי. יוסף עובדיה הוא אמנם סבל, אך גם מקובל, ובין מקובלי צפת מקומו. תלמיד חכם הוא, מרבה ללמוד ב„זוהר“ ואיש קדוש הוא. בתחנת המכוניות הוא יושב ומחכה למשא. בין משא למשא, יוציא מכיסו ספר תהלים שנדפס על ידי אחד המקובלים בירושלים, ופיו לא יפסוק מקרוא בו. ויש שהוא שוקע כליכך באמירת תהלים, עד שאינו מרגיש שהנוסעים עוברים על ידו, ופרנסתו משתמטת מידו. יוסף עובדיה גר לא רחוק מבית־כנסת האר"י, של הספרדים. לילה לילה הוא יורד לבית הכנסת של המערביים, לבוש שק על גבו, כשחבליו מושלכים על כתפו האחת, כשבכל הדרך פיו אינו פוסק מלהתפלל.

יוסף עובדיה אינו עובד כל היום, מסתפק במועט הוא. שעות אחדות יעבוד בתחנה, בנשיאת משאות, ובהרגישו שכבר הרוויח את הפרוטות הדרושות לו למחית היום, עוזב הוא את התחנה

וחוזר לביתו. אין הוא דואג ליום המחרת. אבינו שבשמים הוא ידאג, ולמה לו לאדם לדאוג? הקדוש־ברוך־הוא, הוא הזן ומפרנס כל בריותיו. לאחר שיוסף עובדיה בא מהתחנה, יסיר שקו מעל גבו וחבליו מעל כתפו, יניחם למשמרת עד הלילה הבא. בינתיים יסעד ויברך את השם על המזון שנתן לו, ינוח מעט

מעמלו. אחרי הצהרים ירד יוסף עובדיה לטבול עצמו במקוה. ילבש כפתנו (מעילו) וחגורתו, יחבוש המצנפת לראשו וילך לבית הכנסת של האר"י להתבודד עם המקובלים.

— צדיק גדול הוא יוסף עובדיה — אומר איש שיחי — אל תראה שהוא סבל, חכם גדול הוא, מאותם החכמים כרבי יוחנן הסנדלר, רבי יצחק נפחא וכמותם, שעל אף גדלותם בתורה דבקו במלאכה ואהבוה.

ביום חמישי אינו עובד יוסף עובדיה. עד שעה שתיים עשרה בצהריים מתהלך הוא וסלו בידו, עובר מסמטה לסמטה ומביא לבתי העניים מצרכי מזון לשבת. איש בודד כי יחלה ואין מי שיטפל בו ויסעדרו על ערש דווי — יוסף עובדיה יושב ליד מיטת החולה כל הלילה.

בימי מלחמת השחרור, כשהערבים ירו בלי הרף על הרובע היהודי בצפת, ופחד מוות היה לעבור ברחוב, עמדו אנשי ההגנה בחרוף נפש והגנו על העמדות היהודיות. יוסף עובדיה לא ירד בימים ההם לתחנה, הוא התנדב להעביר נשק מעמדה לעמדה. הוא הלך ונשא המטען, כשפיו אינו פוסק מלהתפלל. הכדורים שרקו מעל ראשו, והוא הלך ללא מורא וללא חת ומילא שליחותו בסכנת נפשות. אמרו עליו, על יוסף עובדיה הסבל, המקובל, שהוא רואה ואינו נראה, כל גופו משוריין, הכדורים פוגעים בו, נופלים ארצה ואינם חודרים אליו...

אם תבואו לצפת בימי הסליחות — רדו לבית־הכנסת של המערביים ותפגשו שם את יוסף עובדיה הסבל, כשהוא אומר סליחות. ואם ישחק לכם המזל, והוא יהיה החזן העובר לפני התיבה — חייכם שאמירת סליחות רגשית כזו לא שמעתם מימיכם.

השופר וכד השמן

בבית־הכנסת רבן יוחנן בן זכאי בעיר העתיקה בירושלים היו מונחים על אחת הבליטות מהקיר המזרחי ליד ארון הקודש, שופר וכד־שמן. המסורת מספרת שהשופר והכד נשארו כשריד מכלי בית המקדש. איש לא העז געת בם. שמועה אמרה שכל שיעז לנגוע בשופר ובכד לא יוציא שנתו. כל המתפללים הביטו בחרדת־קודש לשופר ולכד כשרידי מחמדי בית המקדש. וכשהגיע המועד לסיווד בית־הכנסת, היו הגבאים הולכים למקוה, טובלים במים, מתקדשים ומטהרים, ורק אחר כך, בדחילו ורחימו, בידיים נקיות וטהורות, מזיזים את השופר והכד, שיוכל הסייד לסיוד את המקום. עד שהסייד גומר מלאכת הסיוד, היו הגבאים אומרים פרקי־תגלים וביחוד הפרק „שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'“, וחזרו כמה וכמה פעמים על הפסוק „אם עוונות תשמור יי, ה' מי יעמוד“. כשסיים הסייד לסיוד, החזירו הגבאים את השופר והכד למקומם, והרבו להתפלל על נפשם לה' שיאריך ימיהם ושנותיהם, כי רק מתוך הכרח, למען יפוי היכל הקודש, בבחינת „זה ה' אלי ואנוהו“ העזו לגעת בשופר ובכד.

בית־הכנסת רבן יוחנן בן זכאי, שלפי המסורת נבנה בתקופת הרומאים ורבן יוחנן התפלל בו, היה הומה תמיד מרוב מתפללים. כל הנכנס בתוכו היה מתבשם מיראת־הכבוד ומתעלה מקדושת המקום. ארון־הקודש, הבימה והמנורות הרבות היו עשויים מלאכת מחשבת. הילדים היו שומעים מפי אבותיהם על השופר והכד, את האגדות השובות־לב שנתרקמו במשך דורות עליהם. בין הבאים לבית־הכנסת היתה ילדה שחומת עור ויפת־עינים.

השופר והכד קסמו לה יותר מכל. בלילה היתה חולמת עליהם. אביה סיפר לה, שלפני בוא המשיח יבוא אליהו הנביא ויתקע בו תקיעה גדולה ויבשר על הגאולה השלמה. ויש שהיתה רואה בחלומה ישיש בעל הדרת־פנים, זקן לבן יורד לו על מידותיו, הצועד בצעדים קצובים לבית־הכנסת רבן יוחנן בן זכאי. לבה הלם בחזקה. עוד מעט יקח אליהו הנביא את השופר ויתקע תקיעה גדולה, והיא תשמע במו אזניה. נפש הילדה נקשרה לשופר ולכד, ובכל עת פנאי, בבואה לבית־הכנסת, העיפה מבט בשופר ובכד והזינה בהם עיניה.

שם הילדה היה רבקה חסין, אלא שהוריה קראו לה רוביקה. אהבה רוביקה את העיר העתיקה, כל סלע מרחובותיה המסור־לעים היה יקר לה. יש שהיתה הולכת אל הכותל המערבי וניצבת על ידו, מהרהרת בימים הקדומים של העם, בימי הזוהר כשבית־המקדש היה קיים, והחלטה גמלה בלבה, לכשתגדל, תצטרף אל אחיה המגינים על העיר העתיקה, עמה קשרה קשר עד, לא ינתק. עברו שנים ורוביקה גדלה ותהי לעלמה. ומאושרת היתה, כשקיבלה לחברה ב,הגנה".

הגיעו ובאו ימים קשים לעיר העתיקה. הלגיון הערבי שם עליה מצור. לארץ ישראל פלשו צבאות שבע מדינות ערב והחלה מלחמת השחרור. תושביה היהודים של העיר העתיקה היו במצור ובמצוקה, רבו הקרבנות היקרים שלנו. קומץ אנשי־ההגנה העברים מול לגיון ערבי צמא־דמים עמד בעקשנות בקרב נואש. רוביקה העלמה מילאה תפקיד נכבד. עליה היה לספק נשק לאחינו המגינים. היהודים התבצרו בבית־הכנסת. אחת העמדות החשובות היתה בבית־הכנסת רבן יוחנן בן זכאי. הלכה רוביקה כשמתחת לבגדיה רימוני־יד, לתתם למגינים העברים שבבית הכנסת רבן יוחנן בן זכאי. כשניגשה רוביקה לפתח בית־הכנסת הזדעזעה. פורעים ערבים עמדו ליד ארון־הקודש כשגבם אל רוביקה. הם הוציאו את ספרי התורה וגזרום לגזרים. רוביקה

ראתה לפתע את השופר וכד השמן על הרצפה מושלכים ליד הפתח. נתכווץ בה לבה, התכופפה, טבלה ידיה בשמן ומשחה פניה

ושערותיה. וראה זה פלא, היא לבשה הוד גבורה. פניה היו להבים. מבלי לחשוב הרבה, הוציאה רימוניד אחר רימוניד וזרקה על הערבים. הרימונים התפוצצו והערבים התרסקו והועפו אל על. דם הטמאים הציף את הקירות ורצפת בית־הכנסת. רוביקה עזבה את המקום לאחר שהפילה חללים רבים, וחזרה אל אחיה המגינים העברים. הערבים שפגשה בדרך לא נגעו בה לרעה, כי מראה־פניה היה כפני ערביה. כך נקמה רוביקה נקמתה בפורעים

הערבים שחיללו את הקודש, קרעו ספרי התורה, שברו כד השמן וזרקו את השופר.

רוביקה עזבה את העיר העתיקה עם כל היהודים שיצאו. היא גאה עד היום על הנקמה שנקמה בפורעים הערבים, אך מער כמלא את לבה על שלא לקחה עמה את השופר.

הנער שתקע בשופר

בחורשה הקטנה שעל הגבעה, באחת ממושבות השומרון, עמד בית לבן בן שתי קומות, בו נמצא בית החולים למהגרים מיפו ותל-אביב. הימים ימי מלחמת העולם הראשונה. השלטון התורכי שעמד בפני התמוטטות, גירש את יהודי יפו ותל-אביב לפנים הארץ. מאין דירות במידה מספיקה למהגרים, הם שוכנו במרתפי היקב. הצפיפות הרבה גרמה להתפשטות מחלת טיפוס הבהרות. יום יום מתו אנשים, נשים וילדים, ולא עבר יום בלי לויות.

בראש בית החולים עמד רופא ידוע ואדם בעל לב טוב, שהקדיש עצמו להצלת החולים מצפורני המוות. הוא עשה ימים כלי-לות, לא נתן תנומה לעפעפיו, היה שוכב בבגדיו על הספה שבמשרד בית החולים, מתנמנם מעט ומוכן תמיד לכל קריאה. הוא לא עזב את בית החולים אפילו לשעה קלה.

מספר המיטות בבית-החולים היה מועט והחולים מרובים. באין ברירה, היו מורידים את החולים שאפסה כל תקוה להצלתם בעודם בחיים לקומת המרתף, לחדר שעל יד חדר-המתים, ובמקומם הובאו חולים חדשים. לא אחת קרה, שמבין חולים אלה, היו שהברואו והועלו שוב לקומה העליונה. עין האחות הראשית היתה פקוחה גם על החולים שהורידום למרתף. במשך היום היתה עולה ויורדת מקומה לקומה, ובהיווכחה שהחולה ששכב במרתף עבר את המשבר ויצא מכלל סכנה, לא היה גבול לשמחתה.

לבית-חולים זה הובאו כשבועיים לפני ראש-השנה, יהודי

זקן בעל הדרת-פנים, שנתגלגל מירושלים למושבה ונער כחוש וצנום. מיטת הזקן עמדה ליד מיטת הנער והזקן והנער התיידדו ביניהם. כשעברו הימים בהם שכבו בחום גבוה, והרופא התיר להם לרדת ממיטותיהם, היו השניים יושבים יחדיו בגזוזטרה הגדולה של בית-החולים, ממנה אפשר היה לראות את הים בכל הדרו.

היה בין הדמדומים. הזקן והנער ישבו ושוחחו ביניהם. לפתע ירדה עצבות על השניים. הזקן נאנח אנחה עמוקה שוברת לב.

— היודע אתה — פנה אל הנער — בעוד ימים אחדים ראש-השנה ועלינו יהיה להשאר ביום-הדין בבית-החולים. הה, כמה מאושר הייתי לחזור אל ביתי לירושלים ולהתפלל בימים-הנוראים בבית-הכנסת בו התפללתי כל השנים, ולהיות יחד עם אשתי וילדי.

הנער הוריד את ראשו ובעיניו נקוו דמעות.

— אתה — הוא אמר אל הזקן — לך יש בית, בני משפחה, ואני? לאן אני אלך לאחר שאעזוב את בית-החולים? הן יחיד נשארת, בודד וגלמוד מאדם.

— ואיפה הוריד? — שאל הזקן.

— הורי — השיב הנער — כבר אינם בחיים. כשגורשנו מיפו לכפר-סבא, באחד הלילות, יצא אבי מפתח חדרנו, ששימש קודם אורווה לסוסים, כשפנס קטן דלוק בידו. אותו רגע עבר אווירון אנגלי, הטיל פצצה שהרגה את אבי במקום. ואמי מתה במגפת טיפוס הבהרות בבית-חולים זה יומיים לפני שהובאתי לכאן. ועוד הספקתי ללוותה לבית עולמה ולומר קדיש על קברה. בן יחיד הייתי להם.

הנער נשתתק, ניגש אל מעקה הגזוזטרה והביט אל האפקים הרחוקים. לפתע תפס ראשו בשתי ידיו ומירר בבכי חרישי, כששפתיו ממללות: „לאן אלך, אי אמצא קורת גג לראשי. אבי ואמי היקרים, אייכם?”

בעודו בוכה, הרגיש בידו האבהית והמלטפת של הזקן. — אל תבכה, נערי — אמר כשהוא מלטף את ראש הנער — לא אשאירך בודד וגלמוד, כשאצא מבית החולים אקחך עמי לירושלים ותהיה בבית היתומים שאני מייסדו ומנהלו. אנוכי אדאג לכל מחסורך. ועתה התאושש והיה בן-חיל. הנער תפס ידו של הזקן ונשקה, לאות תודה והוקרה לאיש שאומר להיטיב עמו.

למחרת היום ישבו כדרכם בגזוזטרה.

— היודע אתה — אמר הזקן — בימים הנוראים הייתי עובר לפני התיבה בבית הכנסת שלי בירושלים, כשמקהלת נערים מלווה תפילתי, ועתה? צר לי להשאר פה.

— ואני — השיב הנער — הייתי עוזר ליד אבי בעברו לפני

נרגש עמד הנער ובעיניו שוב נקוו דמעות, אך הפעם לא
היו אלה דמעות עצב, כי אם דמעות גיל.
כשיצא הזקן מבית החולים קיים את הבטחתו ולקח עמו
את הנער על מנת לדאוג לקיומו ולחינוכו. וכל השומע על הדבר,
אמר שזכות תקיעת שופר עמדה לו לנער.

תקיעת-שופר חטופה...

כשציווה השלטון התורכי לתפוס תושבי-הארץ לעבודת „סוכרה“ (עבודות-כפיה), נתפסו גם יהודים. צייד השלטון יצאו לרחובות, וכל מי שנקלע בדרכם נתפס, ובהצלפת שוטים הובאו הנתפסים אל ה„קישלה“ ביפו ומשם נשלחו למקומות שונים בארץ לעבודות קשות ומפרכות, שהיו דרושות לשלטון. רע ומר היה גורלם של אלה, מזון לא ניתן להם פרט לפת קיבר וכמה זיתים. עובדי ה„סוכרה“ לא קיבלו אוכל מבושל ובהיותם בשמ-מות-חולות, לא יכלו להתרחץ, והלכלוך והזהמה גברו מיום ליום. בתנאים בלתי היגייניים אלה חלו רבים במחלת הטיפוס, ומהם מצאו מותם בשימון.

בימים ההם נתפסו יהודים תימנים והובאו לסביבות העיר הערבית ג'נין לזיפות כביש שהיה דרוש לצבא התורכי. ליד הכביש הוקמו אהלים ובתוכם שוכנו היהודים הללו. היה זה מחזה נוגע ללב לראות יהודים תימנים, כחושים וצנומים, בעלי זקן ופיאות, עובדים בעבודות קשות ומפרכות כשה„זאבטים“ (הקצינים התור-כים) מצליפים על גבותיהם מפעם בפעם, כשאחד מעובדי-הכפיה קורא ברגש „מחה תמחה“ וחבריו עונים לעומתו „זכר עמלק“. האחד הזה היה סעדיה מארי, תלמיד-חכם שהיה בעל אמונה גדול באלקים, שלא ידע רפיון-רוח והיה מלהיב את חבריו, מחזק את רוחם בדברי תורה ומשפיע עליהם להתגבר על כל הצרות שמצאום. כששמע ה„זאבט“ הגדול, הממונה על קבוצת העובדים, את סעדיה מארי קורא „מחה תמחה“ וחבריו עונים לעומתו „זכר עמלק“, ניגש ה„זאבט“ לסעדיה וביקשו שיסביר לו פירוש

המלים. סעדיה לא נבוכ ונעה לו, שזהו שיר עתיק של עם ישראל שבו מובעת האמונה שהאלקים יביא שלום לכל המאמינים בו. ומאז היו ה„זאבטים“ מוחאים כף לשמע השיר. סעדיה מארי זה הפך מנהיג הקבוצה, הוא דאג לתפילה בציבור בהשכמת הבוקר ולתפילת מנחה ומעריב תוך כדי עבודה. בידעו את כל ספר התהלים בעל־פה, היה אומר פסוק פסוק וחבריו מחזיקים אחריו. וכך עודד את רוח חבריו לבל יתמוטטו עצביהם.

ימי אלול התקרבו לקצם, ודאגתו של סעדיה מארי היתה רבה. מה יהא על תקיעת שופר? כל הנסיונות שנעשו להשתדל אצל השלטון התורכי לשחרר יהודים אלה לימים הנוראים היו לשווא. השלטון התעקש: שעת מלחמה, האויב בשערי־הארץ ואי אפשר לשחרר איש מעובדי הכפיה. לבסוף הסכים השלטון לשחררם מעבודתם, לשני ימי ראש השנה.

בליל ראש השנה עמדו ארבעים יהודים מתימן והתפללו בשברון־לב, כשעיניהם זולגות דמעות. הם עמדו לפני קונם בבגדי העבודה הבלויים והמזופתים, כשידיהם ופניהם מלוכלכות מהזפת השחורה. מחזורים לא היו, פרט למחזור אחד שהיה בידי סעדיה מארי. עמדה קבוצת היהודים בין האהלים ברחבה, וסעדיה קורא את התפילות כשחבריו ממללים אחריו. לאחר התפילה התיישבו על הארץ ואכלו את פת הקיבר והזיתים. סעדיה הרגיש בדכאון שתקף את חבריו. בוודאי הם מהרהרים עתה על משפחותיהם ועל בית הכנסת שהורחקו מהם ביד רש־עים. ומעת לעת אנחה היתה מתפרצת מהלבבות. ואז נתעורר סעדיה והשמיע ל„עדתו“ דברי מוסר, תשובה והתעוררות שירדו על צחיח לבם כסם־חיים.

כל אותו לילה הרהר סעדיה הרהוריו הבלתי פוסקים: מה יהיה על תקיעת שופר? עם בוקר הרהיב עוז בנפשו וניגש אל ה„זאבט“ הגדול והסביר לו את מהותו של יום־הדין ומצוות תקיעת שופר. ה„זאבט“ הקשיב, הרהר קצת ולבסוף אמר

לסעדיה : „אני מבין לרוחך, הייתי רוצה לשאת פניך ולהרשות לך לתקוע בשופר, אך הלא תבין שאנו נמצאים עתה בעיצומה של המלחמה, ואם תתקע בשופר, ייחשב הדבר כאילו נתת סיג מנים לאויב ותתחייב למלכות. יראו אותך כמורד, ואתה עלול לעלות על עמוד התליה". נסתתמו טענותיו של סעדיה.

ברם סעדיה לא השלים בלבו עם המחשבה שהוא וחבריו לא ישמעו תקיעת שופר. הוא נזכר שיש ברשותו בקבוק אראק (יין שרף) ובקבוק קוניאק.

כתום תפילת שחרית הסביר לחבריו את אשר הוא עומד לעשות, וכולם קראו לעומתו : „ישמרך ה'!" הוא הלך אל ה„זאבט" הגדול והזמינהו לבוא ולשתות עמו „לחיים" לכבוד חג היהודים. ה„זאבט" נענה. הביא סעדיה את שני הבקבוקים ועיני ה„זאבט" אורו. הוא נעשה רך וגמיש וגילגל בלשונו טובות על היהודים. סעדיה מארי מזג לו כוסית אחר כוסית ולעצמו רק כוסית אחת. הכוסיות הורמו וכל הנוכחים ברכו את ה„זאבט" ואיחלו נצחון לשלטון על אויביו. ה„זאבט" הפליג בשתיה עד שהתפרקד על הארץ ונרדם. היה ה„זאבט" נוחר נחירי רה עמוקה, כשסעדיה סותם אזניו בצמר גפן. לאחר מכן קפץ סעדיה ותפס השופר וברך את הברכה, והתחיל לתקוע עשר התקיעות הראשונות בחטיפה רבה, כאילו כפאו שד. התקיעות נתקעו והוא היה מאושר ופניו קרנו מרוב שמחת עשית המצוה. אך ההצלחה לא האירה פנים במלואה לסעדיה. כשתקע „תקיעה גדולה" פקח ה„זאבט" עיניו ויבן את הנעשה. הוא רתת כולו מכעס, ובשוט שבידו הצליף לסעדיה על פניו ללא רחם. וסעדיה קיבל באהבה את הצליפות ולא דיבר דבר. „עתה" — צעק ה„זאבט" הגדול כשהוא חורק בשיניו — „תלך אל עמוד התליה". רק אז השיב סעדיה ל„זאבט" בקור־רוח : „אם זה יהיה רצון האלקים, אמות על קידוש שמו ושמירת מצוותיו".

סעדיה נלקח והובא אל בית הכלא הצבאי בדמשק. הוא

הועמד לדין בבית הדין הצבאי ויצא פסק-דינו: מוות על-ידי תליה. האשמה היתה — שהוא אותת לאויב וכי הוא מרגל ובוגד בשלטון.

ברם סעדיה מארי לא נתלה. הוא נשאר בחיים והוחזר אל

חבריו לעבודה. החכם-באשי (הרב הראשי של יהודי סוריה) התייצב בפני ג'מל פאשה, והפציר בו שיחון את סעדיה מארי, שהוא אזרח נאמן לשלטון, ותקיעת שופר אינה איתות לאויב. דבריו השפיעו ושכנעו את ג'מל פאשה והגזרה בוטלה.

וכשבא סעדיה חזרה למחנה-האהלים קיבלוהו חבריו בשמחה, חיבקוהו ונישקוהו וכולם אמרו: עמדה לו לסעדיה זכות מצוות תקיעת שופר שקיימה במסירות-נפש.

בזכות יום הכפורים

עד גיל עשר היה שלמה ככל הילדים, שלם בגופו וברוחו ; למד בבית הספר בשקידה ובהתמדה, והתחבב על חבריו לספסל הלימודים. כאשר מלאו לשלמה עשר שנים, חלה במחלה קשה, הוכנס לבית החולים בו שהה חודשים רבים, וכתוצאה ממחלה זו נשאר אילם לכל ימי חייו. בבית הספר לא יכול שלמה להמשיך ללמוד ונותר בודד מבלי חברים, עצוב ונכא רוח. הוריו דאגו לטפל בו ביתר מסירות, הרעיפו עליו אהבה ללא גבול. בגלל מומו והקולות הקטועים שהיה שלמה משמיע בעת שמחה או רוגז התרחקו ממנו חבריו, ואת נחמתו מצא בקריאת ספרים ובחיק הוריו שלא חסכו ממנו דבר להקל על סבלו.

ברם אושרו של שלמה בין הוריו לא נמשך זמן רב. יום אחד חלתה אמו, הוכנסה לבית החולים וממנו לא שבה עוד. נשאר שלמה מיותרם ובודד. האב שיצא בשעות הבוקר המוקדמות לעבודתו חזר עם ערב. שלמה התהלך יחידי בבית, עזוב, ללא טיפול והשגחה.

נשא אביו של שלמה אשה שניה וקיווה שהיא תטפל בנער ותהיה לו כאם. ברם, זו לא דאגה לנער ולא טיפלה בו כיאות, ולעת ערב כשחזר האב מעבודתו היה פוגש בבנו כשהוא עצוב, בודד ומוזנח.

הלך אביו של שלמה והתייעץ עם מומחים על עתידו של בנו ומה יהיה עיסוקו, ולפי עצתם הכניס את בנו כשוליא בכריכית ספרים גדולה. שם למד את מלאכת כריכת הספרים ואף צהרים אכל שם. ברם, הנערים האחרים לא התחברו עמו בגלל מומו.

ובעוד הם היו עובדים ואוכלים בצוותא, היה הוא בודד בעבודתו. הוא נשא את סבלו באהבה גם מידי הנערים שלא נתנו לו להשתתף בחברתם וגם מצד אמו החורגת שהזניחה אותו, לא האכילה אותו ולא כיבסה את בגדיו. והוא היה לעצמאי. בעצמו היה מכבס בגדיו ערב ערב עם שובו מהכריכיה, וכן היה משיג כל צרכיו האחרים בכוחות עצמו.

יחסם הרע של שאר השוליות בבית המלאכה היה מרגיז, והוא היה פונה אל מנהל הכריכיה בהמיות והיה מסביר לו בתנועות את מצבו ושופך לפניו את לבו. המנהל שהיה אדם טוב לב, הרגיעו, דיבר בשקט והביט בפני שלמה כדי שיראה את תנועות השפתיים ויבין את דבריו. ברם, שלמה נרגע רק לשעה קלה, וכאשר הציקו לו השוליות היה משליך עליהם קרטונים, מפריע להם בעבודתם, מתפרע ושובר שמשות מרוב התלהבות. החזקתו של שלמה בבית המלאכה נעשתה בלתי אפשרית. הזמין מנהל בית המלאכה את אביו של שלמה וסח לפניו את מעלליו של בנו. האב התחנן בפני המנהל שיאזור סבלנות אל הנער האומלל והבטיחו לדבר על כך עם בנו. המנהל התרכך והתפייס.

יום אחד לפני ערב יום הכפורים הגדיש שלמה את הסאה. הוא איים שאם השוליות יוסיפו להציק לו ולבודדו יגביר את התמרדותו, ובשעת הצהרים בא שלמה והתיישב ליד כל הנערים האחרים. ברם, אלה כשראוהו בחברתם התקלסו בו ועזבו בצחוק את החדר. שלמה התרגז ונעל את החדר ונשאר בו יחידי. קרא לו המנהל מבחוץ וביקש להיכנס ולדבר עמו, אך שלמה ענה לו על כך בהקשות חזקות על קירות החדר ובפזרו את הכסאות בקול שאון. כשראה המנהל שאין שלמה פותח, ציווה לפרוץ את הדלת, פגש בשלמה ורצה לדבר עמו, ברם שלמה התרחק ממנו בהמית רוגז. המנהל הקשיח לבו וציווה על שלמה לעזוב את בית המלאכה ולא לשוב עוד אליו. יצא

שלמה משערי בית המלאכה עצוב ומדוכא, בא הביתה, ואמו החורגת התעלמה ממנו ולא שאלתהו לפשר צערו. נדד שלמה ברחובות העיר ובערב שב לביתו. כששב אביו מעבודתו רשם שלמה את כל סבלו בבית המלאכה ובבית על פיסת נייר. אביו קרא את הכתוב בקול לפני אשתו וגער בה על התנהגותה הרעה אל הילד. האם לא יכלה להחזיק מעמד ופרצה בבכי חרטה והבטיחה לטפל בשלמה ולדאוג לו.

הגיע ליל כל נדרי. בית הכנסת היה מלא מפה אל פה. גם מנהל בית המלאכה עמד מעוטף בטליתו והתפלל. ברם, אל כל אשר נשא עיניו, ראה לפניו את דמות הנער שלמה. ביקש להתרכז בתפילה בתוך המחזור, אך ראה זה פלא: בכל עמוד שפתח נראתה לו דמות הנער האומלל. המנהל לא ידע מנוחה. מצפונו הציק לו. הוא שמע כאילו קול מסתורי לוחש לו: „למה גרשת מעל פניך נער אומלל, מדוע הקשחת לבך אליו? הראית לצער, השמת לבך אל ארשת פניו העגור־מה? משום מה לא היתה לך סבלנות יתירה אל נער שהגורל המר לו ובידך היה נתון עתידו?“

אותו לילה לא יכול המנהל לישון, שנתו נדדה ומחשבתו כולה נסבה על אודות הנער שלמה האומלל. בבוקר מיהר המנהל לביתו של שלמה, נכנס וראה את שלמה היושב עגום ליד השולחן, משתאה למראה המנהל שבא לבקרו ביום כפור. הוא חיבק את הנער, ביקש את סליחתו והזמינו לחזור לבית המלאכה. ועוד הבטיח לנער לעזור לו, להדריכו ולקרבו אל שאר הנערים בבית המלאכה. לאושרו של שלמה לא היה גבול והוא הודה למנהל והבטיחו שלא ישתובב ולא יפריע בבית המלאכה.

ואמנם, מנהל הכריכיה קיים את הבטחתו, הוא כינס את הנערים מבלי ידיעת שלמה, סח להם אודות שלמה וסבלו, וביקשם להתחבר עמו ולהוציאו מבידודותו, ואף הזהיר שהנער שיפגע בשלמה יגורש מבית המלאכה.

ימיו הבאים של שלמה בבית המלאכה היו נעימים ומאושרים. המנהל והנערים הסבירו לו פנים והתחברו עמו, הוא חש עצמו עליז מתמיד. ביום היה עובד ובערב השיג לו המנהל מורה שלימ"ד בסבלנות את אשר לא יכול ללמוד בבית הספר מחמת מומו. המנהל מינה את שלמה לעובד קבוע, ושלמה הצטיין במלאכת ידיו והשביע רצון כולם. את משכורתו הפקיד אביו בבנק על שמו ושלמה חסך לו לעתיד. אולם מפעם לפעם היה קונה לו ספרי לימוד ומדע שונים להרחבת השכלתו, ואף מקלט רדיו רכש לו והיה מקשיב לו מדי ערב. וכשהאב חזר מדי ערב מעבודתו והיה רואה את בנו רחוף ולבוש בגדים נאים ונקיים היה לבו מתרחב משמחה. והיה מדובב לעצמו ומודה לה' על חסדו. כל זה בזכות יום הכפורים!

נס כל נדרי

בימי המלחמה העולמית הראשונה גרשה הממשלה התור־כית את תושבי תל־אביב ויפו לפני הארץ. חלק מהמגורשים נשלחו לגליל וחלק למושבה כפר סבא. באין די בתים במושבה לקלוט את כל המגורשים, הקימו סוכות מענפי אקליפטוסים. סוכות האקליפטוסים הוקמו גם עבור בית הספר. הן עמדו על הגבעה, בכניסה למושבה, ליד חורשת האקליפטוסים הגדולה. סוכה רחבה הוקמה במרכז המושבה לבית־הכנסת. היה זה בית־כנסת מיוחד. כולו — הגג, הקירות, ארון הקודש, הספסלים, הבימה — בנוי עצי אקליפטוס. את ספר התורה לא היו משאירים בבית־הכנסת, כי אם בבית איכר סמוך, ורק לפני התפילה, היו מביאים את הספר ומעמידים אותו בארון־הקודש. וכך התפללו ולמדו המהגרים בבית־כנסת זה.

עם התקרב הימים הנוראים, היו ראשי המהגרים מלאי דאגה. איך יתפללו בליל יום־כפור בבית־הכנסת הפתוח לכל עבר? בלילות אסור היה להעלות אור, כי אם יראה האויב את האור יוריד על המקום המואר מפצצותיו. וכך קרה במושבה, שבאחד הלילות יצא אדם מפתח סוכתו לאור פנס־כיס קטן, ומאווירון האויב שעבר מעל המקום, נזרקה פצצה שפגעה בו והרגתהו במקום. אעפ"י כן החליטו ראשי המהגרים, שעל אף כל התנאים הקשים והמצב המיוחד תערך התפילה כהלכה. הם מצאו בעל תפילה ירושלמי ידוע, הבטיחו לו את שכרו. הוא אסף אליו מילדי המהגרים וסידר מקהלה.

הגיע ערב יום־כפור. בתפילת הבוקר הודיעו ראשי המה-

גרים, שמכיוון ואסור להדליק אור בלילות ובכדי שיוכלו להתפלל בליל יום־כפור, מתבקשים המתפללים להקדים באכילת הסעודה המפסקת, ולבוא לתפילה מבעוד יום, למען יוכל החזן להתפלל מתוך המחזור. וכך היה. קהל המתפללים התאסף לבית־הכנסת בעוד השמש בקצה השמים. אחד מראשי המה-

גרים נאם בפני הקהל, ובנאומו עודד את המתפללים שלא יפלו ברוחם.

לאחר מכן החל החזן ב„אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה“. הוא היה בעל קול ערב והתפלל בנעימות רבה, כשמקהלת הילדים עוזרת על ידו. היה זה מעמד מופלא ורב רושם. מי שם לב לימי מלחמה, מי חשב על מוות, תותחים ואווירונים זורקי פצצות?

כולם עמדו והתפללו ברגש ובתום, כאילו עמדו בתפילה בבנין קבע מפואר של בית כנסת, כאילו לא קרה כלום. והתפילה היתה יפה להפליא — תפילת מעמקים. קולות הילדים השתפכו כקולות הזמירים ביער. לבס של המהגרים התרחב, הם שכחו את כל הצרות והדאגות.

התפלל החזן „כל נדרי“ והצלילים בקעו מבין עצי הא-קליפטוסים והתפזרו במרחב. נדמה היה שללא מעצור הגיעו לשמים עד כיסא הכבוד. וכך התפללו עד ששקעה השמש ונטו צללי-ערב, וכשאי אפשר היה עוד לראות את האותיות שבמחזור, תמה התפילה המיוחדת במינה, כשהחזן, המקהלה בלווית הקהל שרו „אדון עולם“. בלב כבד, אך מתוך הרגשת סיפוק שהתפללו תפילת ליל יום כפור, התפזרו המהגרים לסו-כותיהם, באחלם זה לזה שיזכו לבוא למחרת לתפילות יום-הדין. וכשרק יצאו מבית הכנסת והתרחקו ממנו, עבר אווירון וזרק פצצה, שנפלה בקרבת בית-הכנסת.

למחרת, כאשר באו לתפילה, מצאו את בית הכנסת הרוס כולו מרסיסי הפצצה. כולם הבינו מה גדול היה הנס שהתחולל: אילו נשארו עוד בבית-הכנסת ולא הקדימו בתפילתם, לא היו נשארים בחיים. אין זאת — אמרו — שבזכות עקשנותם להתפלל תפילת „כל נדרי“ בכל התנאים ובכל המצבים, ניצלו ממוות בטוח.

דני קונה לולב ואתרוג

דני יתום מאב. אביו היה סדר בדפוס. בוקר בוקר היה יוצא לפעלו עדי ערב, רכוב על אופניו. אביו של דני היטיב לרכב על אופניים, ובכל־זאת היו לו כמה תאונות־דרכים בחייו. לא אחת נפגע וניצל ממוות, ואמרו עליו שהמוות רודף אחריו. ואף על פי שאשתו וקרוביו ביקשוהו שלא ימשיך לרכב על אופניו, המשיך לרכב, באמרו בחיוד, שאם המוות צריך לבוא, הוא בא מבלי לרכב על אופניים דווקא. הוא היה איש לבבי, מחייך תמיד, שתקן ונימוסי מאד. אהב חיי־רוח. את דני בנו יחידו אהב אהבה ללא תחומים. בשבתות היה הולך עמו לבית־הכנסת „בילו" כדי שיקשיב לתפילת הנערים הערבה. לקח את דני ל„עונג שבת" כדי שיקשיב להרצאות ולשירה־בצוותא. האב היה מאושר בבנו דני, קנה לו ספרים וסידר לו ספריה יפה. אף דני היה קשור לאביו בכל נימי לבו, דבק בו ולא היה זו ממנו. בבואו הביתה לאחר יום עמל קשה, היה האב משוחח עם בנו, מתעניין בלימודיו ובהכנת השיעורים. ברם, אושר זה לא נמשך שנים רבות. יום אחד, כשיצא אביו של דני מביתו רכוב על אופניו, בדרכו לבית הדפוס, פגעה בו משאית ודר־סה אותו למוות. עצב רב ירד על דני שנשאר עם אמו החולה. לפתע הועמד יחידי במערכת־החיים הקשה. דני החליט שעליו לצאת לחיי־עבודה, לפרנס את אמו החולנית החלשה, אך יחד עם זה לא רצה להיכנע לגמרי לגורל ולהפסיק את לימודיו. אותה שנה סיים דני את בית־הספר היסודי. הוא פנה למקצוע המסגרות, ובלילות למד בתיכון־ערב, מתוך עקשנות והתמדה,

על־אף כל היסורים שאפפוהו. לדני היה רצון להיות מוסיקאי, כי היטיב לנגן בכינור, אך הוא הבין שבגלל הגשמת שאיפתו זו, לא יוכל להפקיר את אמו החולה, שעליו לדאוג לה. דני החל להרוויח ממקצועו. את רווחיו, עד הפרוטה האחרונה, מסר לאמו וכשהיה זקוק לכסף, היה פונה אל אמו ומבקש ממנה שתתן לו מבוקשו.

בחצר הבית בו גרו דני ואמו, גר זוג זקנים בני שמונים שנה. הזקן היה חולה־כליות, תשוש־כח ורפה־אונים. על־פי רוב היה מרותק למיטתו. הזקנה, על אף זקנותה המופלגת היתה הולכת מבית לבית ומוכרת נרות, סבון ועוד מיני סיד־קית, ובפרוטות שהרוויחה כילכלה את בעלה ועצמה. בחדר קטן ודל בצריף רעוע היה מתגורר הזוג. אביו של דני היה נוהג מפעם בפעם לדאוג לזוג הזקנים ולעזור להם במידת יכולתו. בכל חג ומועד היה מכניס לזקנים יין וחלות ומזומנים. כשהיה מגיע חג־הסוכות, היה אביו של דני, נוסף על כל אלה, מכניס לזקן לולב ואתרוג. דני ידע את הדבר. כשאביו של דני מת בכו הזקנים מרה והתאבלו מאד, הם ידעו כי הלך ללא שוב איש חסדם ומיטיבם.

כשהתקרב חג הסוכות, הראשון לאחר מות אביו של דני, נזכר דני כיצד היה אביו מביא לזקן לולב ואתרוג. דני, שזכר את השמחה הגדולה שאפפה את הזקן, החליט להמשיך במסורת אביו. אף הוא יגרום נחת־רוח לזקן. כשני חדשים הפריש דני מרווחיו וצבר פרוטה לפרוטה. כששאלה אותו האם על מעשהו שחג ממסגרת התנהגותו עד כה, היה אומר לה: „אמא, רוצה אני לעשות זכרון טוב לאבא, לעילוי נשמתו“. מחתה האם דמעותיה והחרישה.

שלושה ימים לפני סוכות הלך דני אל ר' נחמן, שמש בית־הכנסת, וגילה לו סודו. הוא מסר בידי ר' נחמן את הסכום הדרוש וביקשו שילך העירה ויקנה לולב ואתרוג מהודר בעבור הזקן.

את הלולב והאתרוג ביקש דני למסור לידי. למחרתו בא דני אל ר' נחמן וקיבל את הלולב על ההדסים והערבות עם האתרוג הירקרק. בשמחה־שבלב צעד דני כשהלולב והאתרוג בידי אל דירת הזקנים. אותה שעה ישב הזקן ולמד משניות. מאז מות אביו של דני לא פסק מללמוד משניות לזכרו. דני עמד בפתח והקשיב ללימודו של הזקן, כשהלולב והאתרוג בידי, לא נע ולא זע. כשהרים הזקן עיניו והרגיש בדני, ניגש אליו דני

והגיש לו את הלולב והאתרוג, כשהוא אומר: „סבא, את הלולב והאתרוג שבידי הבאתי בשבילך, והם יהיו שלך, למען תברך עליהם.“ „ומניין לך אלה?“, שאלו הזקן, „ממי לקחת אותם?“ ודני שהיה נרגש על מעשהו הטוב, השיב כשקולו רועד במקצת: „סבא, חסכתי פרוטה לפרוטה, לא קניתי לי גלידה, לא שתיתי מי־סודה ברחוב, כדי לקנות עבורך לולב ואתרוג, למען

תוכל לקיים את המצוה, כי ידעתי שאין לך כסף ואם אני לא
אקנה בעבורך לא יהיו לך לולב ואתרוג וצערך יהיה גדול".
הזקן קיבל בידיו הרועדות את המתנה של דני, הלולב והאת-
רוג, כשהוא מחבק את דני ומנשקו על מצחו, ואומר לו: „ירבו
כמותך, דני, בישראל".
דני יצא מהזקן כשלבו טוב עליו, מתוך הרגשה שעשה מעשה
טוב, שמנע מהזקן השבתת חגו.

סכך לסוכה

ימים אחדים לפני חג־הסוכות נסע חכם ציון חיון עם אשתו ובנו מאיר בן החמש לבקר את אחותו במושב. בהיותם שקועים בשיחה יצא מאיר מהבית לשחק בחוץ. לפתע הגיע לאזניו קול תקיעת צוצורה והדים של תפיפה בתופים. מאיר התרחק מהבית ורץ אל המקום ממנו נשמע קול ההמולה, והנה עדת צופים עוברת בסך תוך שירה וזמרה, הגיעו עד הנחל היבש וירדו בשביל צר בעבר השני. מאיר נשאר עומד כשמבטי עיניו מלווים את הצופים. כאשר נעלמו, רצה מאיר לחזור הביתה, אך לא ידע את הדרך, נקלע לתוך חורשת אקליפטוסים, עמד ובכה. הוא קרא לעזרה, ברצותו להגיע למושב, אך איש לא שמע לו והוא לא נענה. הוא החל לרוץ, לחפש דרך לצאת מן החורשה, אך הלך ותעה. אין אונים צנח על הקרקע עייף מבכי. הרעב הציק לו, געגועיו להוריו גברו. הוא המשיך לבכות עד שנפלה עליו תרדמה וישן. כשחכם חיון ואשתו הפסיקו שיחתם ונתבקשו לארוחת צהרים, יצאה אמו של מאיר וקראה בקול: „מאיר, מאיר“, אך אין קול ואין עונה. יצא גם חכם חיון וקרא: „מאיר, מאיר, יא אבני מאיר“ (בני מאיר), אך תשובה לא קיבל. חרדו ההורים. יצאה אחותו של חכם חיון, הלכה מבית לבית לחפשו והזעיקה את כל המושב, אך מאיר לא נמצא. הורידה האם דמעות כמים על בנה יחידה האבוד, וקראה מתוך בכי: „בני מאיר, אייך, לאן הלכת? אין חיי חיים בלעדיך, בני יחידי, מחמד־עיני“. ריחמו האנשים על ההורים הבוכים והתנדבו להזעיק את המשטרה ולסייר בסביבה ולחפש את הבן האבוד. חיפשו אנשי המושב

וקראו בקול לנער, אך לא מצאוהו. עיפים, עצובים ומאוכזבים חזרו למושב. חכם חיון לא התיימש מן הרחמים, שפתיו מיללו ללא הפסק, הוא התפלל מעומק לבו, אמר פרקי תהלים, והאמין בכל לבו שעוד יזכה לראות את בנו שב אליו ושלם. בינתיים נטתה השמש לערב, אפלולית כיסתה את הסביבה. יגון קודר ירד על הורי מאיר, כל המושב חרד לגורלו, אנשים נשים וטף עמדו וטיכסו עצה כיצד לגלות עקבות מאיר. היו שאמרו, מי יודע אם תן שוטה לא פגע בילד, או נחש או צבוע. השערות שונות נאמרו על גורלו. סריקת המשטרה לא העלתה דבר, ההורים פרצו בבכי מר ואמרו: „טרוף טרוף מאיר, חיה רעה אכלתהו“, ומרוב צער התעלפו. קמה בהלה, רופא המושב שהוזעק טיפל בהם והשיבם לתחיה.

באותם הימים היתה נודעת תכונה רבה בין ילדי בית-הספר שבמושב לבניית סוכת-ילדים גדולה ומקושטת, בה יכלו בצוותא, ישירו שירי חג וישחקו. למחרת בבוקר יצאה קבוצת נערים מצוידים בגרזנים ומשורים לכרות עצי אקליפטוסים ענפים לסכך לסוכתם. הם עברו לאורך הוואדי לחורשת האקליפטוסים. בהיות עמם נערים אחדים, אורחים מן העיר, חפצו להראות להם יפי החורשה והעצים העבותים, ולשם כך העמיקו חדור ללב החורשה. אחרי סיירם בחורשה החלו במלאכת קציצת ענפים רעננים לסכך. בעוד תלמידי הכיתות הגבוהות עסוקים במלאכה, השתעשעו הקטנים במשחקים. לפתע גילה אחד מהם את מאיר ישן לצדו של עץ, פניו חיוורות כסיד. ניגשו אליו וניסו לעוררו, מיששו דופקו, ונוכחו כי הוא פועל לאט. חיש מהר שלחו שני נערים להודיע להורי מאיר. מיד נזעקו בני המושבה ויצאו לחורשה יחד עם ההורים הבהולים. נער אחד נשא את מאיר בזרועותיו, והשאר גררו את הסכך. את מאיר מיהרו להביא לביתו. הובא רופא, ולאחר טיפול פקח מאיר עיניו. כשראה את הוריו ובני המושבה סובבים אותו, פרץ בבכי. הרופא ציווה לא להפריעו מלב-

כות, שישתחרר מהפחד והמועקה שבלבו. חכם חיון היה נרגש מאד, הוא יצא החוצה ופנה לנערים: „בנים יקרים, אודה לה' על חסדו עמי, ואודה לכם שליחיו הנאמנים. בטוח אני שבזכות מצוות הקמת הסוכה, ובזכות הליכתכם להביא סכך, ניצל בני מאיר ממוות, כי אילולא באתם בבוקר מי יודע אם היה נשאר בחיים מרעב ומאבדן הכוחות. וראו, מה גדולים חסדי ה', ששלח מלאכיו הטובים להגן על בני במשך הלילה מפני חיות רעות ומזיקים. ה' ישלם לכם כגמולכם וממני תקבלו שכר על פעלכם. היו ברוכים ותודתי נתונה לכם ולבני המושב שכל כך דאגו והשתתפו בצערנו, וזכו לשמוח בשמחתנו”.

לאחר שובו של חכם חיון לביתו בתל-אביב החליט לערוך תפילת-הודיה. ביום הראשון של חג הסוכות התכנסה המשפחה לבית-הכנסת של עולי לוב. בית-הכנסת קושט בדגלוני תכלת לבן וירק. על הכורסה המרופדת, „כסאו של אליהו הנביא”,

עליה יושב הסנדק בטכסי ברית-מילה, ישב מאיר לבוש בגדיי-
 חג ועטור זר פרחים. בצהלה הביט לעבר המתפללים במעמד
 החגיגי. לאחר קריאת התורה נשא ספר-תורה לכורסא המרופדת.
 החזן שר, "עץ חיים היא למחזיקים בה, ותומכיה מאושר".
 מאיר הורם על-ידי הגבאי ונשק לספר-התורה. אז נישא הילד
 לעבר ארון הקודש הפתוח, טלית משי יקרה נפרשה מעל לראשי
 החזן והילד מאיר. החזן שר: "הודו לה' כי טוב, כי לעולם חסד-
 דו". הכהן הזקן ניגש אל הילד, שם ידיו על ראשו וברכו: "יברך
 ה' וישמרך, יאר ה' פניו אליך ויחונך, ישא ה' פניו אליך וישם
 לך שלום". גם הרב הישיש ברך את הילד בברכה המקובלת
 "ישימך אלקים כאפרים וכמנשה, יחייד וישמרך בזכות רבי מאיר
 בעל-הנס וכל הצדיקים, זכותם תעמוד לנו לעד". חכם חיון כולו
 נרגש ברך ברכת הגומל והילד חזר אחריו מלה במלה. הנשים
 זרקו סוכריות ובטנים לשמח את הילדים והכל שמחו. לאחר
 הכנסת ספר התורה דרש הרב על האמונה והבטחון בה' ובחסדיו.
 כתום התפילה נהר כל הקהל לבית חכם חיון. מאיר נישא
 על כפיים תחת פרוכת משי רקומה חוטי זהב, בשירה
 ובריקודים, הנשים השמיעו קריאות שמחה, ובסוכתו הגדולה של
 חכם חיון נערך "קידוש רבתי". הילד מאיר נתכבד בהגשת
 בשמים לכל איש ואיש, כל אחד ברך "בורא מיני בשמים" ומאיר
 ענה "אמן" בקול רם. הכוסות הורמו לחיי מאיר שיגדל ויהיה
 צדיק כרבי מאיר בעל הנס.

וכטוב לב המסובים בין, והשירה התגברה, נשא חכם חיון
 את בנו בשתי ידיו, הרימו אל על ורקד עמו, כשכל הקהל מוחא
 כף, וחכם חיון קורא לעבר הקהל השמח: "הודו לה' כי טוב,
 כי לעולם חסדו. בזכות מצוות סוכה ניצל בני ממוות, ובזכות רבי
 מאיר בעל הנס יברכו ה' באריכות ימים ושנים". מיד יצאו כולם
 בריקודי-מצווה כשמאיר עובר מיד ליד. וכשתם הקידוש, וכל
 אחד חזר לביתו, עוד הידהדו המלים: "בזכות מצוות סוכה".

סוכת שלום

באחד מפרברי העיר, עומד בניין לבן בן שלוש קומות ובו גרות משפחות מרובות ילדים. חצר הבניין צוהלת תמיד מהילדים המשחקים בה, הם רועשים ולעתים גם מתקוטטים, אך עד מהרה מתפייסים והמשחקים נמשכים. בין הילדים היה גם ילד יתום שגר עם אמו האלמנה. רק זה נתייתם מאביו שניספה בתאונת דרכים. התהלך הילד עצוב ומדוכא ולא השתתף עם הילדים במשחקיהם. ברם, הילדים שבחצר עשו כל מאמץ, כדי למשוך שוב את חברם היתום למעגל המשחקים, כדי להשכיחו צערו ויגונו. הם קרבוהו עוד יותר עד ששמו אותו לראש עליהם, ועל פיו ישק כל דבר שבחצר.

הילדים לא עשו דבר, מבלי להמלך בחברם גדעון — כך קראו ליתום — שהיה ילד פיקח ונבון, זריז וממולח וידע בכש-רון רב להשלים בין חברים נצים ולשמור על חברות טובה. כשהגיעו ימי ערב סוכות, החלה תכונה רבה בחצר. ההמולה גדלה, קולות הילדים המתווכחים גברו. כל ילד טען: „אני אבנה בעזרת אבי את הסוכה. היא תהיה יפה ביותר, נקשט אותה קישוטים נאים ונרבה לפארה, כדי שנזכה בפרס בעד הסוכה היפה ביותר בתחרות עליה הכריזה העיריה“. כל ילד היה סבור שהוא יזכה בפרס, כי לאביו יש רעיונות איך להקים סוכה ואיך לקשטה. בעוד הילדים מתלהבים בוויכוחיהם, הרגישו שגדעון התחמק ועלה לביתו. היתה זו הפעם הראשונה שגדעון לא לקח חלק בוויכוחים, ולא שיתף עצמו עם כלל הילדים. לפתע נשתתקו הילדים והחצר דממה. הביטו הילדים אחד בפני רעהו ושתיקת-אלם ירדה עליהם.

כעבור רגעים אחדים החלו להתלחש ביניהם. רמי — אחד הילדים הרגילים — אמר: „חברים, איך נוכל לשבת בסוכותינו ולשמוח בשמחת החג, בידענו שלגדעון לא תהיה סוכה, כי אין לו למסכן אב שיעזור לו לבנות סוכה. היערב לנו החג? הימתקו לנו המאכלים הטובים שיכינו אמהותינו? עלינו לטכס עצה איך להנעים גם על גדעון את החג, לבל ישאר בודד בביתו“.

„צדק רמי“ — אמר יונתן, המבוגר שבין הילדים — „לי יש הצעה, שנבוא אל הורינו, ונאמר להם, שלא נסכים לשבת בסוכה בלי גדעון, ועל כן החלטנו לבנות סוכה משותפת לכל ילדי החצר, כולנו נשב בה, יחדיו נקשטה ונפארה, ואז יהיה גדעון עמנו וישמח יחד אתנו בשמחת-החג“.

„כן, כן!“ הסכימו כולם פה אחד. „כך יהיה. ומה שם נקרא לסוכה?“ שאלו רבים מהילדים.

„לסוכה נקרא, סוכת שלום“, קרא נחמן, מצעירי הילדים. „שם מצוין“ — אמר רמי — „הרי כך כתוב מפורש: הפורש סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל. סוכה זו תפורש עלינו שלומה, והאחוה בינינו תתחזק עוד יותר.“

„אך מי יודיע על כך לגדעון, ומי יזמינו לשתף אתנו פעולה בבניית הסוכה ובקישוטה?“ — שאל רפי, ילד צנום וכחוש, שענינו הביעו בינה.

„קודם כל“ — אמר רון, ילד קטן קומה אך בעל הבנה כגדול, „עלינו להשפיע על הורינו, ורק לאחר שיסכימו, נוכל לבשר את בשורת הסוכה המשותפת לגדעון“.

„נכון, נכון, רון צודק“ — קראו הילדים בבת אחת. הוחלט שעוד באותו לילה ידברו הילדים עם הוריהם ולמחרת היום יתוועדו בחצר וידונו בהמשך הפעולה.

למחרת היום התאספו כל הילדים בחצר ומה גדלה השמחה בשמעם שההורים הסכימו לבנית הסוכה המשותפת. מיד נבחרו רמי ורון כשליחים להביא את גדעון. כשחזרו עם גדעון לאספת

הילדים נשתררה דממה. יונתן, המבוגר מבין הילדים, מסר לגדעון את החלטתם להקים סוכה משותפת לכל ילדי החצר וכן הודיע לו על הסכמת כל ההורים לכך. לאחר שגדעון הקשיב לדברי יונתן, אמר בקול רועד ונרגש כשדמעות בעיניו: „חברי היקרים, אני מודה לכם מקרב לבי בעד יחסכם החברי הטוב שהנכם מגלים לי. יחס זה של חברות וידידות כה טובה יעזור לי להתגבר על הימים הקשים שבאו עלי”.

החלה התכונה הגדולה לבניית הסוכה המשותפת. כקטנים כגדולים לקחו חלק בהקמתה. החצר הפכה למקום תנועה רבתי. כולם היטו שכם. אביו של נחמן, שהיה גר מומחה, ניצח על המלאכה. כל הילדים עזרו, מי בהגשת עמוד, מי בהגשת קרש, מי בהגשת מסמרים, ומי בהגשת העמודות להנחת הסכך. חיש מהרה עמדה הסוכה והילדים נתפנו להכנת הקישוטים. גדעון, שהיה מחונן בכשרון הצירוף, הפתיע את חבריו, בצירוף ציורים נאים על נושאי החג. הוא גם השכיל לעשות קישוטים נאים מנייר צבעוני. כל הילדים התאמצו לשוות לסוכה מראה נהדר. הסוכה קושטה הדר, הקירות כוסו במרבדים יקרים. בקיר המזרחי נקבעה תמונה גדולה ומרהיבת-עין של האושפיזין. מעליה שני דגלוני הלאום ובתווך — ביניהם, סמל מדינת ישראל, המנורה. מתחת לסכך נתלו שבעת המינים בהם נשתבחה ארץ-ישראל, מנורות ססגוניות וסלסלות צבעוניות למיניהן. תמונותיו של גדעון משכו תשומת-לב רואיהן. שרשרות נייר צבעוניות קשרו את כל דפנות הסוכה. אכן, היתה זו סוכה נאה והדורה. הילדים היו עומדים ומסתכלים בסוכתם ונהנים הנאה מרובה. בליל ראשון של סוכות, כאשר נתקבצו הילדים לסוכה, ובתוכם גדעון, היו מאור שרים שהצליחו לבצע את רעיונם האנושי. גדעון שישב בין חבריו בסוכה, שכח את יתמותו, והיה שר ושמח עם חבריו בשמחת-החג. ביום שני של חול המועד סוכות, כשעברה ועדה מטעם העיריה לבדוק את הסוכות ולהיווכח איזו מהן ראוייה לפרס, מצאה שה-

סוכה, "סוכת שלום" ראויה לפרס. צהלו ושמחו הילדים לשמוע את הבשורה המשמחת. הם התחבקו והתנשקו ויצאו בשירה ובריקודים.

למחרת נתוועדו שוב הילדים לאספה, כדי לדון בה מה יעשה בפרס שיתקבל מהעיריה. עוד טרם פתחו בוויכוחים ביקש רמי, שהיה ילד רגיש ביותר, להשמיע דבריו, והרשות ניתנה לו. "חברים יקרים" — אמר רמי — "אני מציע לכם שאת הפרס מהעיריה בעד הסוכה היפה נמסור לחברנו גדעון, כפרס עידוד לטובת המשכת לימודיו בגימנסיה. אין לי ספק, שלאחר מות אביו, נעשה מצבו קשה והמשכת לימודיו היא בסכנה. ועל כן תעשו דבר טוב ומאד אנושי, אם תקבלו הצעתי".

"כן, כן!" קראו כל הילדים, "רמי צודק, כך נעשה, אין חכם

ונבון מרמי".

ואמנם, כשנתקבל הפרס מהעיריה, מסרוהו הילדים לגדעון, במסיבה מיוחדת שנערכה לכבודו בדירת הורי רמי. כשכולם הסבו לשולחן, קם רמי ואמר:

„בשם כל הילדים שהחליטו פה אחד, אני מוסר לך, גדעון, את הפרס של העיריה בעד סוכתנו היפה, כדי שכסף זה ישמש להמשכת לימודיך, ואנו מאחלים לך בריאות והצלחה בלימודים".

אחר מכן שתו כל הילדים לחיי גדעון.

בקול רועד ונרגש השיב גדעון למברכו: „שוב אני מודה לכם, חברים יקרים, מקרב לבי בעד יחסכם הטוב אלי. כל ימי חי לא אשכח את המעשה האנושי שעשיתם עמדי, בוותרכם כל אחד על חלקו בפרס למעני. אשתדל בכל כוחותי ללמוד בחריצות ובהתמדה ואני מקווה שלא אכזיבכם. היו ברוכים ותודה לכם על המעשה הטוב והכפול שעשיתם, ששיתפתם אותי בסוכה ולא עזבתם אותי לנפשי, בודד באבלי בימי החג, ובמסרכם לי את הפרס. לא אשכח זאת כל ימי-חי".

סוכתו של ר' שאול-יצחק

(זכרונות מימי הילדות)

הסוכה הגדולה ביותר ביפו, בימי העליה השניה, היתה של ר' שאול-יצחק פניגשטיין, בעל בתי וארשה ביפו שהשתרעו על שטח ענק אשר בו היו שלוש חצרות גדולות.

ר' שאול-יצחק היה בעל קומה בינונית, לובש ארוכות וחובש כובע פלוש, כדרך יהודי ירושלים. היה בעל הדרת-פנים, איש שקט ומתון, נעים-הליכות וצנוע באורחות חייו, חביב ומקובל על הבריות. ביתו היה ספוג אור-היהדות. גם אשתו היתה צדקנית. הרבה בנים ובנות היו לו, וכולם התנהגו לפי דרך התורה. חן יהודי היה שפוך על פני הבנות והבנים, והיו מושכים תשומת לב רואיהם בעדינותם ובאצילותם. הייתי ילד, ומה אהבתי לעלות לביתם עם אבא זכרו לברכה בשבתות ובמועדים וליהנות מקדושת שבת וחג.

מעל דירתו של ר' שאול-יצחק היה גג שטוח ששימש להעמדת סוכתו. זו היתה סוכה נאה ביותר. היא הבהיקה בשטיחיה היקרים, במרבדים ובקטיפה שעל דפנותיה ורצפתה. על הקיר המזרחי תלה „אושפיזין" גדול מרהיב-עיניים בצבעיו. ומתחת לסכך תלו נורות גדולות וצבעוניות, שרשרות עם מגני-דוד, מנורות, שושנים ופרחים עשויים נייר צבעוני. ונוסף עליהם שבעת המינים שבהם נשתבחה ארץ ישראל.

מדי לילה בלילה, בחול המועד סוכות, היינו עולים אל ר' שאול יצחק לסוכתו החמודה, ובילינו בה שעות של קורת רוח

מרובה. השירה והריקודים החסידיים נמשכו עד מאוחר בלילה, מתוך דבקות לזהות.

זוכר אני כיצד שר אבא, „אמר ה' ליעקב" בתוספת מלים ברוסית, וכולם ענו אחריו במקלה. זמרתו של ר' שאול יצחק, ניגוניו החסידיים בליווי בניו, ריתקו אליהם לבות השומעים. דבר אחד השפיע עלי ביותר — כינורו של ר' ישראל רייטמאן, שהיה גבה־קומה, בעל שפם שחור עבה, מרכיב משקפי־זהב. ברגש היה מנגן בכינור ניגון מיוחד לכל אחד מ„שירי־המעלות“.

הערביים שעברו והאזינו לנגינה, רותקו למקום והקשיבו קשב רב ל„פאנטאזיה“. ואכן, היתה זו שמחה גדולה, במלוא המשמעות של „עבדו את ה' בשמחה“. גם לי כילד היה חלק בשמחה זו, כששרתי בפני הנוכחים משירי ציון שהיו שגורים בפי, מתוך הספר „כינור ציון“ שחיברו איש ירושלים, הסופר והחוקר הסג׳ינהור רבי אברהם־משה לונץ. עם תום הנגינה היה ר' ישראל מושיב אותי על כתפיו ויוצא בריקוד כשכולם משלבים ידים למעגל אחד גדול ושרים בצוותא את הפסוק „אשרי איש שלא ישכחך וכן אדם יתאמץ בך“. ריקוד זה נמשך שעה ארוכה.

נפלא היה לראות את ר' שאול יצחק מרקד בעצמו ריקוד מלהיב ומסעיר את הנפש, כשמטפחת לבנה בידו, והוא מנפנפה אל על לכל עבר, והסובבים אותו מוחאים כף. והיה שם יהודי ר' מרדכי־לה, שהיה תופס פח ומתופף עליו, כשהוא רוקד וקופץ. ברם, גם ר' לייבוש לא טמן ידו בצלחת, הוא עלה על השולחן, כששני בקבוקים בידיו, רוקד ושר, ותוך כדי רקידה זורק אל־על הבקבוקים ותופסם כל פעם ביד אחרת, כשהמסובים צוהלים ושמחים.

סוכתו של ר' שאול יצחק היתה לא רק הסוכה הגדולה שביפו, כי אם גם השמחה בה היתה גדולה ביותר. מכל החצרות באו יהודים לשמות בה.

כך היה בימי העליה השניה, כשרבים עלו לארץ מתוך חיבה
 עמוקה לציון, ועל־אף כל הסבל והתלאות של ימי החלוציות
 הראשונים, היתה השמחה אמיתית, שמחה שבלב, מעין הודיה
 לקדוש ברוך הוא על שזכו לעלות לארץ ישראל ולהשתקע בה,
 ולחוג בה חג הסוכות ושמחת בית השואבה.
 אכן, מי שלא ראה שמחת בית השואבה בסוכתו של ר' שאול
 יצחק, לא ראה שמחה מימיו.

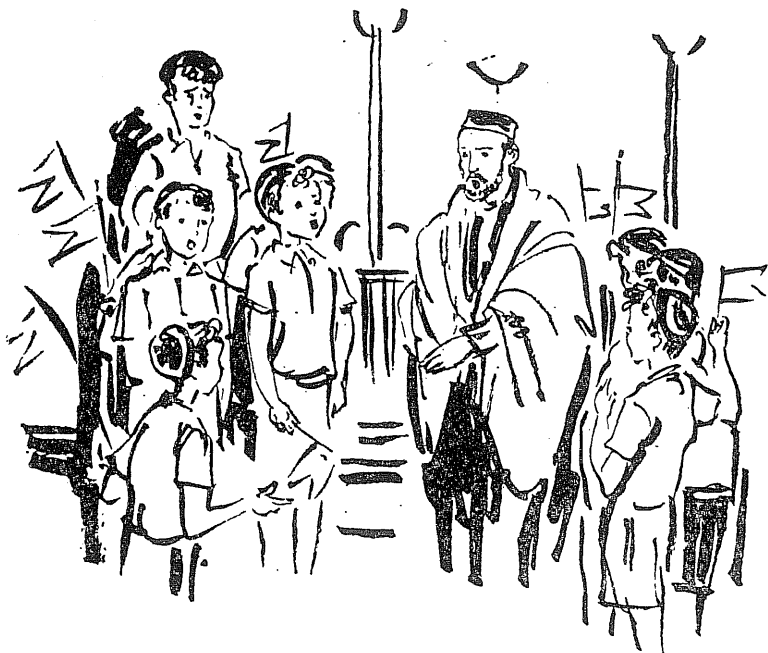
הילד שהגיר דמעות בשמחת-תורה

אור יקרות מילא בית-הכנסת. כל מנורות החשמל דלקו. התקרה הלבנה על נברשותיה הבהיקה בלבנה ובאורה. הקירות שנצבעו לא כבר צבע התכלת, הזהירו במלוא הגון של דגלנו הלאומי התכול-לבן, חוטי דגלונים נמשכו מקצה אל קצה. בית-הכנסת היה מלא מפה לפה. רעש והמולה. הורים נשאו על כתפיהם את פעוטותיהם כשבידיהם דגלים, ובראשם נר תקוע דולק ומאיר. שפעת הדגלים והנרות המאירים כבשו לב בשלל-האורות. השמחה היתה רבה. הפעוטות ציפו בכליון עינים ל„הקפות“. עיניהם היו נשואות אל הכהן, אשר היה נוהג מדי שנה לשיר אתם, לצעוק בקול „צאן קדשים“, כשהם עונים לו במקלה בתרועה-גדולה ועליזה : „מה... מה...“ או שר לפניהם שיר „האדרת והאמונה“ והם עונים לעומתו בכל פעם „לחיי העו-למים“. והששון והשמחה הגיעו לשיאם כשהכהן שר „מפי אל, מפי אל“. ומיד עם תום הזמרה, נפתח מעגל רחב ששילב לתוכו את כל הפעוטות עם הוריהם, ריקוד שהשתלהב ונמשך זמן ממושך.

באותו ליל שמחת-תורה, לאחר שפליטי השואה ההיטלראית החלו לבוא לארץ, קשה היה לשיר ולרקוד, הכאב היה גדול על אבדן יקירינו ומחמדינו ; נוסף על כך, הכהן של בית-הכנסת שלנו, סבל באותו שבוע מהתקפת לב, ולא היה מי שישיר וישמח את הילדים. הפעוטות שציפו להקפות לא הבינו מה פשר הדממה שהשתררה בבית-הכנסת. היתכן ? ליל שמחת-תורה יחלוף בעצבות ובדממה ? ומה יהיה על הפעוטות המכחים כל

השנה לשמחת-תורה, מי ישיר וירקוד לפניהם במעגל הארוך והמתפתל ?

אותה שעה נזכרתי כיצד היו הולכים יהודים אל תאי הגזים כששירה וזמרה בפיהם, ומתו מות קדושים וטהורים כשדברי אלקים חיים בפיהם ובלבבם. הנפסיק חלילה לשמוח בשמחת-התורה ? נתקנאתי קנאה גדולה, ועל אף היותי בישן מטבעי כל ימי, ניגשתי אל הבימה, קראתי לפעוטות, והתחלתי בזמרת פסוקי

תהלים, מתפילות דוד בן ישי, והפעוטות מחזיקים אחרי ושרים. כמה אמונה טהורה היתה רוויה בפסוקים אלה. צהלת הילדים וזמרתם עלו באזנינו כמקהלת צפרים וזמירים ביער. וכשהגעתי לפסוקי התהלים : „זכור דבר לעבדך, על אשר יחלתני ; זאת נחמ-

תי בעניי, כי אמרתך חייתני ; זדים הליצוני עד מאד, מתורתך לא נטיתי", והקהל כולו שר עמי מתוך התרגשות רבה, נתגלה לפני דבר שלא אשכחתי כל ימי. אחד הנערים שלא ידעתי, שראיתו זו הפעם הראשונה בבית־הכנסת שלנו, עמד מן הצד על הבימה והגיר דמעות. הוא ניגש אלי והתחנן לפני : „תשיר זאת עוד פעם ועוד פעם". מילאתי רצוני ושרתי ביתר התלהבות. הנער עמד אילם, דומם כשיש, לא מלמל בשפתיו, רק עיניו היו נשואות אלי, כשהן דומעות ללא הפוגה.

ועוד באותו לילה, לאחר התפילה, ניגשתי אל הנער והתוודענו זה לזה. יצאנו מבית הכנסת תוך שיחה אל מחוץ לשכונה. שנינו התיישבנו על אבן, אני והנער.

יחידי, מעל, הציץ עלינו כוכב, שהקשיב אף הוא קשב רב לסיפור השואה. דממה היתה מסביב, רק הלב הלם בחזקה. האמת המעשה ? הקרה אי־פעם כזאת ? אי האכזר, העודו מתהלך, בחיים ויקירינו כבר אינם ? הנשמע עוד קולו מנסר בעולם גם עתה כרעם ? וכך סיפר לי הנער : „בערב שמחת־תורה התפרץ האויב לעיר, טבח ושחט, שרף ותלה ולא חמל על טף וזקן, צעירה וצעיר. ואלקים חסדו לנו לא גמל".

כה החל הנער בסיפורו, נרגש וחיוור, וקולו רפה, חנוק מאנחה ודמעה. לרגע נשתתק, אך במהרה התאושש והמשיך בסיפורו המזעזע : „החרב לא פסחה על פיקח ועיוור, בנווה וברחוב, אף את בית־הכנסת טימאה. אחר־כך הכריז הצורר, ברבים, שלקבורה יבוא רק מי שימות עשירי. היינו אז בגיטו בחג שמחת־תורה, ומעל ומתחת נשמעו קולות־נפץ אדירים. לראשונה מתה אמי, מיסורי רעב עונתה ומתה אחותי, גוועו מצער הסבתא והסב. שבתו מביתנו משוש ורינה. יחידי ישבתי על יד הקדושים בליל שמחת־תורה, ואבא יצא לחפש מניין להתפלל בציבור, לחבק ספר־תורה ולנשקו. לפחות לנשקו ולו בדממה ובאלם. בבית הרב עמדו האנשים חלופים, בניע שפתיים חרישי, ללא מלל ודיבור. הושבתה

שמחת־התורה, ובשוב אבא לביתנו, לא הרחק ממעוננו רבץ אותו טבטוני צעיר עז וזועם, הוא חמד את מגפי אבי, שסרב ליתנם, ויסתער עליו במוט ברזל לטרוף אותו כארי נוהם, ואבא נפל שדוד, מתבוסס בדמו, כשבפיו מלותיו האחרונות: „מתורתך לא נטיתי". ומזל היה לאבי, הוא נפל עשירי. בביתנו נפלו ארבעה ובבית שכ־נינו חמישה. על קברי היקרים ניצבתי יחידי מכל משפחתי. בידינו קברנום אני ועוד אשה אחת. אין לי עוד אב, אין לי עוד אם. אין לי עוד אח, אין לי עוד אחות. מי יוכל לתנות גורל הימים ההם. כן, מזל היה לאבי, הוא נרצח לעיני, העשירי, ובא לקבורה, אני נשארתי עלי־אדמות עירי".

סיפורו של הנער הסעיר את נפשי ועיני דמעו, למשמע התיאור הנורא והמזעזע מפיו. „עתה תבין, מדוע כה התרגשתי כששרת עם הילדים את הפסוקים, זכור דבר לעבדך". נזכרתי באבי הקדוש, ה' ינקום דמו, כיצד נפח נשמתו בקדושה ובטהרה, בשמחת־תורה, כשבפיו נשמעות בלחש המלים, מתורתך לא נטיתי". למחרתו, בהקפות, שרתי שוב „זכור דבר לעבדך". וכשהגעתי למלים „מתורתך לא נטיתי", חיבקתי בסערת־נפש את הנער ואימצתיו אל לבי. חבוקים ודבוקים שרנו ורקדנו עד כלות הנפש „מתורתך לא נטיתי", ואיני יודע אם מישהו מהמתפללים הבין אז לסערה הגדולה שבנפשנו, אך הנער ואני הבינונו את פשר הסערה, והמלים הקדושות „מתורתך לא נטיתי" — — — על אף הכל ולמרות הכל, אנו חבוקים ודבוקים בתורת ישראל, שמחים וגאים בה, וממנה לא נטה עוד עולם...

גדי מדליק נרות חנוכה

שרה, אמו של גדי, מתה עליו בהיותו בן ארבע שנים. היא מתה בלדתה, והבת נשארה בחיים ונקראה על שם האם שרה. בבית השתררה עצבות. האב, אלחנן, התהלך קודר ונוגה, התיי- נוקת שרה'לה הוכנסה למוסד לתינוקות וגדי נשאר עם אביו בבית הקודר.

גדי ידע שאמו הלכה לבית-החולים ללדת, אך לא ידע כי מתה שם. על כל שאלותיו, מתי תחזור האם, ענה אבא, אלחנן, שהיא בבית הבראה, ולכשתבריא תחזור. געגועיו של גדי לאמו גברו מיום ליום. הוא הפציר באביו שיקחהו לבית-ההב- ראה, למען יראה את אמו, אך אבא אלחנן דחהו בכל פעם, שידל ופייס אותו, וגדי לא נרגע. ביחוד סבל גדי בערבי-שבתות. מה אהב לראות את אמו לבושה שמלת שבת, שביס לבן עוטף ראשה, כשהיא מדליקה נרות שבת. כיצד העבירה ידיה על פני הנרות וכיסתה בהן עיניה, ברכה על הדלקת הנרות והתפללה לאלקים והביעה לפניו משאלותיה.

כשהיה גדי שואל מאמו, על מה תבקש מאלקים, היתה עונה זו ברוך ובחיבה: „בני חמודי, שאתה ואבא אלחנן תהיו בריאים ושבתיתנו, ובבתי כל ישראל, יהיו אורה ושמחה תמיד“. וגדי היה עונה אמן, וכולו מלא צהלה ושמחה. עתה אין אמא מד- ליקה עוד נרות שבת. גדי מדליק אותם. הוא מעביר על פני הנ- רות ידיו הקטנות, מברך כאמא על הדלקת הנרות ומתפלל אף הוא לאלקים. על מה יתפלל גדי בלחש, שפתיו נעות וקולו לא ישמע? הוא מבקש מאלקים שאמו תחזור ואבא אלחנן יהיה

בריא, ואחותו שהתקשר אליה בלב ונפש, תהיה עמו בחיק המש-
פחה בבית.

מיום מות האם גדי רגיש, ודבק באביו. אל כל אשר הלך האב
הלך אחרייו. היה מחזיק במכנסו כבסינר אמו, בפחדו שמא האב
יעזוב אותו לבדו.

יום אחד ראה גדי את אביו תולה על הקיר תמונה גדולה
של האם במסגרת שחורה. עמד גדי והסתכל בתמונה ועיניו
דומעות. „אבא, למה במסגרת שחורה?“ שאל הבן. והאב לא עצר
עוד ברוחו, תפס את גדי בשתי ידיו, חיבקו ואימצו אל לבו ונשקו
על מצחו. „גדי שלי“, אמר האב, „האמא היקרה שלנו מתה,
איננה עוד“. התפרץ גדי בבכי מר ומאז ידע שיתום הוא.

בין הערביים, כשאבא היה מחזיק את גדי על ברכיו, היה
גדי ממטיר על אביו שאלות משאלות רבות. הוא היה משתוקק
לדעת על הרבה דברים שהיה צמא לדעתם. אבא אלחנן היה
משיב לבנו ברוך ובעדינות, כשהוא מחבקו ומנשקו.

פעם בשעת ארוחת-ערב, פנה גדי אל אביו ושאלו: „אבא,
מתי תחזור אלינו אמא?“ והאב ענה: „כשיבוא המשיח, בני. אז
יקומו כל המתים ושוב כולם יחיו“. „ומתי יבוא המשיח?“ שואל
הבן. „לכשכולם יהיו צדיקים וישרים, ישמרו דרכי השם, יקיימו
מה שכתוב בתורה וישמרו לקיים כל מצוותיו של האל“. „הלואי
וכבר יבוא המשיח, אז תבוא גם האמא, ושוב יהיה לנו
שמח בבית“ — מלמל גדי ונרדם על יד השולחן. אבא אלחנן לקחו
בזרועותיו והשכיבו במיטתו. „נומה בני, מלאכי“ סח לעצמו, ויצא
בלאט מהחדר.

קרבו ימיהחנוכה, הראשונים ללא אמא. גדי היה כולו נרגש.
זוכר הוא כיצד ערב מערבי חנוכה הדליק אבא אלחנן נרות
חנוכה קטנים צבעוניים, ואמא עמדה מהצד, החזיקה בידי
הקטנות של גדי והסתכלה בנרות. אבא אלחנן היה שר
„מעוז צור ישועתי“ ואמא עזרה לו. כמה שמחה ואורה היו

בבית, כמה נחמד היה. גדי הסתכל חליפות בפני אמו ואביו והנרות, והיה מאושר, מדלג ומקפץ בבית, רץ מפינה לפינה, כשהוא קורא בקול: „סביבון, סוב, סוב“, ומפעיל סביבוננו שאביו קנה לו על גבי הרצפה החלקה.

ועתה, כיצד יקבל פני חג החנוכה? אמא איננה. שרה'לה אחותו — במוסד. ואבא תמיד עצוב. מי ישיר „מעוז צור“?

גדי, שמלאו לו חמש שנים, החליט, שהוא ידליק את נרות החנוכה, ולא אבא אלחנן. יש לו רעיון: כשהוא ידליק בעצמו נרות־החנוכה, ידע מה לבקש מהאלקים. גדי הפציר באביו שיקנה לו חנוכיה קטנה ונרות צבעוניים. אבא אלחנן מילא בקשת בנו וקנה לגדי חנוכיה קטנה ונרות צבעוניים קטנים. ערב הדליק גדי נרות חנוכה, שר בקולו הדק „מעוז צור“. אבא אלחנן קבע את

החנוכה ליד החלון הפונה לרחוב, לא רחוק מהתמונה הגדולה של האם. גדי הדליק ערב ערב את נרות־החנוכה כדין, לפי מספר הימים, אך אחרי הדליקו את הנרות ואחרי ששר „מעוז צור“, התכנסו כלו בשתיקה ועמד לפני תמונת אמו שותק ושומר על סודו. ברם, לא כן היה הדבר בערב הנר השמיני. גדי הדליק את כל שמונת הנרות, וכששלהבת הנרות היתה אחידה וגדולה, לבש לפתע טליתו של אביו, התייצב בדחילו ורחימו לפני נרות החנוכה והתפלל בקול.

„נרות חנוכה יקרים וטובים, האירו כולכם, אור גדול וחזק, אתם נרות המכבים הגיבורים. לאורכם אני מתפלל לאלקים שיבוא המשיח, יבואו המכבים ותחזור גם אמא יקרה שלי. עשה, אלקים, שכולם יהיו צדיקים, ישרים וטובים, לבנים וטהורים כנרות החנוכה, ואז יהיו שוב אורה ושמחה בביתנו“.

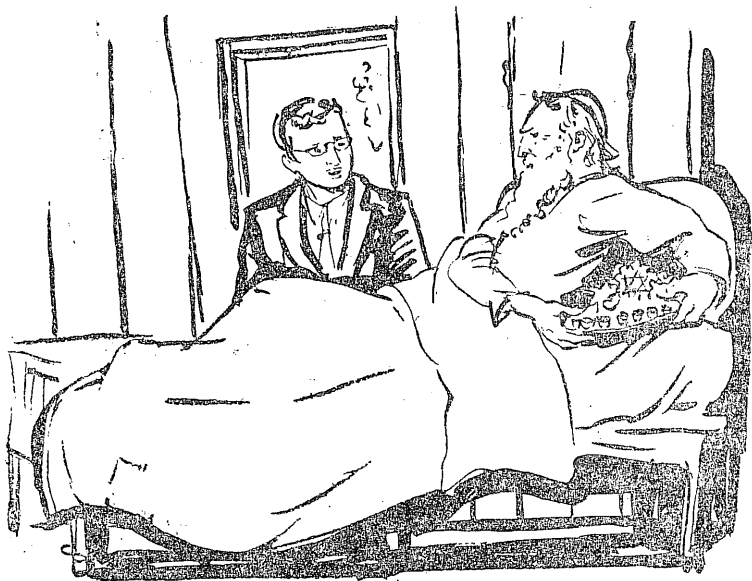
כשגמר גדי להתפלל, לקח כסא, עלה עליו ונשק לתמונת אמו. כשירד — קרנו פניו מאושר. גדי בטוח שהאלקים ישמע לקול תפילתו, בזכות נרות־החנוכה שהדליק.

החנוכה של בכור נסים

ליד ואדי מוצררה בתל-אביב, עמד לו שנים רבות צריף קטן בן חדר אחד, חציו עצים וחציו פח ושקים. בצריף זה גר הישיש בכור נסים בן השמונים מבולגריה. בוקר בוקר היה יוצא הישיש העירה אל המרכז המסחרי ולומד או קורא תהלים בבית-הכנסת „אליהו הנביא“. עם ערב היה חוזר וסלו בידו; ובסל פרוסות לחם יבש, אותן היה משרה בחמים ואוכלן. לבכור נסים לא היו ילדים; בודד היה בארץ. אשתו מתה עליו עוד בבולגריה. וכשבכור נסים נפל למשכב, היו השכנות דואגות לו; זו מביאה לו רופא ורפואות וזו מבשלת עבורו; זו מנקה חדרו הקטן, וזו מכבסת כביסתו. היה בכור נסים שוכב במיטתו ומברך את אלקים שזיכהו לעלות לארץ הקודש, וכולו התפעלות מנדיבות לב שכניו ומאהבת ישראל האופפתו.

היה זה בערב של חנוכה, בכור נסים הישיש נפל למשכב. הוא שלח לקרוא לי שאבוא לצריפו. באתי ומצאתיו תשוש וחלוש. הוא שמח לקראתי, ישב על המיטה, הושיט לי ידו ולפתע הר-גשתי כי דמעה נשרה מעיניו ותרד על כף ידי. בכור נסים היה נרגש. הוא ביקשני לשבת על ידו. עשיתי כן ופניו נהרו מגיל „חי-כיתי לך כל היום. הלילה מדליקים נר ראשון של חנוכה. כפי שתראה אין לי כל, לא אשה ולא ילדים. צריף קטן ודל ובו מיטת ברזל ישנה, ארגז המשמש לי שולחן ושני דרגשים המשמשים לי לכסאות. רק דבר אחד היקר לי מכל יקר, השמור אתי כל השנים מאז מת עלי אבי והוא — חנוכית-כסף יפה, אותה אני שומר מכל משמר מתחת לכר. כל הוני הפסדתי, רכושי ורהיטי, רק את

החנוכיה הזאת, תודה לאל, לא איבדתי. אבי, עליו השלום, היה ציוני גדול ונלהב, הוא חניך אותי על ברכי הציונות ונטע בלבי אהבה גדולה לארץ-ישראל. היינו כמה אחים, הם נספו בשואה ההיטלראית. לאחר מות אבי לקחו אחי חלקם בירושה, ואני ביקשתי אך ורק את החנוכיה, בה הדליק אבי ע"ה נרות חנוכה. הוא היה יושב על ידה ושר, מעוז צור ישועתי! ואחר מכן את

התקלה! אז הייתי נער והתרגשתי מאוד מן החוויה הזאת. ותוך כדי דיבור הוא מוציא מתחת לכרו את החנוכיה המופלאה. משני צדיה מתנשאים שני עצי תמרים, מצד ימין קנה מיוחד לשמש, ובאמצע, מגן-דוד מוחזק על ידי שני אריות. שמונת הקנקנים מוצקים מלמטה על גבי בסיס החנוכיה. „חכה, ידידי, אראה לך משהו מעניין“. הוא הוציא מפתח וסובב את הקפיץ והחנוכיה ניגנה את „מעוז-צור“ ו„התקלה“.

„כן” — המשיך בכור נסים — „ציוני הייתי וציוני אמות. עמדתי בעירי בראש ועד קרן-הקיימת לישראל ובראש ועד קרן היסוד. הייתי פעיל במכבי, תכלת לבן; יסדתי בית-כנסת לחובבי ציון ולימדנו בו לימודי היהדות, קבעתי חוגים ללימוד דברי עם ישראל ותולדות הציונות. אהבתי את ד”ר ~~השני~~ וראיתי בו שליח האל לגאולת ישראל.

„הזכור לך החורף שעבר עלינו? במשך אחד עשר יום ירדו גשמים בלי הרף, הואדי גאה מהמים שזרמו מהרי ירושלים. לבות התושבים הגרים על ידו הלמו ופעמו. מכבי-האש עמדו על-המשמר. ובחצות הלילה קרה האסון. מי הגשמים שטפו כל הסביבה וניתכו לבתים. מכבי-האש הביאו סירה ואף אותי העבירו בה. נפרדתי מצריפי הקטן ומכל המעט שהיה לי בו, אך מדבר אחד לא נפרדתי והיא — החנוכיה. שמתיה מתחת לכותנתי על חזי וסגרתיה היטב בכפתורי חזיתי, למען תלך עמי אל כל אשר אלך — — — ואמנם הצלתיה. למחרת נראה החורבן. רהיטים ומטלטלים צפו על מי הואדי, אך חנוכיתי היקרה לי מכל יקר נשארה עמדי”.

השמש שקעה. אפלולית ירדה על העולם. בצריפו הקטן של בכור נסים שהוקם מחדש על ידי העיריה הודלקה עששית. בכור נסים ביקשני שלא אלך עד שיברך. הסכמתי. בידים רועדות העמיד את החנוכיה על הארגז ששימש לו שולחן והדליק נר ראשון. הוא ברך ועניתי אחריו: אמן. הישיש שר „מעוז צור” ו„התקוה”. מעיניו זלגו דמעות.

„החנוכיה של אבי” — מלמל — ונשא אליה ידו ונשק לה מרחוק...

כשעמדתי להפרד ממנו ולחזור לביתי, קרא לי בחזרה, ואמר: „בוא, ידידי, אלי בכל ערב מוערבי החנוכה, נשב יחד ואספר לך הרבה זכרונות, כי בכל עת שאני מביט בחנוכיה מתעוררים בי הזכרונות, ויש לי אז הרבה לספר”. ואמנם באתי אליו בכל

ערבי החנוכה והקשבתי מפיו על פגישותיו עם ראשי הציונות וראשי הנוער הציוני. מדי לילה הייתי מחכה עד שהנרות דעכו, כשהוא אורז את החנוכיה בנייר תכול בתוך דגל תכול-לבן ומניחה מתחת לכרו. וכשתמו ערבי-החנוכה, הניח ידו על כתפי ושח לי:

„הייתי מאושר אילו היו מורידים עמדי לקברי חנוכיה זו. הן ישיש אנוכי, זקן בא־בשנים, ושנותי ספורות, אך ידעתי שלא ייעשה כן, ומשום כך אקדיש חנוכיה זו לבית הכנסת של יהודי בולגריה, והיה, אם יברכו עליה תרחף מעליה נשמת, ובשלהבת הנרות תהיה צפונה אש אהבתי אליה כל שנותי... ואל תדעך אש החנוכיה של אבי ושלי לעולמים”...

הדברים נגעו אל לבי... ברכתי את הישיש שיזכה להדליק את החנוכיה עד מאה ועשרים.

ובצאתי מצריפו לתוך החשכה ראיתי עוד את אורה של חנוכית בכור נסים הישיש ומלותיו האחרונות הדהדו באזני: „ואל תדעך אש החנוכיה של אבי ושלי לעולמים”...

מנורת החנוכה של סבא

היתה שנה גשומה. הגשמים הירבו לרדת והאנשים התגעגעו לקרני־השמש שתבואנה ותבקענה מבעד לערפל הכבד, תארנה ותחממנה את הלבבות של הסובלים מהקור והרטיבות. באותה שנה ירדו גשמים ברציפות במשך ארבעה עשר יום, שכללו את שמונת ימי החנוכה. תושבי שכונת מונטיפיורי במזרח העיר תל־אביב היו מלאי דאגה וחרדה, שנחל אילון (ואדי מוצררה) לא יעבור על גדותיו ומימיו לא ישטפו את השכונה. מדי פעם בפעם ירדו תושבי השכונה לראות עד היכן הגיעו המים, ובשכונה עמדו גברים ונשים בפתחי־בתיהם כשארשת־דאגה רצינית על פניהם והיו שואלים בחרדה את השבים מהואזי על מצב גיאות המים.

באותו יום זרמו מ־הגשמים מהררי־ירושלים ללא מעצור. תחושת סכנת השטפונות התקרבה. המתנדבים מטעם עיריית תל־אביב וחברי מכבי־האש עברו מבית לבית ויעצו לתושבים הגרים בקרבת הואדי לא להשאר בבתיהם הלילה ולמצוא מקום מות לינה בעיר או בבתי תושבים הרחוקים מהואדי, הנמצאים במקומות גבוהים יותר. בעוד המתנדבים עוברים מבית לבית, נתגלה מחזה עצוב. משפחות שלימות החלו לעבור מבתיהן למקומות בטוחים ובעיקר אל מועדון „ויצו" בשכונה, שפתח דלתותיו לרווחה לפליטים. גברים, נשים וילדים נשאו בידיהם כרים, שמיכות ומחצלות כדי לפרשם על רצפת המועדון. הם סגרו דלתות בתיהם, הוציאו מעט מזון ובגדים והלכו למקום מבטחים. חיש מהר התאספו גברים, נשים וילדים והתיצבו

ברחוב סמוך לכביש והסתכלו בדאגה רבה לעבר הוואדי.
 אותו ערב היה נר שמיני של חנוכה. מחלקת המאור של עיריית
 תל-אביב הדליקה את מנורת-החנוכה החשמלית על מגדל המים
 וזו האירה את פני כל השכונה. היתה ברכה רבה באורה זאת
 שהאירה את רחובות השכונה על אף הערפל הכבד. בעוד שהא-
 נשים עמדו והתבוננו לעבר הוואדי, זינקו המים כמתוך אשד
 ענק והתפשטו במהירות הבזק על פני רחובות השכונה ושטפו
 את רוב בתיה. המים חדרו אל הבתים והציפו וגרפו עמם כל
 אשר מצאו בדרכם. חיש מהר הבחינו האנשים בחפצים שונים
 השטים על פני המים, ראו כיצד רכושם יורד לטמיון ולא יכלו
 לעזור מאומה.

האשה שהתיפחה ביותר, היתה אשת החזן שבנה יחידה
 עמוס נעלם מעיניה ומעיני בעלה ולא ידעו איה הוא. האשה
 התהלכה וקראה בבכי מר: „איפה אתה, עמוס מחמד, העודך
 חי, האם טבעת, חלילה? אויה לי, מר לי”.

הקריאה פילחה לבבות. ברם, בעלה החזן לא איבד עש-
 תונותיו. בהחזיקו את מפתח ביתו בידו, הצטרף אל השטים
 בסירה על פני המים הזורמים בשכונה, מבקרים בחצרות ובב-
 תים, כדי להציל את אלה שנתקעו במקומותיהם וטיפסו על
 ארונות בגדים, אדני חלונות ועל עצים. בלב פועם ונרגש שט
 החזן בסירה על פני המים הזורמים, כששפתותיו אינן פוסקות
 מלמלל. הוא התפלל לבורא-עולם שיעזור לו למצוא את בנו חי.
 כשהגיעה הסירה ליד גדר ביתו של החזן נשמע לפתע קולו
 של עמוס, שישב על העץ הסמוך לחלון ביתם, כשהוא קורא:
 „אבא, קחני אליך לסירה”.

עמוס ישב על העץ, כשהוא מאמץ אל לבו חפץ נעלם עטוף
 מגבת לבנה. הסירה נתקרבה עד העץ ועמוס הורד על ידי אחד
 הכבאים אל הסירה ונמסר לידי אביו. כשראה האב את בנו,
 חיבקו, ליטפו ונשקו ואמר: „בני היקר, השבח לאל שהנד

בחיים, מדוע זה נעלמת מעינינו? מדוע חזרת אל הבית בסכנת נפשות ומה החפץ שבידיך?"

„אבא“ — השיב עמוס נרגשות — „ידעתי שהמים יציפו את כל אשר בביתנו, יקלקלו את כל חפצינו ואולי יצליחו גם לגרוף עמם חלק מחפצי הבית. ונזכרתי במנורת החנוכה של סבא, וידעתי שהיא כל כך יקרה לך והיא נשארה לך מזכרת יחידה מהוריד שניספו בשואה הנאצית שבאה על עמנו. על כן אזרתי עוז ולא מצאתי מנוחה לנפשי, עד שחדרתי לבית ולקחתני אך ורק חפץ אחד ויחיד, הלא היא — מנורת החנוכה של סבא. עליתי עמה על אדן החלון שפתחתיו לרווחה וטיפסתי על העץ וישבתי עליו. הייתי בטוח שמכביה־האש יביאו סירת הצלה כמו בשטפון הקודם ונוסעיה יקחוני עמם, כשאקרא להם בעברם על פני. הייתי מוכן, אבא, לשבת על העץ כל הלילה ואפילו

אם ירדו גשמים עזים ביותר, הייתי מסתתר בין הענפים, ואפילו רועד מקור, ובלבד להציל את מנורת החנוכה של סבא".

נשק האב לבנו על מצחו ואמר: „צדקת, עמוס בני, שיקרה לי מנורת החנוכה של סבא, שהיא מזכירה לי את הורי שנשלחו אל תאי הגזים באושוץ ולא שבו יותר, אך חייד, בני, יקרים לי ביותר". הסירה חזרה והבשורה שעמוס חי עברה מפה לפה עד שהגיעה אל האם המתייפחת, ששאפה רוח ובראותה את בנה עומד על ידה, חיבקתה ואימצתה ללבה, כשהיא ממטירה עליו מנשיקות פיה. וכשמוע הנאספים את דבר המעשה שעשה עמוס, היללוהו בפניו ואמרו: „אשריד, עמוס, נער אמיץ-לב אתה!"

וכשנכנסו הורי עמוס למועדון מצאו שם משפחות רבות, ורעש גובר והולך של הילדים שהתרוצצו על המחצלות כשמהם צוחקים ובוכים. נשים טיפלו בהם במסירות-נפש, הביאו תנורים וחיממו את המועדון והיו מייבשות את בגדי התינוקות הרטובים.

בתוך המהומה והמבוכה הזאת, ניגש החזן אל אדן החלון, העמיד את מנורת-החנוכה שעמוס הצילה מנחשול המים, ברך והדליק בה שמונה נרות.

לפתע הושלך הס במועדון. החזן ובנו עמוס שרו ברגש רב את „הנרות הללו" ו„מעוז צור".

פליטי השטפון שכחו את בתיהם המוצפים מים, רהיטיהם וחפציהם הנגרפים עם הזרם; מצוות הדלקת נרות חנוכה השכיחה מהם דאגותיהם.

כיצד חגג יותם את ט"ו בשבט

מדי יום ביומו בשובי מעבודתי הביתה, רואה אני את יותם יושב על גזוזטרת ביתם ומסתכל אל הילדים המשחקים ברחוב. יותם בן שבע שנים, יפה תואר ויפה מראה, פיקח ונבון. דיבורו צח. עיניו היפות המבריקות כמראות, מפיקות חכמתו. קולו ערב ונעים, כובש וממוגג לב. בהיותו תינוק חלה במחלת שיתוק-ילדים ומאז נשאר נכה. בן שבע, ואינו יכול לעמוד על רגליו. תרכיב סאלק, הזריקות שהמציא הרופא היהודי הנודע בארצות-הברית, ד"ר יונה סאלק, שעל שמו נקרא התרכיב ממנו נעשות הזריקות, — טרם היה, וכל עמל הרופאים לרפאותו לשווא היה. הוריו לא חסכו כל טרחה וכספים מצדם, נסעו עם יותם מרופא לרופא, אך יותם החמוד לא נושע. נשאר נכה. יום יום תבוא המכונית של האגודה לעזרת ילדים נכים ותסיע את יותם אל בית-הספר המיוחד לילדים נכים שביפו, ואחרי הצהרים יוחזר לביתו. ובימי הקיץ הלוחטים, כשגזוזטרת הבית באה בצל, מושיבה אמו של יותם אותו בגזוזטרה כדי שיראה את הילדים במשחקם.

כל ילדי הרחוב, בו גר יותם, אוהבים אותו. הם גם משתדלים לשתף את יותם במשחקהם. על הגזוזטרה ליד יותם עומד ילד בגילו של יותם, והילדים שלמטה זורקים את הכדור אל הגזוזטרה בזהירות רבה, שלא לפגוע חלילה ביותם. הילד תופס את הכדור ומוסר אותו ליותם, הזורק את הכדור בחזרה, כשהוא כולו צוהל משמחה וגיל. וכשיותם צוחק, כל הילדים שמחים, הם רוצים בכל לבם שיותם יצחק ולא יהיה עצוב.

יום אחד עמדתי על גזזטרת ביתי וראיתי את יותם יושב ומחכה לילדים. אמו עמדה על ידו. לפתע הבחנתי שיותם תופס את אמו בשתי ידיו ומחבקה, כשהוא פונה אליה בשאלה :
— אמרי לי, אמא, מתי גם אני אוכל לשחק כמו כל הילדים ?
התמיד רגלי תהיינה חולות ?

— תוכל, בני, גם אתה תהיה בריא ברגליך כמו כל הילדים.
התראה, בני, שם בשמים יושב האל, נתפלל אליו שתהיה בריא והוא ישמע.

יותם שקע כולו בכסאו, כשארשת רצינית מכסה פניו הקטנות החמודות. הוא הרים עיניו היפות לשחקים ומלמל בשפתיו. התפלל יותם לאלקים שירפא את רגליו. ניצבתי בגזזטרה, ובשמר עי את הדו־שיח בין הבן והאם, נקוו בעיני דמעות. חמלתי על יותם, הילד החמוד החולה.

יום אחד אמרה האם ליותם :

— יודע אתה, בני, ממול ביתנו גר סופר, הוא כותב הרבה סיפורים לילדים, הוא אוהב מאד ילדים, יש לו בביתו ארונות מלאים ספרים. אם תרצה אבקש את הסופר שיראה לך את ספריו. הדבר מצא חן בעיני יתום.

בשבת הביאה האם את יותם לביתי. הוא היה נתון בתוך חגורה מיוחדת ובעזרת קביים עמד ליד ארון הספרים הגדול והביט על הספרים. פתחתי דלתות הארון שלמטה לרווחה, ויותם בידו האחת ליטף את גבי הספרים והתפעל. לפתע פנה אלי בשאלה :

— נכון, דוד, שאתה סופר ? האם אתה כתבת את כל הספרים האלה ?

— לא, בני, — עניתיו, — סופרים רבים כתבו את הספרים האלה, כדי שהילדים יקראו בהם וילמדו אותם.

— איך כותב סופר ? — שאלני יותם.

— הסופר חושב וכותב — עניתיו.

— גם אני רוצה להיות סופר, — השיב יותם. — כשאגדל גם אני אחשוב ואכתוב.

ניגשתי אליו ונשקתיו במצחו. הוא נעץ בי שתי עיניו היפות וצחק. הייתי מאושר לראות את יותם — שהגורל כה המר לו — צוחק.

התקרב חג ט"ו בשבט. הילדים הגרים בשכונות ליותם סיפרו לו שבט"ו ילכו כל ילדי בית-הספר עם שתילים ביד לשתול ולנטוע. תהיה תהלכה, תנגן תזמורת, הילדים ישתלו שתילים בשירה וזמרה. כל ילד יקבל שקיק ממתקים ופירות, „חמשה עשר בשבט“. כאשר יגמרו לשתול יפתחו הילדים מעגל גדול, ישירו וירקדו. המורות והמורים ימחאו כף, וגם הם ישירו וירקדו יחד עם הילדים, והשמחה תהיה גדולה.

הקשיב יותם לסיפור הילדים על חג ט"ו בשבט, וארשת עצבות גדולה עלתה על פניו.

— גם אני, — מרר בבכי, — רוצה לשתול בט"ו בשבט, לשיר ולרקוד כמו כל הילדים.

נהיתה דממה. הילדים שתקו. הם עמדו כפסלי-שיש, ולא זעו ולא נעו. הדבר נגע עד לבם.

— ומדוע, באמת, — שאלה אלישבע, — לא יוכל יותם להיות כמו כל הילדים? וכמעט געתה בבכי.

— הו, פתיה, — התערב נחשון, ישועת השם כהרף-עין, ותראו שיותם הנחמד שלנו יהיה בריא.

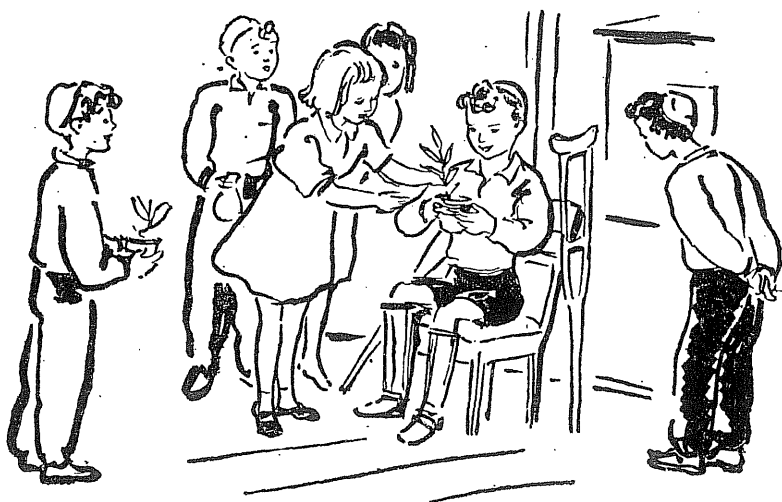
— אבל עד ט"ו בשבט יש רק ימים אחדים, אמרה פועה, הקטנה שבחבורה. באותה שעה הלכו הילדים הצדה, הסתודדו ביניהם, דיברו והתווכחו בחשאי, ולבסוף החליטו מה שהחליטו, לא סיפרו לאיש דבר. סוד החלטתם שמרו בלבם. רק אחת היתה שידעה את ההחלטה, והיא אמו של יותם.

הגיע ט"ו בשבט. ילדי בתי הספר חזרו מהחגיגות בשירה ובזמרה. אל ביתו של יותם התקרבה קבוצת ילדות וילדים

ובידיהם עציצים קטנים נחמדים, עטופים נייר צבעוני תכלת-לבן, כדגל מדינת ישראל. אמא של יותם פתחה הדלת. יותם ישב בכסאו המיוחד, לבוש בגדי שבת. אחת הילדות שמה על ראשו של יותם כתר ירק חי, משובץ פרחי-לובן. הילדים פצחו בשירה:

ילד, ילד, ילד קט,
בגיל ורון שא שתיל ביד,
בברכת-אור, משמי דור,
בט"ו בשבט, בט"ו בשבט.

שרו הילדים ורקדו במעגל מסביב לכסאו של יותם. אותו יום לא שתלו ילדי השכנים ולא פתחו שקיקיהם ולא נהנו בעצ-מם מהממתקים והפירות. את כל העציצים והשקיקים שקיבלו,

נתנו ליותם. על השולחן לפניו נערמו השקיקים והוצבו העציצים. יותם שמח שמחה גדולה, הוא החזיק בידיו עציץ וליטף אותו באהבה רבה. נשק לשתיל הקטן שבעציץ.

— מה נחמד העציץ, — התרגש יותם. וראו זה פלא, יותם לא נגע בשקיקים, לא מיהר לפתוח אותם. בקול נרגש פנה אל אמו:

— אמא, פתחי השקיקים ושימי כל הממתקים שבהם על צלחות, הושיבי כל הילדים הטובים האלה מסביב לשולחן, ונערוך סעודה של ט"ו בשבט, יחד.

התפעלו הילדים מחכמתו של יותם. חיש מהר פורשה מפה צחורה על השולחן, הושמו כל הממתקים והפירות שבשקיקים, וכל הילדים יחד עם יותם התכבדו בהם.

אז קמה הילדה אלישבע שבחבורת הילדים ואמרה:

— יהי רצון מלפני אבינו שבשמים, שחברנו היקר יותם יהיה בריא, ויוכל גם הוא כמו כל הילדים לחוג במרחב השדות את חג הנטיעות.

וכל הילדים קמו על רגליהם וענו בקול רם: אמן!

כשנגמרה החגיגה, עמדה אמו של יותם על יד הפתח, נשקה לכל ילד וילד, ואמרה, כשמעיניה זולגות דמעות:

— ישלם לכם האלקים כל טוב בעד המעשה הטוב והאנושי שעשיתם למען בני החולה — יותם.

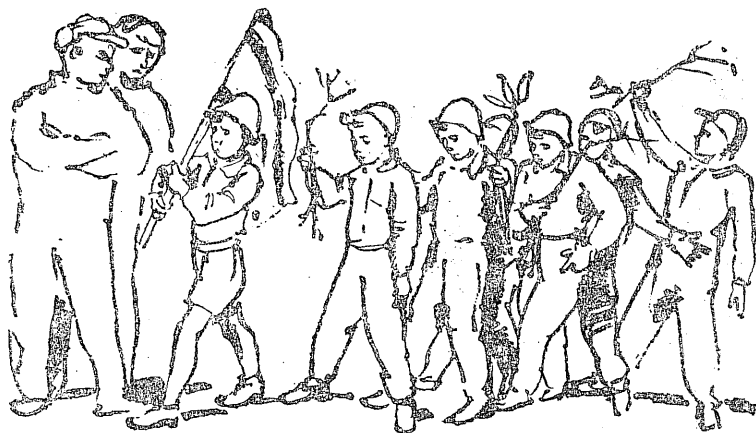

חורשת ט"ו בשבט

השכונה שליד נחל אילון, היתה מוקפת פרדסי הגרמנים. מפרדסים אלה היו השומרים הערביים יורים בלילות על השכונה. סכנת-נפש היתה להכנס לשכונה בלילות. הגרמנים והבריטים ידעו על יריות השומרים הערביים, אך העלימו עין. בשכונה התהלך רק נוטר עברי אחד, במדי משטרה, ולו הרשות להחזיק ברובה אחד ומספר כדורים מועט. אנשי ההגנה שבשכונה דאגו לספק לנוטר כדורים לפי הצורך. ולא זו בלבד, אלה שהיו שוכ-בים בלילות בואדי, מצוידים בכלי-נשק ובסתר-ליל תרו אחרי הפורעים הערביים. מלבדם נתארגנה גם שמירה אזרחית מתושבי השכונה, שהיו יוצאים בלילות לשמירה. מפעם לפעם היה הנוטר העברי מסתתר מאחורי קיר בית ויורה לתוך הפרדסים כתשובה על היריות, למען ידעו הערביים שהשכונה אינה הפקר. כעבור שעות אחדות הצטרפו אליו חברי ההגנה השוכבים בואדי וגם הם המטירו יריות בזו אחר זו לתוך הפרדסים, דבר שעצר את הפורעים הערביים מלהתקרב לשכונה. לא פעם נשמעה מקרוב יללת פצועים, שקראו לחבריהם שיבואו ויעבירו אותם למקום מבטחים. השוטרים הבריטיים שהקשיבו ליריות, היו באים אל השכונה, פונים לנוטר ושואלים אותו, מדוע הוא מבזבז כל כך הרבה כדורים, והנוטר היה משיב, כי ירה רק יריה אחת בלבד ושאר היריות הן של הערביים היורים מהפרדסים. ברם, השוטרים הבריטיים לא האמינו לדבריו והם יצאו לחפש אחר חברי ההגנה, כדי לעצור ולהחרים את נשקם.

הימים- ימי המאורעות של שנת 1936. התנפלות הערביים

על השכונות היהודיות גברה, קרבנות הדמים רבו, אך רוח הבור-נים לא נפלה. הם המשיכו על אף הכל בבנין המולדת. כשהגיע יום ט"ו בשבט של שנת 1936, החליט ועד השכונה לנטוע חורשה ליד הוואדי ולערוך חגיגת-נטיעות בו ביום, כדי לעודד את לבות התושבים. הלילה שקדם ליום החגיגה, היה ליל זוועות. נדמה היה שטכס הנטיעות ידחה, ולא יצא לפועל. ילדי השכונה היו שוכבים ערים על מיטותיהם ומקשיבים למטר היריות הבלתי פוסקות שבאו מכל עברים. ברם, המודעות שאותן הדביק ועד השכונה על קירות הבתים קראו לתושבים לבוא לטכס-הנטיעות ביום ט"ו בשבט. למרות ליל-האימים, באו תושבי השכונה אל הטכס. ילדי בית-הספר שבמקום שתלו את השתילים, לקול

שירת-המקהלה. באותו מעמד חולקו פירות חמשה עשר לתל-מידים בשקיקים שצבעם תכלת-לבן. לפני שירת „התקוה“ דיבר אחד התלמידים ואמר: „אנו ילדי בית-הספר נטפל באהבה ובמסירות בשתילים האלה, נבוא יום-יום ונשקה אותם, ננכש כל עשבים-שוטים ושיחי בר, למען תקום פה חורשה, שעציה יגדלו, ובצלם ישחקו ילדי השכונה בימי הקיץ הלוהטים“. אז פנה ראש

הוועד אל התלמידים ושאלם מה השם שיינתן לחורשה ולנטיעות — השיבו התלמידים בקול אחד: „חורשת ט"ו בשבט". למחרת היום, כאשר באו תלמידי בית־הספר להשקות השתילים, מצאו כי כולם נעקרו והושלכו אל כל עבר. הבינו כי יד הפורעים הערביים היתה בדבר והצטערו צער רב. בין הילדים היה ילד אחד גבה־קומה ורחב כתפים, חסון, מוצק וקולו רועם. שמו היה יהושע, והילדים קראו לו „יהושע המצביא". ואמנם, היה יהושע מצביאם של ילדי השכונה. הוא קרא אליו את התלמידים ואמר להם: „עוד היום בשעה חמש אחרי־הצהרים, כשיפתחו את משרד־הוועד, נתאסף כולנו במקום הזה ונשא בידנו את השתילים העקורים. נצא בתהלוכה אל משרד הוועד ונקרא בקול פה אחד: אנו רוצים בחורשה, שתילינו לא יעקרו! יד הכורתים תגדע!"

הילדים התלהבו ובשעה חמש אחרי־הצהרים נתאספו ועברו בתהלוכה רבתי, כשהם נושאים בידיהם שתילים עקורים וקור־אים „פה תקום חורשה!" „יד הכורתים תגדע!" התושבים שראו בתהלוכה והקשיבו לקריאות מחאו כף, עודדו את הילדים בדרישתם הצודקת וליוו אותם למשרד־הוועד. בראש התהלוכה צעד יהושע, ובידו דגל תכלת־לבן. ראש הוועד ששמע ההמולה יצא אל מדרגות המשרד, ויהושע דיבר אליו: „לא נכנע לפורעים, אנו רוצים בחורשה. צווה ויתנו לנו שתילים חדשים, נשוב וניטעם. לא נזוז מפה עד שתמלא דרישתנו".

הקהל הרב שהצטופף מחא כף לאות הסכמה. ואז הודיע ראש הוועד, כי למחרת יקבלו הילדים שתילים חדשים, והחורשה תנטע מחדש. עוד באותו ערב נבחר ועד תלמידים שבראשו עמד יהושע. ועד זה לא נח ולא שקט, עד שקיבל מוועד השכונה שתילים חדשים. ברם, התעוררה השאלה מי ישמור על השתילים בלילות. ביום ישמרו על השתילים משמרות תלמידים, אך מי ישמור עליהם בלילות? הלך יהושע עם סגנו והתיצבו בפני ראש

ההגנה במקום, וגוללו בפניו את הבעיה. יהושע הסביר: „אנו, אגודת שומרי, חורשת ט"ו בשבט' מבקשים ממך שההגנה תקבע בסיס נוסף לשמירת השכונה והחורשה, שהיא חלק בלתי נפרד ממנה. תמורת זאת, הננו מתחייבים לשמור על החורשה ביום, ולהיות קשרים ביניכם לבין השמירה האזרחית בשעות הערב המוקדמות". ראש ההגנה הקשיב לדברי יהושע, טפח על שכמו וקרא לו: „נער אמיץ אתה, בקשתכם תמלא".

למחרת ניטעו השתילים מחדש לקול שירת הילדים. בשעות הערב המוקדמות ראו התושבים שהנערים יורדים לעבר הואדי, והולכים רחוקים זה מזה, כאילו אין הם מכירים איש את רעהו. היו אלה הקשרים, אותם הבטיח יהושע להגנה. בחצות ליל נשמעו יריות חזקות והפורעים החלו להתקרב אל החורשה. חברי ההגנה החליטו לארוב להם ולתת להם להתקרב. משהתקרבו המטירו עליהם יריות, והפורעים שנבהלו ברחו כל עוד נפשם בם. נשמעו גניחות הפצועים, וקריאות „אללה אכבאר" (אלקים גדול). ברם, גניחה אחת נשמעה גם מעבר מזה של הואדי, היתה זו גניחת יהושע שנפצע ברגלו. על אף הדם ששתת

מרגלו, זחל אל הבסיס כשפתק בידו, בו ידיעה חשובה לחברי־
 הבסיס. יהושע הועבר באמבולנס לבית־החולים לחדר־הניתוחים
 להוצאת הכדור שנתקע ברגלו. כשנסתיים הניתוח ויהושע פתח
 עיניו, שאלו הרופא שעמד על ידו: „נו, נערי, כיצד ההרגשה,
 הכואב עוד?” אך יהושע לא ענה לשאלת הרופא, רק תפס
 בידו וקרא: „אמור לי, הרופא, מה נשמע, האם ניצלה, חורשת
 ט”ו בשבט”, הנהדפו הפורעים?”

הוא שמח כשהרגיש בידו של ראש ההגנה שליטפה את
 ראשו: „הרגע, נערי, החורשה ניצלה, השתילים קיימים” — אמר
 המפקד.

„הידד”, — קרא יהושע בקול חלוש, — „החורשה קמה, יד
 הכורתים תגדע”, ושקע בשינה עמוקה.

שדרות צבי

הימים ימי שלטון התורכים. המושבה הקטנה ליש שכנה ליד הר גדול בגליל העליון. המתיישבים היהודים בנו, נטעו וזרעו ולאט לאט הציצה מושבה עברית קטנה וחמודה. הערבים התנכלו לבני המושבה. ביום היו מחייכים למראית-עין ובלילות ארבו לשומרים, התפרצו לשדות העברים, גנבו מן התבואה ואף ניסו לא אחת לחדור למושבה. עין השומרים העברים היתה פקוחה. הם הקיפו לילה לילה את המושבה על סוסיהם ולכל איוושה קלה נעצו מבטם החד במקום החשוד. וכשנדמה היה שמתקרבים צעדים חשודים, קראו בקול: „מן האדא" (מי זה?) וכשלא ניתן מענה, ירו באוויר, כדי להזהיר את השודדים: „אל תעזו; אנחנו פה על המשמר". ברור, שהערבים היו נסוגים, כי ידעו את גבורתם של השומרים העברים ויראו מפניהם.

ערב אחד, כאשר חזר האיכר יהושע אל המושבה, נוסע על קרנו כשהוא מחזיק היטב במושכות הסוסים, ראה לפתע מחסום אבנים. הוא העמיד את הקרון וירד להסיר את המכשול. אך בעודו קרב לערימת האבנים, גחו מן המארב שני ערבים רעולי-פנים שאיימו עליו, שבאם לא ימסור להם בטוב את הקרון והסוסים, ירצחוהו נפש. יהושע, שהיה גבוה ורחב-כתפיים, גופו מוצק ושריריו כמטילי-ברזל, הודיע ברורות שאין הוא מוסר להם את הקרון והסוסים, ושאין הוא ירא מפניהם. אחד הערבים הוציא פגיון וניגש לדקור את יהושע, אך זה נתמלא עוז, היכה מכה נאמנה על ידו של הערבי והפגיון נפל על הארץ. אז מיהר יהושע והרביץ באגרופיו לשני הערבים בפניהם עד זוב

דם ובעט בבטנם ברגליו עד שהערבים נפלו על הארץ מתפתלים
 בכאביהם, כשהם קוראים „אללה אכבר” (אלקים גדול).
 תוך כדי כך התקרבו עוד איכרים שחזרו מעבודת יומם בשדה.
 יחד העתיקו האבנים הצדה, וכולם חזרו בשלום למושבה.
 ידעו השומרים העברים שהלילה יש להגביר השמירה, כי
 הערבים זוממים לקחת נקם על חרפתם שהנחיל להם האיכר
 העברי. הם פחדו לבוא להאבק בגלוי עם האיכרים העברים, כי
 ראו לא אחת כוחם העשוי ללא חת וגבורתם העזה, ועל כן
 היו אורבים ועושים מעשיהם מן המארב.
 היה ליל סוף החודש. ראש השומרים צבי היה איש אמיץ.
 מגרוזיה בא אלינו. כל הערבים בסביבה יראו מפניו. כשהיה
 רוכב על סוסו הלבן האביר הדוהר, נישאו אליו כל העינים.

נדמה היה שהרוכב וסוסו נעשו אחד, כן רכב בטוחות על הסוס, שהיה נשמע לכל הגה של אדוניו. בחשכה הגדולה ביותר, היה הסוס מעמיד אזניו וקולט כל רחש מרחשי הלילה וכמגלה אותם לרוכב עליו. אותו לילה סידר צבי את הרוכבים והעמידם בכל פינות המושבה, כשהוא מצווה עליהם לפקוח עינים ולהביט אל חשכת הלילה במבטים חדים, חודרים ונוקבים. והוא עצמו היה עובר מפינה לפינה.

שני הערבים שהוכו שוק על ירך חזרו פצועים אל אהליהם וסיפרו לאחיהם הערבים את הקורות אותם, והם החליטו לארוב לשומרים העברים ולקחת מהם נקם. אותו לילה פילח כדור מן המארב לבו של צבי והוא נפל מסוסו ללא נשימת-חיים. אבל כבד ירד על המושבה הקטנה. כולם אהבו את צבי והוא היה המעוז והמגן שלהם. גם ילדי המושבה בכו והתאבלו על מותו. למחרת המאורע המחריד דיבר בפניהם המורה על ערך שיבת היהודים לארצם ועל ההתיישבות העברית, הקשיים והיסורים שעל דרך התפתחותה, וסיים שעל אף הכל נמשיך לבנות ולהבנות. כשסיים המורה דבריו, הושלך הס בכיתה. והנה קמה התלמידה שאולה ואמרה: „אדוני המורה, עלינו להנציח שם צבי שלנו היקר, שחרף נפשו בעד מושבתנו. הנה מחרתיים יחול ט"ו בשבט, הבה נשתול שדרה בכניסה למושבה ונקרא לה, שדרות צבי". „טוב הדבר“, קראו כל התלמידים, „נכונה הצעת שאולה“. „ההצעה מתקבלת“, אמר המורה. ובט"ו בשבט יצאו התלמידים אל קצה המושבה ושתלו את השדרה. בראש השדרה נתקע מוט ברזל ועליו שלט: „שדרות צבי“.

באו ימי השלטון המנדטורי. הבריטים משלו בארץ-ישראל והם לא רצו בשלום שישורר בין הערבים והיהודים, כי שיטתם היתה „הפרד ומשול“. על כן הסיתו את הערבים נגד היהודים, וכך באו ימי המאורעות שהיו עקובים מדם. סאת הפורענויות לא דלגה גם על ליש, המושבה העברית השקטה והיוצרת. באחד

הלילות התנפלו על ליש ערביי הסביבה. המלחמה היתה קשה. ההגנה העברית עמדה בגבורה, והדפה בעוז את ההתנפלות הקשה. ברם בבוקר, בעלות השחר, נראתה המושבה כשדה־קרב והשדרה, „שדרות צבי“, כבר לא היתה. הערבים הפורעים המרצ־חיים עקרו את כל עצי השדרה, ואף את המוט והשלט. ברם, לא מושבה כליש תכנע. היא התאוששה, ובט״ו בשבט שהגיע יצאו שוב תלמידי המושבה ושתלו בפעם השניה את „שדרות צבי“, לזכר ראש השומרים.

הגיעו ימי השחרור. שבעה עמי ערב הסתערו על יהודי ארץ־ישראל להשמידם ולזרוק אותם הימה. ושוב התגונן הישוב בגבורה עילאית. גם בני המושבה ליש ירדו אל החפירות ומהן נלחמו כאריות. הנשים והילדים הוצאו והורחקו מהמושבה והועברו למקום בטוח, והגברים נשארו ונלחמו בעקשנות על כל שעל אדמה מאדמתם. באותה מלחמה גורלית שוב נעקרו העצים מ„שדרות צבי“ והאויב שלח בהם אש. ברם, עם בוא הנצחון ובני ליש חזרו להקים הריסות מושבתם, לא שכחו את „שדרות צבי“ ונטעו בפעם השלישית. הפעם הוקמה גדר בטון גדולה שהקיפה את השדרה, ובשער הכניסה נקבע לוח שיש בתוך הבטון, ועליו כתוב: „שדרות צבי“, לזכר ראש השומרים, היקר והאהוב צבי שנפל חלל בהגינו על המושבה ליש״.

בשעת הטכס, כשנחנכה השדרה ונפתחה לקהל, אמר ראש המועצה: „שדרה זו נטעה שלוש פעמים, אך הפעם תהא קיימת לעולם, לדורי־דורות, בזכות מגיניה שנפלו בגבורה על קיומה״. מדי שנה בט״ו בשבט יוצאים תלמידי המושבה אל השדרה, בה יעלו זכרו של צבי, ראש השומרים.

אכן, „שדרות־צבי“ הן סמל לתקומת היהודים בארצם, שעל אף התנכלות אויביהם, מקימים היהודים בנינם מחדש, בניין שיעמוד לעולמים וכל כלי־מפץ לא יוכל לו.

הטיול למקוה ישראל

(מזכרונות)

עוד בילדותי שמעתי על חברת „כל ישראל חברים" והשם קסם לי ועורר בי רגש כבוד, כי מה טוב מזה שכל ישראל יהיו חברים? הן בדיוק כך כתוב בתפילת „ברכת החודש": „חברים כל ישראל". ברם, אז לא הבינתי כראוי מה טיבה של חברה זו ומה ערכה. בוקר-בוקר, בלכתי לבית-הספר „תחכמוני" בו למדתי, הייתי עובר ליד שני הבניינים הגדולים של בית-הספר „אליאנס" שברחוב שבזי, פינת רחוב נוה-שלום שביפו, מסתכל בבניינים העומדים בין עצי אורנים, מוקפים חומת אבן גדולה, ומטייל בין האילנות.

אך תמיד שאלתי: מהי חברת כל ישראל חברים, מה מטרתה ומה יעודה היהודי? עיינתי בספרים, באנציקלופדיות ובעיתונים ובאתי לידי הכרה, שחברת כ"ח היא גורם יהודי היסטורי גדול בממדיה המופלאים.

חברת כל ישראל חברים באה להזכיר ליהודי העולם שהם קודם כל יהודים שאינם צריכים להתבולל בין עמים אחרים, שבניהם אינם צריכים ללמוד בבתי ספר זרים, אלא בבתי ספר יהודיים, בהם ילמדו את לימודי הדת היהודית ולימודי הלאום, בתוספת השפה הצרפתית, כהוקרה לצרפת, ארץ השוויון האנושי והאחוה.

ביום ט"ו בשבט תר"ף (פברואר 1920) יצאו כל ילדי בתי הספר על כיתותיהם, דגליהם ובלווית מוריהם לחוג את חג הנטיעות במקוה-ישראל. היתה זו הפעם הראשונה שילדי בתי

ספר עבריים בארץ־ישראל יוצאים לנטוע. עד אז היו מתאספים אמנם ילדי בתי הספר בשדה פתוח, כשבדיהם שקיקים מלאי פירות שארץ־ישראל נשתבחה בהם. הפעם, היתה זו חגיגה אמיתית של חג־הנטיעות ממש. הילדים נשאו בידיהם מעדרים, חפרו הגומות ונטעו שתילים רכים, שבמרוצת השנים היו לעצים גדולים והיו חורשות מקוה ישראל. חובר אז גם שיר מיוחד מותאם לנטיעות שנכתב על ידי המורה והמחנך יש"י אדלר, ראש ועד הקהילה של יפו ותל־אביב ומנהל בית־הספר העירוני שברחוב אלנבי, בתל־אביב.

וזהו השיר במלואו:

משוש לך ארץ חמדתנו,
עמך כי שב לשדמותיך;
יחדיו ירונו ביום חגנו,
כל הרריך, עמקיך.

בגיל ושיר חוצץ יצאנו,
המעדרים על הכתפים;
מתת הבאנו לך כולנו,
שתילי־תפארת בידיים.

היתה זו הפעם הראשונה, שנמסר שיר על ט"ו בשבט לילדי ישראל בהדגשה „המעדרים על הכתפים“; לא רק לאכול פירות, כי אם לנטוע נטיעה ממש, ולשתף בזה את ילדי ישראל בבניין הנשמות.

החגיגה היתה רבת רושם, תזמורת ילדים ניגנה, שירה גדולה ואדירה התפרצה. נפתחו מעגלים ויד ביד, כתף אל כתף, רקדו גדולים וקטנים, ביניהם גם ראשי החינוך העברי בארץ. ומאז יצאו ילדי בתי הספר בט"ו בשבט לשתול ולנטוע.

כשעשרות ילדי בתי הספר היו מפוזרים על פני שטח נרחב, חופרים גומות ונוטעים השתילים, היה זה מחזה מרהיב עין,

חווייה נפשית בלתי נשכחת, בימים שהיו ימי־חלוציות, לבניין הארץ והפרחת השממה. הבאים כיום למקוה ישראל ורואים עצים גדולים עתיקים, כדאי להם לדעת שילדי בתי הספר שתלום ונטעום.

עם תום טכס הנטיעות באותו יום, הביא מורנו את ילדי כיתתו מבית־הספר „תחכמוני“ אל קברו של קרל נטר ואמר לנו:

„לא יתכן שיהודי יכנס למקוה ישראל ולא ישתטח על קבר היהודי הגדול והדגול קרל נטר“.

ליד המצבה בין עצי אורנים הצטופפנו סביב הקבר ליד מורנו. היתה דממה והושלך הס. עמדנו בלי נוע, כשעינינו נטויות אל המצבה ואל הכתוב בה. ברם, מורנו הפסיק את הדממה והתחיל לספר לנו על חברת „כל ישראל חברים“ ומטרותיה, על קרל נטר, חלוץ החקלאות היהודית בארץ־ישראל. הוא היה כמעין המתגבר, ואנו בלענו כל מלה ומלה שיצאה מפיו. חברת כ״ח, ובראשה קרל נטר, רצו לחנך דור של חקלאים יהודים בארץ

הקודש, שיעבדו את האדמה השוממה; יטעו פרדסים וכרמים ויגשימו את חזון הנביאים. לא רק זקנים יבואו לארץ על מנת למות ולהקבר בה, כי אם צעירים־חלוצים לבנות את ארצנו ולהבנות בה. לעשות לאל אימרת שונאינו, שהיהודים הם רק סוחרים ולא יותר, אלא להוכיח שהיהודים חוזרים לארצם להיות בה עם עובד אדמתו.

הקשבתי ברגשי־קודש לדברי מורנו ונצמדתי למצבה, כי דברי המורה ירדו כטל חיים על לבי. כופפתי ראשי ונשקתי למצבה, כשבעיני נקוו דמעות.

כנפרדתי מהקבר והחילותי לרוץ כדי להשיג את מורי וחברי, רק אז ידעתי מהותה האמיתית, טיבה וערכה היהודי של חברת „כל ישראל חברים" ואת מייסד „מקוה־ישראל" שהיה יהודי גדול, חובב ציון נלהב ונושא אבוקה של חזון והגשמה.

הטיול של אז למקוה־ישראל בט"ו בשבט לא יישכח ממני כל ימי־חיי.

פורים בבית אבא

כשהיה מגיע חודש אדר, היתה שמחה גדולה אופפת אותי, לקראת חג הפורים הנערך ברוב פאר והדר בביתנו. בכליון עינים וללא סבלנות צפיתי ליום פורים המתקרב ובא. בלילות הייתי חולם על הסעודה החגיגית, האורה והשמחה, השירה והריקודים מלאי הדבקות של החסידים שהיו מתכנסים בבית אבא, לחוג ולשמוח; על „אזני המן” הממולאים והרעשן הגדול שהייתי מרעיש בו לשמע השם של הרשע „המן” היוצא מפי הקורא במגילה בבית הכנסת, והתלבושת של חסיד שהייתי נוהג להתחפש בה. הייתי כולי דרוך ומתוח לקבלת פני החג שהתחבב עלי בילדותי.

ימים אחדים לפני פורים החלה התכונה. אמא עליה השלום עשתה נקיון יסודי בבית עם עוזרת מיוחדת שנשכרה למטרה זו, הבריקה את שמשות החלונות והמשקופים; הדלתות צוחצחו וידיות הנחושת הובהקו. כובסו הווילונות ומפות השולחנות וגוהצו. הובאו עציצי ירק ופרחים.

ביום ט"ו באדר בשעה 2 אחרי הצהריים סגרה אמי את חנות המכולת הקמעונית שניהלה. בין אבי לאמי היה קיים הסכם שבין יששכר וזבולון; אמא היתה עוסקת במסחר ואבא שהיה גדול בתורה וביראה, חסיד ועניו, ישב כל היום בבית הכנסת „קהל חסידים” שהוא יסד בנוה-שלום שביפו, והיה הוגה בתורה, פרט לזה שהיה בא לבית המסחר לשעה-שעתיים לנהל את פנקסי החשבונות. לאחר שנסגרה החנות נערכו השול-חנות. מפות צחורות כיסו את השולחנות וכלי הכסף נוצצו.

חלה גדולה וארוכה הונחה בראש השולחן לידו ישב אבא. בפמטי הכסף הושמו הנרות. אבא הוציא מהחנות בקבוקי יין משובח והעמידם על השולחנות ובקבוקי שיכר מובחר. מבעוד יום היתה נערכת הסעודה ותוך שמיעת דברי אבא על המגילה ופרשת־היום, החלו להתכנס אל ביתנו הקרובים והידידים ואחדים ממתפללי בית הכנסת של אבא. חיש מהר היו מסובים ליד השולחנות כל האורחים שהוזמנו.

האורה בבית היתה רבה. אבא ישב בראש השולחן ופניו קרנו מאושר. לאחר שנמזגו הכוסות ונשמעה ברכת־הגפן, פרצה שירת „שושנת יעקב” ששימשה מעין הימנון פתיחה.

בין האורחים בלטו ביותר ר' מרדכי יוקר ז"ל, יהודי מעניין וטיפוס חסידי מיוחד. היה זה חסיד נלהב, שעלה לארץ כחובב ציון. אעפ"י שהיה גדול בתורה, החליט להיות סבל. הוא היה אומר: „עלינו לכבוש את המקצועות מהערבים, אנו צועדים לקראת מדינה עברית ועלינו לדעת ולעשות כל עבודה”. כל אימת שירד ליפו לשוק איל־דיר, והיה רואה שבבתי המסחר של היהודים עובדים רק סבלים ערבים, היה מצטער וקובל. מה עשה חסיד זה מתוך התלהבות של חיבת־ציון? קם וקנה לו חמור ועגלה קטנה, לבש על גבו שק של סבלים ונעשה סבל. מלכתחילה רדפוהו הסבלים הערבים ואח"כ נכנעו. לר' מרדכי'לה זה היה חבר, גם הוא חסיד נלהב, שאהבת ציון יקדה בלבו ובעצמותיו, קראו לו ר' אבא ואלפיש, ז"ל, שאף הוא הלך לכבוש מקצוע, ונעשה לבנאי היהודי הראשון ביפו. שני חסידים אלה היוו מקור של שמחה בביתנו והישרו מצב רוח מרומם. הם שרו בחרוזים פזמונים מיוחדים מבדחים לפורים, הם קידשו על היין את הקידוש הידוע שחובר לפורים, וכטוב לבם ביין, הם עולים על השולחנות, מחזיקים בקבוקי יין בידיהם ושרים מנגינה עליזה על פסוק בתהלים עד כלות הנפש. כשחיממו יפה יפה את לבות

המסובים יצרו מעגל מסביב לשולחנות ויצאו בריקוד מלא דבקות והתלהבות שנמשך שעה ארוכה.

ר' מרדכי'לה יוקר הגדיל לעשות. בעוד שמעגל הריקוד התרחב הוא עלה על השולחן, כששני בקבוקים בידיו, והיה זורק אותם אל על כשני כדורים, שהיה תופסם כל פעם ביד אחרת, תוך שירה לוחטת וטפיפת הרגלים בשולחן. מבדרים ומבדחים היו פזמוניו, שהיו מעוררים צחוק. שיא ההתלהבות היה כשר' מרדכי'לה היה רוקד סולו, מטפחת בידו, והוא עושה להטים ממש בידיים וברגלים. הקהל היה מוחא כף ומלהיב אותו.

שתי מנגינות על שני פסוקים בתהלים נחרתו עמוק במוחי

ובלבי : „תשב אנוש עד דכא ותאמר שובו בני אדם“, ו„אשרי איש שלא ישכחך וכן אדם יתאמץ בך“. על פסוקים אלה נמשך הרי-קוד זמן רב. והיה זה סמלי, להזכיר לרוקדים, שאעפ"י שהשמחה מגיעה לשיאה, אין לשכוח את מטרת השמחה, אהבת הבורא שלכבודו וליחוד שמו נערכה השמחה. זכורני כיצד הגיעה ההתלהבות לשיאה כשר' מרדכי'לה היה מבליט במיוחד את המלה „בך“ והיה חוזר עליה פעמים רבות, וכטוב לבו עליו, היה פורץ לו דרך אלי, ואני עודני ילד, ותוחב בטבורי את אצבעותי, תוך כדי הדגשת המלה „בך“. דבר זה היה נשנה פעמים רבות, כשכל האורחים צוחקים ובתוכם גם אני.

ברם, גם אני הייתי לוקח חלק בשמחה זו. בהיותי בעל קול ערב ומיטיב לשיר, הייתי מתבקש לעלות על הכסא ולשיר. מחופש בכובע פלוש וכפתן ארוך, כשזקן לבן מודבק לסנטרי, חגור חגורת משי למתני, הייתי פותח בשיר שבו בא לידי ביטוי גורל ישראל בכל הדורות, כשקמו עליו המנים ורצו להשמידו, אך העם התחזק באמונתו, שיווע לד' והוא גאלו מידי כל הרשעים הארורים. בסופו של השיר הודגשו געגועי העם לשוב לארץ אבות. האורחים כיבדו אותי בתשואות סוערות. וכך הייתי גם אני שותף לשמחה הגדולה ששררה בפורים בבית אבא, באותם הרגעים שהייתי שר מתוך השתפכות נפש.

ברגש רב היתה אמא עליה השלום מסתכלת בי ולא מסירה ממני מבטה. והרגש הרגשתי אז בדמעות שהגירו עיניה. אלו היו הדמעות היחידות בתוך קלחת השמחה, אך לא דמעות עצב, כי אם דמעות של גיל של אם שלבה הומה באהבה אל בן הזקונים שלה.

נס פורים בחברון

לפני שנים רבות עלו לארץ יהודים מועטים והתיישבו בחברון, שהיא אחת מארבע ערי־הארץ הקדושות, והניחו בה יסוד לישוב יהודי. החיים בחברון היו קשים אז ביותר. היהודים עסקו בצוותא בתורה, וחיו על תמיכת אחיהם היהודים האמידים בגולה, אשר דבר קיום ישוב יהודי בחברון עיר האבות הלהיב אותם.

היהודים גרו בסמטאות צרות, מסביב לבית הכנסת שנקרא על שם אברהם אבינו, משום מעשה שהיה :

כשעמדו פעם להתפלל ערבית של שבת חסר להם אחד למניין. ובעוד המתפללים עומדים ומצטערים על שאין ביכולתם להתפלל במניין, נכנס יהודי זקן בעל הדרת־פנים, ניגש לארון הקודש ונעמד כשפניו אל המזרח. הקהל רצה לשאול לשלומו, אך הוא ביקש שימהרו ויתחילו בקבלת שבת. לאחר קדיש־יתום שלאחר „עלינו” רצה הגבאי לגשת אל הזקן ולהזמינו אליו הביתה כאורחו לכל השבת, ומה התפלא לראות שהזקן נעלם. יצאו לחפשו ולבקש אחריו, אך לשווא. וילכו כל אחד לביתו כשבלב פליאה גדולה. עוד באותו לילה נראה הזקן בחלום לישיש מבני העדה וגילה לו שהוא, עובר האורח, היה אברהם אבינו. הוא לא יכול היה לראות בצער העדה היהודית ובא להשלים את המניין.

ובימים ההם שלט בחברון מושל ערבי ממוצא מצרי. איש עריץ ואכזר, שואף נקם ואוהב בצע. יומם ולילה היה שתוי לשכרה, רוגז ורוטן, מתאנה לתושבים, וביחוד כלתה חמתו בעדה היהודית הקטנה. הוא רדף את יהודי חברון עד חרמה, הציק להם מאד והצר צעדם. לא הירשה להם ללמוד אומנות ולשלוח

יד במסחר. הוא היה פוגע ברגשות היהודים ומעליבם. והיהודים סבלו ונאנחו תחת ידו הקשה.

באחד הימים, בהיות המושל שתוי לשכרה, קרא אליו את זקני־העדה ואמר להם: „שמעו, יהודים נבזים, אם לא תמציאו לי במשך שלושה ימים ששים אלף גרושים ותשקלו אותם על ידי, אתלה אתכם בכיכר השוק לעיני כל התושבים למען ישמעו ויראו“.

ויחרדו זקני היהודים ויפלו לרגלי המושל ויבכו ויתחנו על נפשם ויאמרו לו בבכי־תחנונים: „אדוננו המושל, מאין נקח סכום עצום כזה ואנו עניים ואביונים, חוסה עלינו ועל נשינו וילדינו“. ברם, המושל האכזר הקשית לבו, השיבם בדברי־גידוף ונאצה, ויקלל את הדת היהודית וגרשם בחרפה ובבוז מעל פניו.

אבלים וחפויי־ראש שבו זקני־העדה היהודית אל הרובע היהודי ויכריזו על צום ותפילה. הם נתכנסו בבית־הכנסת אברהם־אבינו ויצעקו בצר להם אל אביהם בשמים. והיום השלישי לפי שנקבע על ידי המושל היה יום פורים.

ויהי בליל פורים, וטרם נראה אות לישועה ומוצא מן המצוקה הגדולה שמצאה את יהודי חברון. ויבואו בלילה ההוא לבית הכנסת ויקראו את המגילה כדת וכדין, וכל פעם כשנזכר השם המן הרשע נזכרו בפקודה השטנית של המושל האכזר — ההמן החדש של חברון. ויתפללו בלבם לנס שיבוא, וכאשר הביא הקדוש ברוך־הוא מפלה להמן הרשע מפרס ומדי, כן יביא תבוסה להמן החדש שקם על היהודים בחברון. מתוך תקוה זו נתפזרו המתפללים לבתיהם. רק שמש בית־הכנסת סרב לחזור לביתו. הוא החליט להשאר כל הלילה בבית־הכנסת. הוא התחיל לקרוא במזמורי תהלים, בוכה בדמעות שלישי, ואף־על־פי שאין לבכות בפורים, לא יכול היה לעצור בעד דמעותיו. הוא היה כולו דאגה, מה יהא על יום המחר שהוא היום השלישי והאחרון

להבאת הכסף למושל. ובעודו אומר פרקי־ההלים, כשעיניו אדומות מבכי, צנח הזקן על הספסל ונרדם.

ויהי בחצי הלילה, וגם המושל העריץ ישן שנתו המתוקה. לפתע נרעד כולו וכל גופו התחלחל. הוא ראה בחלום שלושה ישישים הדורי־פנים, עומדים ליד מיטתו ומצווים עליו שיקום ויתן להם ששים אלף גרושים, ואם לא יציית ויעשה כן, אחת דתו למות. והמושל החל לצעוק מתוך החלום, בחשו בידים החונקות אותו. הוא קם ממיטתו וילך כסהרורי אל ארגז הכסף שבביתו, הוציא ממנו ששים אלף גרושים ויניחם בתוך כיס ירוק וסגרו, ואחר מכן נשאו וישימו ליד מיטתו. הוא עלה על מיטתו ושינה חזקה תקפתהו. ויחלום המושל שנית ובחלומו הופיעו שנית שלושת הישישים ולקחו את כיס הכסף ויצאו.

בעוד השמש שוכב על הספסל בבית־הכנסת ונאנח עמוקות

תוך שנתו, הרגיש ביד הנוגעת בו ומטלטלת אותו. ויפתח עיניו וירא שלושה ישישים עומדים לפניו והזקן ביותר ביניהם אומר לו: „בני, אל תירא ואל תפחד, ה' ראה בעונייכם ושלח אותנו להצילכם מכליה. אנו האבות: אברהם, יצחק ויעקב, הבאנו לכם כיס כסף ובו כל הסכום הדרוש להצלתכם". ובעוד השמש הזקן משפשף עיניו נעלמו הזקנים.

עם עלו השחר מיהר השמש הזקן אל הגבאי והביא לו את כיס־הכסף וסיפר לו כל פרשת המעשה. פתחו את הכיס, ספרו ומצאו שהסכום מתאים — ששים אלף גרושים כפי שדרש המושל. כשמחוג השעון הראה השעה שתיים עשרה בצהריים, הלכו זקני העדה היהודית אל בית המושל וימסרו לידו את כיס־הכסף. ויסתכל המושל בכיס ויכיר את כיסו ויאמר לזקני העדה: „רואה אני שהאלקים אוהב את היהודים והוא אינו נותן לי לעשות לכם רעה. שלושת האבות שבמערַת־המכפלה קמו מקבריהם כדי להצילכם מידי הקשה. לכו לשלום לביתכם, ומעתה יהיה לכם שלום. אתן צו ששום איש לא יגע בכם לרעה".

וישובו הזקנים ויאספו את כל היהודים לבית־הכנסת אברהם אבינו, ויערכו סעודת פורים במשותף בבית־הכנסת כסעודת ה־זיה גדולה, בשיר ובמשתה, בהלל ובזמרה, כשבח לאל בורא עולם על מפלת המן בן המדתא ועל תבוסת מושל חברון, ותהא השמחה גדולה, כפולה ומכופלת, וליהודי חברון היה חגי־פורים גדול, מלא שמחה ואור יקרות.

גדי רצה לשאול

גדי גמר בלבו, יבוא ליל הסדר, יפתח הוא את הדלת לאליהו הנביא. הפעם לא יתן לאחיו עוזי לפתוח את הדלת, אף-על-פי שהוא קטון ממנו. לו, לגדי, יש הרבה שאלות לשאול את אליהו הנביא. שאלות, המתרוצצות במוחו ומטרידות אותו. זה חדשים אחדים שהוא מתכוון לאותו רגע גדול, בו יוכל לשוחח עם הסבא אליהו. הוא שמע רבות על סבא זה, שהוא יפה תואר ויפה מראה. הדרת פנים לו, עינים גדולות מאירות, מפיקות חכמה רבה. נודד הוא מעיר לעיר ומכפר לכפר, עד יותן האות, והוא יבשר את בוא הגאולה השלמה. ומדוע לא ישוחח גדי עם אליהו הנביא, הסבא היקר והטוב האוהב כל כך ילדים, מחבקם ומנשקם על מצחיהם ואף מלטף בידיהם את ראשיהם. היה זה לגדי חלום מתוק, שאם יתגשם, ולא יהיה אז כמוהו מאושר עלי-אדמות. על סודו זה שמר גדי ולא דיבר על כך עם שום איש. וביחוד הסתיר זאת מאחיו עוזי, כי ירא היה שמא יקדימו.

הגיע ליל-הסדר, ליל-הזוהר, בכל פינה בבית שררו אור וטוהר, המפות הלבנות הצחירו מרוב לובן. גביעי הכסף נוצצו, בקבוקי יין מובחר האדימו, הנברשות האירו יקרות. ריח הפרחים והירק שיכרו כבושם עדנם. ליד השולחן הסבה כל המשפחה. גדי נראה שקוע במחשבות, כולו הוזה. הוא היה דרוך ומתוח.

— מה לך, גדי? שאל האב, — מדוע פניך חיוורות, האינך מרגיש בטוב? הן ליל פסח לנו, ליל-הסדר, ומדוע אין שמחת חרות על פניך?

גדי נבוך. במקצת, אך במהרה התאושש והשיב:

— אין דבר, אבא, אני מרגיש בטוב. — ושוב שקע במחשבות. האב לא המשיך בשאלותיו, אלא עקב אחריו, כמתחקה על סוד מוזרותו של הילד בלילה זה.

מה רצה גדי לשאול מאליהו הנביא, איש לא ידע. הוא, גדי, רשם לו את כל השאלות על פיסת נייר, וחשוב חשב, שכדי שלא יתבלבל חלילה, הוא יקרא את שאלותיו מעל הנייר.

ומה הן השאלות שרשם גדי על הנייר, לבל ישכח אחת מהן? הלא אלו הן:

א. הגד לי, סבא אליהו הטוב, מדוע העיר העתיקה בה מקום בית־מקדשנו, נמצאת בידי זרים, מתי, מתי תהיה שלנו?

ב. מדוע, סבא אליהו, הכותל־המערבי עומד בודד ושוב אין אנו יכולים לגשת אליו, לשפוך שיח ולהרטיב אבניו הקדושות בדמעותינו? מדוע עוברים על ידו מחמרים עם חמוריהם טעוני זבל ואשפה?

ג. מדוע, סבא אליהו, קבר רחל אמנו עודנו עזוב, ועלי קיר־רותיו מצוירים צלבי הקרס, ואין אנו יכולים להגיע אליו? אמא שלנו, רחל, שקולה ברמה נשמע, נהי בכי־מרורים; היא מבכה על בניה וממאנת להנחם, עד מתי?

ד. מדוע, סבא אליהו, מערת־המכפלה, מקום קברי־האבות והאמהות שלנו, בידי זרים? למה אין לנו הזכות והיכולת לבוא לשפוך לבנו לפני אבותינו אברהם, יצחק ויעקב? ועוד שאלות כאובות ומטרידות את גדי, הוא רצה לשאול מסבא אליהו.

כשהגיע אבי גדי ל„שפוך חמתך“, אמר לעוזי שיפתח את הדלת. וראה זה פלא: גדי, שהנו ילד טוב ומקשיב לקול אביו, נהג הפעם שלא כדרכו, בקלות ובגמישות התפרץ מהשולחן ורץ אל הדלת ופתחה. בידים רועדות החזיק פיסת הנייר בידו, כולו דרוך

ומתוח. עוזי התייפח בבכי מר, על שאחיו הקדימו, אך גדי לא שעה אליו. בני הבית עמדו על רגליהם, לכבודו של אליהו הנביא, וקראו ברגש „שפוך חמתך“, ובכית עוזי השתלבה בקריאה הנרגשת. רק גדי תר במבטי הילד בחדר וחיפש את אליהו הנביא, אך לא ראה איש. גדי היה נרגש ודמעות נקוו בעיניו. ראה האב את גדי בוכה חרש, רצה לגעור בו על שהמרה את פיו ותפס בכוח מאחיו את פתיחת הדלת, אך בראותו אותו נרגש ודומע, קרב אליו והביאו אל השולחן, בעוד שאת עוזי פייסה האם. לקח האב את פיסת הנייר מידי גדי וקרא בה, וראה זה פלא: חיוך

פייסני השתפך על פניו. הוא לא כעס על בנו גדי ולא הטיף לו מוסר, הוא שמח בבנו ונשקו במצחו.

כשהתאושש גדי, פנה אל אביו ושאל :

— אבא, מדוע לא ראיתי את סבא אליהו, ומדוע לא יכולתי לשאול אותו את שאלותי ?

— בני, השיב האב ברכות — אליהו הנביא נעלם וטמיר הוא. לא נראהו. פתיחת הדלת היא סמל לחרות ולגאולה. אות היא שאנו מחכים לבואו של אליהו הנביא, כהבטחת האלקים, שמל־אכו אליהו הנביא, לפני בוא יום הגאולה השלמה, הוא יבוא ויבשרנה לעמנו. עד אז לא נראהו. רק ליחידי סגולה צדיקים גדולים נתגלה אליהו, להשתעשע עמם בדברי־תורה ולשוחח עמם על רזי וסודות הגאולה, ומשום כך, בני, אנו תמיד בצפיה אל היום המקווה, בו יתגלה אליהו לכל העם, יבוא ויבשר לו את הגאולה השלמה. אמנם, כמה מדינת ישראל, ראינו במו עינינו את נסי ונפלאות הבורא, שחרורנו הלאומי, צבא ההגנה לישראל, כיבוש הארץ בדם בנינו ובנותינו. כל בניין התפארת שאנו מקימים, החלוציות הבונה כפרים ומושבים, החקלאות הפורחת, הצמיחה, הבלבול והשגשוג — כל אלה הם חלק בלתי נפרד מהגאולה. הישגינו כעם ריבוני באוויר, ביבשה ובים, ישועת ה' היא והמון רחמיו על עמנו שהיה נרדף ומעונה, אך לבנו כואב והומה למקומות הקדושים שלנו, שאינם עוד בידינו. ומכאן, בני גדי, — אמר האב, כשאנו קוראים בקול גדול בליל הסדר, „לשנה הבאה בירושלים הבנויה והשלמה" — כל מחשבותינו נתונות לכותל המערבי, לעיר העתיקה, לקבר רחל ולמערת המכפלה, שאף הם יהיו שלנו, בבוא יום הגאולה השלמה.

גדי היה אסיר תודה לאביו. הוא הקשיב קשב רב לדבריו. ורק לאחר שמוחו ולבו קלטו דברים יקרים אלה, החל להבין את משמעותן הנכונה והמלאה של המלים : „לשנה הבאה בירושלים הבנויה והשלמה".

חיטה לאפית מצות

היה זה בימי מלחמת העולם הראשונה. השלטון התורכי ציווה על יהודי תל-אביב לפנות את העיר ולהגר לפנים-הארץ, לכפר-סבא, לחדרה ולזכרון-יעקב. בלב כבד יצאו היהודים את העיר העברית הראשונה ובאו לכפר-סבא. פה הוקמו סוכות אקליפטוסים, בהם שוכנו המהגרים מתל-אביב ויפו. ליד החור-שה הועמדו סוכות מיוחדות ששימשו בית-ספר לילדי-המהגרים. החיים היו קשים, רעב ותחלואה. חיילים תורכים שהתהלכו בלוייס-חבות, מלוכלכים ומזהמים, רעבים ללחם, היו משתור-ללים וגונבים מהמהגרים מכל הבא לידם. הוועד הציבורי שהוקם במיוחד לטיפול במהגרים, עשה עבודה רבה, אך קשה היה לו להשיג חיטה, ועל-כן לא היה לחם, והמהגרים אכלו „דורה“, מאכל תרנגולים ותרנגולות. מדורה זו טחנו קמח שממנו אפו לחם שחור, שגרם למחלות טיפוס-הבטן וטיפוס הבהרות. המהגרים היו מוכרים תכשיטיהם לערבים כדי לזכות בפיתה ערבית להחיות נפשם. האווירונים הבריטיים היו מפציצים את הצבא התורכי, אך לא אחת החטיאו מטרתם, והפצצות פגעו בסוכות המהגרים ורבים מהם נהרגו. עברו ימים קשים, יום יום ופגעיו, לילה לילה ואסונותיו.

כשהגיע ראש חודש ניסן, התכנס ועד המהגרים לישיבת חרום. ישבו חברי הוועד על המדוכה ודנו כיצד לאפשר אספקת מצות לפסח למהגרים. הדבר היה כרוך בהוצאות כספיות גדולות. ואם כבר ימצא הכסף, כיצד תבוא החיטה מקלקיליה או מתול-כרם? המשמר התורכי הצובא על כפר-סבא, לא ירשה

הבאת חיטה. עשו חברי הוועד ימים כלילות עד שהצליחו להשיג שלוש מאות נפוליונים זהב לקנית חיטה לאפית מצות. השמחה היתה גדולה, אך במהרה הועבה, כי לא נמצא האיש שיסכן נפשו לעבור לתול-כרם. ישבו חברי ועד המהגרים שוב בישיבות חרום, טיכסו עצה ודנו במצב בכובד ראש. מצב זה נמשך ימים אחדים, עד שנודע הדבר לר' יצחק פרלקוורט, יליד יפו, שאף הוא הוגר לכפר-סבא. הוא התייצב בפני ועד המהגרים והתנדב למלא שליחות-המצוה.

ר' יצחק ידע השפה הערבית על בוריה. הוא דיבר בשפה שור-טפת, לפי כל כללי הדקדוק הערבי. הוא קיבל לידיו את שלוש מאות הנפוליונים זהב, תפר אותם בחגורה מיוחדת וכרך אותה מסביב לגופו. לקח עמו בקבוק קוניאק וכמה קופסאות סיגריות ויצא לדרכו.

השלטון התורכי בימים ההם היה רקוב מהמסד עד הטפחות, שלטון שהתקיים על קבלת שוחד. וזה היה בלי כל ספק עוגן-ההצלה היחידי של הישוב היהודי בארץ. השלטון היה גוזר גזרות חדשות לבקרים, ומנהיגי-הישוב היו מבטלים אותן בעזרת שוחד. ר' יצחק ידע שאסור לו לצאת בידים ריקות, וכי נוסף לידיעת השפה הערבית יש צורך בשיחוד.

ר' יצחק היה בנו של ר' משה חיים פרלקוורט, מנכבדי יפו, אשר היה ידוע בפי תושבי יפו היהודים בכינויו „ר' משה חיים בעל התהלים“. ר' משה חיים היה אוסף מדי שבת את ילדי נוח שלום שביפו, לבית-הכנסת תלמוד תורה „שערי תורה“ וקורא עמם תהלים פסוק פסוק. בכל ראש חודש היה עורך מסיבה לילדים ומעניק להם פרסים: מחברות, עפרונות, מוחקים, קלמרים וכדומה. בכל בוקר עם עלות השחר היה ר' משה חיים עובר ברחובות היהודים שבנוה-שלום ומעורר לקום לעבודת הבורא.

ר' יצחק ירש מאביו את הנטיה החזקה לעסקנות ציבורית.

ובהיותו עסקן ציבורי מובהק, החליט לחרף נפשו, ובלבד שעדה שלמה לא תשאר בלי מצות לפסח. כשיצא ר' יצחק לדרך, חבוש כובע פקק גדול, תיקו בידו, ליווהו חברי ועד המהגרים וברכוהו שהשם יצליח דרכו.

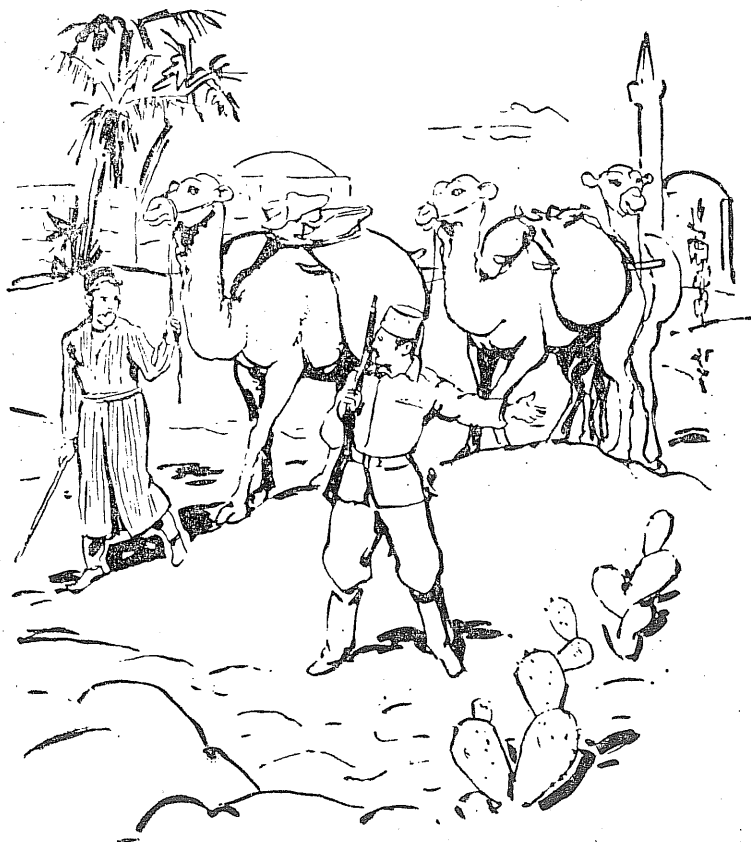
כאשר הגיע ר' יצחק אל מחוץ לכפר־סבא, לא רחוק ממשמר הצבא התורכי, נורו עליו יריות אחדות, וקרה הנס שהכדורים עברו מעל לראשו, ורק כדור אחד פגע בכובע הפקק, ועברו. הוא הרים ידיו וקרא בערבית צחה, שהוא נשלח אל המפקד ורצונו לדבר עמו.

ר' יצחק הובא אל המפקד, שהסתער עליו בצעקות, בחרפות ובגידופים. הוא רקע ברגליו וקצף יז מפיו: „איך הרשית לעצמך לעבור את הקו? הרי התחייבת בנפשך, ומי יודע אם אינך מרגל לטובת האויב“.

ר' יצחק לא איבד עשתונותיו, פנה אל המפקד בשפה ערבית נמלצת, ותוך כדי דיבור הגיש לו קופסת סיגריות, דבר נדיר בימים ההם. עיני המפקד נוצצו מרוב שמחה. הוא קיבל את המתנה, ומיד שינה קולו, ופנה אל ר' יצחק כידיד מכבר והזמין-נו לשבת. ר' יצחק סיפר למפקד על החג המתקרב ועל הצורך בחיטה לאפית מצות. דפק המפקד ביריעה וציווה על השמש (שומר הסף) להרשות לר' יצחק להמשיך דרכו לקלקיליה. עיף ויגע הגיע ר' יצחק לקלקיליה. קנה אצל הערבים את החיטה הדרושה, שהוטענה על גמלים אחדים. יצא ר' יצחק עם שיירת הגמלים בלב פועם, נפשו הומיה, ושפתיו ממללות לבורא העולם שיעזור לו להביא החיטה לתעודתה.

כשהגיע ר' יצחק עם שיירת־הגמלים אל משמר־הצבא, ניגש אליו „זאבט“ (קצין) תורכי ובאלה שבידו היכהו בראשו עד זוב דם. ר' יצחק לבש עוז, וקרא לזאבט: „הזהר, כי אני ידידו הוותיק של המפקד, וסופך יהיה מר“. ה„זאבט“ חרק שן והסתער שוב להכותו, אך ר' יצחק קרא בכל כוחו בשם המפקד. ה„זאבט“ לא

גרתע, עמד ובעט בר' יצחק שלא הרפה לצעוק, „הביאני אל המפקד". חשב רגע ה, „זאבט" ובעודו מהרהר, תקע ר' יצחק לידו קופסת סיגריות. ה, „זאבט" נתרכך, העביר ידו על חזהו וביקש סליחת ר' יצחק על שהיכהו. הרפה מר' יצחק וניגש אל הערבי המוביל את הגמלים, צעק עליו, ואף סטר לו על לחייו. הערבי הוריד ראשו וביקש רחמים מה, „זאבט" שבעט בו וקיללו קללות נמרצות. ולולא ר' יצחק שתקע בידי ה, „זאבט" עוד קופסת

סיגריות, מי יודע מה היה סופו של הערבי. ר' יצחק ביקש מה,,זאבט" שיביאו בפני המפקד. הסכים ה,,זאבט" בתנאי שר' יצחק לא יספר למפקד שה,,זאבט" היכהו. כשראה ר' יצחק את המפקד ופניו זועפות, מיהר והוציא בקבוק קוניאק והגיש למפקד, באמרו: ,,הייתי בקלקיליה וקניתי עבורך בקבוק זה. שנה ממנו להנאתך ולבריאותך". המפקד האיר פניו וחיך מרוב אושר. הוא פנה אל ה,,זאבט" ואמר לו בקול פקודה: ,,תלווה את האדון הזה עד כפר-סבא והזהר והשמר לך, אם יפול משערות ראשו ארצה, ועליך לדאוג שהחיטה תגיע בשלמות לתעודתה". ה,,זאבט" קד קידה, עמד דום ואמר: ,,אדוני המפקד, על ראשי ועל עיניי". כשהושיט ר' יצחק ידו למפקד להודות לו ולהפרד ממנו, שאלו לפתע בקול רך ונרגש: ,,הגד לי, ידידי, מה הפצע שבראשך? האם פצע אותך אחד מאנשי? אם כן, אמור לי מיהו ויבוא מיד על עונשו". ר' יצחק השיב: ,,לא, איש מאנשיך לא היכה אותי, נפלתי בדרך ונפצעת". ,,השם יסעדך", השיב המפקד. ה,,זאבט", שהקשיב לדברים, הסתכל מלכתחילה בפני ר' יצחק במבטים מעוררי חמלה, אך כששמע את התשובה שבפי ר' יצחק רווח לו. ה,,זאבט" קיים את הפקודה, הוא ליווה את ר' יצחק ואת שיירת הגמלים עד כפר-סבא. כשנכנסה שיירת הגמלים ובראשה ר' יצחק, כשעל גבי הגמלים שקי החיטה, נפל ראש המהגרים על צווארו של ר' יצחק, נשקו ובכה מרוב גיל. כל אחד מחברי הוועד והקהל הנוכח לחצו את ידי ר' יצחק. עייף ויגע הגיע ר' יצחק לסוכתו, כשבגדיו מאובקים, ראשו פצוע, רגליו כושלות מרוב עייפות הדרך, אך לבו היה עובר על גדותיו משמחה, שזיכהו הקדוש ברוך הוא למלא שליחות המצוה בשלמות, ושחג-החרות לא יושבת ועדת היהודים המהגרים תאכל מצות בפסח.

ה"סדר" הראשון בארץ

משנכנס הנער ולדימיר לגימנסיה העברית, מצא ביום הראשון להכנסו את סביבתו החדשה זרה ומוזרה לו. הוא דיבר רק רוסית, עברית ידע אך מעט. בלב כבד נכנס לגימנסיה מלא דאגות. הוא עלה עם הוריו וסבתו — אם אמו — מרוסיה, שם למד בגימנסיה רוסית והצטיין בכל המקצועות, וביחוד במתימטיקה; אך, ברוסיה לא לימדוהו תורה, ואפילו להתפלל לא ידע, על כן דאג וחרד הנער, איך יוכל להתגבר על המקצועות העבריים, כדי שלא יפגר בלימודיו ויוכל להתקדם עם הכיתה. בהרגשת בדידות ומועקה נכנס לכיתה ובלב פועם והולם התיישב על מקומו בספסל, כשעיניו נטויות למורה ואזניו כאפרכסות. דממה היתה בכיתה, הושלך הס. ולדימיר הרגיש שעיני כל התלמידים נשואות אליו.

לפתע הופסקה הדממה. המורה פנה אל ולדימיר ושאלו:

— מה שמך, נער?

— ברוסיה קראו לי ולדימיר, אך פה בישראל רוצה אני

בשם עברי — השיב הנער.

— אם כן — אמר המורה — מעתה תקרא זאב.

— תודה, אדוני המורה — קרא זאב ברגשי שמחה וסיפוק.

אחר מכן פנה המורה אל תלמידי הכיתה ואמר:

— היום קיבלנו תלמיד חדש וחבר טוב, שבא מגלות

קשה, מאחורי מסך הברזל; שם נרדפים היהודים על יהדותם

וציונותם. נקבלהו באהבה רבה, נקרבהו ונעזור לו להקלט בתוכנו,

לבל ירגיש עצמו בודד ומבודד בינינו. אנו עומדים עתה בימות

ניסן ובהתקרב חג האביב, חג החרות, זכור נזכור, כי גרים היינו בארץ מצרים, וכמה רע להיות גר. ברם, זאב אחינו הוא, עצמנו ובשרנו. לא לארץ נכריה היגר, כי אם חזר אל עמו ומולדתו. נוכיח לו, שאנו יודעים לקבלו בזרועות פתוחות, כאחד הבנים השבים לחיק הורתם.

התלמידים הקשיבו קשב רב לדברי המורה. וזאב, על אף העובדה שלא ידע עדיין להתבטא בעברית, הבין יפה את דברי המורה שעודדו וחזק לבו והפיח בו רוח של תקווה טובה לבאות. בן שלוש היה זאב, כשהוריו בפולניה, בימי השואה ההיטלראית, מסרוהו לאשה פולניה, שהסכימה להסתיר אצלה את הילד, לגדלו ולחנכו עד יעבור זעם. הדבר היה כאשר הסיעו הגרמנים הנאצים ילדים בקרונות־הרכבת לכבשני האש ותאי הגאזים. היא קראה לילד ולדימיר ועל לוח לבו תלתה צלב, למען ידעו החיילים הנאצים שנוצרי הוא ואין לנגוע בו לרעה. שנים אחדות חי זאב כילד נוצרי, ומכל יהדותו ידע רק מלים עבריות אחדות והן: „שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד“, שאביו לימדו היטב, עד שהיו שגורות בפיו.

— ילדנו היקר — אמרו לו אביו ואמו האומללים — אתה תהיה אצל הדודה סופיה עד שנשוב לקחת אותך... הדודה סופיה היא אשה טובה ותשמור עליך.

בכה הילד ובכו ההורים, אך לא היה זמן להשתהות. הם נפרדו מילדם היחיד והלכו לקראת הגורל הקשה והמר, מבלי לדעת אם יזכו עוד לראות את בנם מחמדם.

במרוצת השנים שכח זאב שיהודי הוא ובן להורים יהודים. הדודה לקחה אותו לכנסייה בכל יום ראשון ולימדה אותו להתפלל ולהצטלב.

אביו של זאב היה איש חזק ובעל־שרירים ונלקח על־ידי הנאצים למחנה־עבודה. הודות לכך נשאר בחיים. הוא עבד בכל העבודות הקשות והמפרכות והתפלל לשם שיוכל להחזיק מעמד.

יום אחד נשלח עם עוד יהודים חזקים ובעלי שרירים לחפור בורות, שבהם אמרו הנאצים לזרוק יהודים חיים, שכוחם תם מלעבוד, ולכסותם באדמה. יצא לעבודה זו אביו של זאב, כשלבו בכה בקרבו מרוב צער: איכה יחפור בורות לקבור-חיים אחים ואחיות? ברם, לועי הרובים המכוונים אל העובדים החופ-רים אילצום לחפור, אחרת, ידעו, כי ירה יירו. והנה קרה הנס הגדול שלא שיערוהו. הבורות היו מוכנים ולפני בוא השמש הוב-אה קבוצת גברים ונשים על מנת לקברם חיים. ביניהם ראה אביו של זאב את אשתו, כחושה היתה ומצומקת מרעב ותחלואה. לבו נמס בקרבו ועיניו זלגו דמעות. אותה שעה התקרבו החיילים הרוסים בסערה והחיילים הנאצים ברחו ולא הספיקו לבצע מזימתם. היהודים שוחררו מאימת הנאצים וכל עוד נפשם בם הגיעו אל הגבול הרוסי. כעבור זמן, כששחררה פולניה מעול הנאצים, קיבלו ההורים בחזרה את ילדם מהפולניה הנוצריה הישרה ונשארו לשבת ברוסיה עד עלותם לארץ.

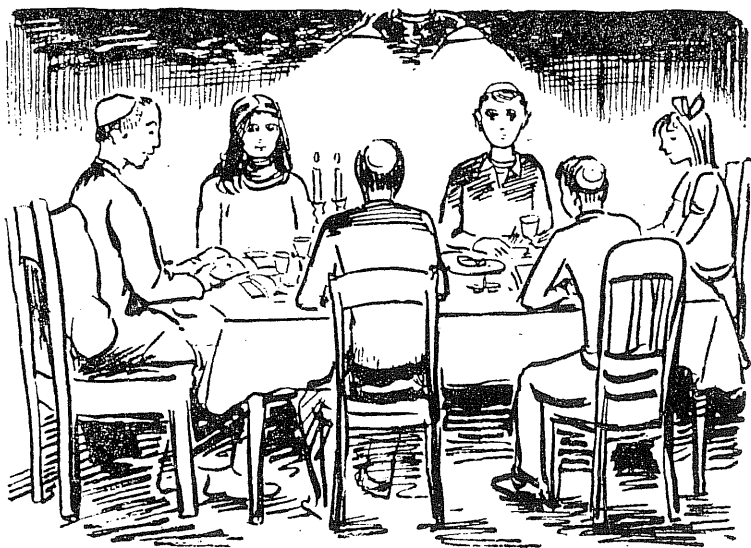
קשים היו צעדיו הראשונים של זאב בארץ. ברם, הוא שמח על היותו בחברת החברים התלמידים שהראו לו חיבה רבה. הוריו לקחו לו מורה פרטי שעזר לו להכין שעוריו במקצועות העבריים ואף לימדו את השפה העברית. בהיות זאב בעל כשרו-נות התקדם גם בלימודיו העבריים. יותר מכל המקצועות משך את לבו לימוד התנ"ך. הוא למד את הנביאים, „ירמיהו“, „יחזקאל“ ו„עמוס“. לבו היה נפעם מחזון הנביאים. באחד הלילות, כשישב והכין שעוריו בתנ"ך, קפץ לפתע משולחנו וניגש אל אביו, נשקו וחיבקו:

— אבא — אמר בהתרגשות — לא ידעתי שהעם היהודי הוא עם כה גדול בתרבותו, שנתן לעולם כולו נביאים כאלה, אנשי חזון, שירה ופיוט; אבא, אני גאה שהנני בן לעם היהודי... אני מודה לך שהבאת אותי לישראל...

ימי הפסח קרבו ובכיתה למדו הלכות פסח, עסקו בהגדה.

לנער זאב נפתח אופק חדש שלא ידעו. בקשב רב הקשיב להסברות המורה על ליל הסדר ועל מנהגיו. הוי, כמה היה רוצה זאב לחזות בליל סדר ולהשתתף בו. הוא בא אל אביו וביקשו שיערוך סדר בביתם, אך אביו השיב לו בגילוי-לב שמעולם לא ערך בעצמו סדר ואינו יודע כיצד עושים זאת. התהלך זאב עצוב ונכה-רוח.

והנה באה לו הישועה וההצלה מצד שלא חלם עליו. אחד מחבריו הטובים בכיתה, עוזי, בנו של מורה, לו שח כי היה רוצה להשתתף בסדר, נתרגש מדברי זאב, ניחמו וביקשו שלא יצטער, הוא ידבר עם אביו ויבקשו לארח את זאב בביתם בליל הסדר. ואמנם אביו של עוזי הסכים. בערב החג בא זאב לבית עוזי והלך עם עוזי ואביו לבית הכנסת. למראה האורות והאנשים בלבוש חג, ולשמע תפילת החזן היה נפעם. ליד השולחן הערוך

המואר נרות ישב זאב כחווה בהקיץ. הוא לא גרע עין מאביו של עוזי, הסתכל הסתכלות עמוקה בטכס, שם לבו לכל פרטי-הפרטים; ביקש להסביר לו דבר פתיחת הדלת לאלהיו הנביא והסבר ל„שפוך חמתך“; הקשיב לשירת ואמירת ההגדה ולבו עבר על כל גדותיו מרוב רגש. היה זה ליל הסדר הראשון בחייו. בתום הסדר חזר זאב לבית הוריו, לאחר שהודה מקרב לב למארי-חיו, בהבטיחו שלא ישכח ליל נעים זה כל ימי חייו. בהגיעו הביתה, לא יכול היה לעצור ברוחו ובהתרגשות רבה סיפר לאביו ולאמו את כל אשר ראה ושמע ותאר כל מהלך הטכס החגיגי. כשסיים דבריו הנרגשים ניגש אל אביו, שוב נשקו וחיבקו ואמר: — אבא, רק עתה אני מרגיש, שאני קצת יהודי, ועלי עוד להשתדל הרבה להיות יהודי שלם... ועיניו דמעו חרש. היו אלה דמעות שמחה בליל הסדר הראשון בחייו.

ליל-הסדר בכלא התורכי

לחכם נסים פיפאנו היתה חנות-מכולת ברחוב הראשי שבנוה-שלום ביפו, ורבים היו לקוחותיו, כי היה האיש ישר ותמים, נקי-כפיים ובר-לבב. ולב טוב היה לו לחכם נסים, לב-זהב. יומם ולילה היה עושה מעשי-חסד וצדקה. הוא היה חובש תרבוש, כבימים ההם תחת השלטון התורכי, לבש כפתן ארוך ואבנט על מתניו. דמות הדורה היתה לו, פנים קורנות שהשכינה נסוכה עליהן. זקן שחור ירד לו על מידותיו. עיניו היו מפיקות חכמה. היה מקבל כל אדם בסבר פנים יפות ודיבורו מתון ושקול. התהלך בנועם עם הבריות שחיבבוהו ונהגו בו כבוד גדול. כשהיו לוחשים על אוזן חכם נסים, שלפלוני אלמוני אין לחם בבית, היה מספק מחנותו מזון לפי הטף, ואף היה מחלק פתקים לחלבן לסיפוק חלב לחולים נצרכים. וכל זה עשה בשקט, בצניעות ובהסתר-דבר.

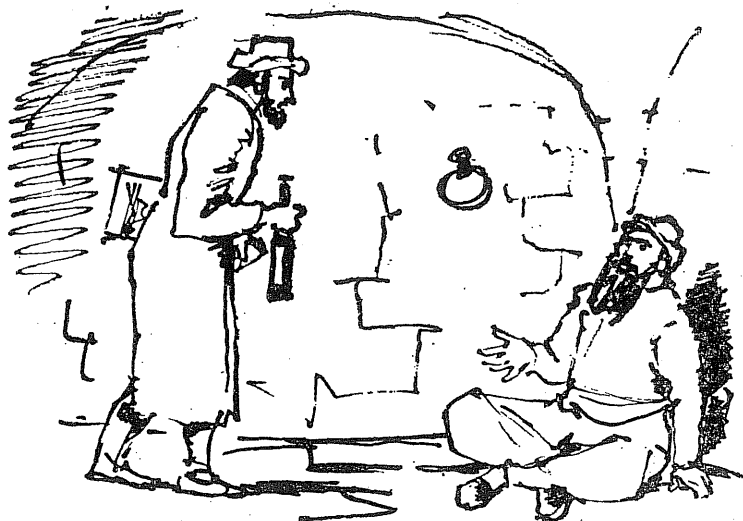
חכם נסים היה גם גבאי בית-הכנסת „דוד ויהונתן“. הוא היה גם חזן, בעל קול ערב, מיטיב להתפלל. בימי שבת מברכים ומועד, היה חכם נסים מפליא בתפילותיו. גם הנשים בעזרת-נשים נהנו מתפילתו שהיתה ממוגגת לב שומעיה.

אותו יום גורלי, היה ערב-פסח. חכם נסים עמד בחנותו והיה עמל ויגע לספק צרכי-לקוחותיו לחג. השעה היתה שלוש אחרי-הצהריים. ידי חכם נסים היו מלאות עבודה. אותה שעה נכנס ערבי לחנות וביקש לקנות פחית שמן. חכם נסים הגיש לערבי את הפחית והערבי נתן לו וזרה (מטבע תורכי חדש שהיה בתבנית צלחת), הסתכל חכם נסים במטבע המשונה ואמר לערבי שאין

הוא מכיר מטבע כזה. נתמלא הערבי חימה, יצא מהחנות בחרי-
אף, וכעבור דקות אחדות הגיע בלווית שוטר תורכי שהוציא את
חכם נסים מחנותו והובילו ל„סאראיה“ (בית הממשלה) שביפו.
בבית הממשלה השתולל בימים ההם קומנדיר נוקשה, זועף
ורותח תמיד, חסן בק, בעל רגלים עקומות, שהיה מתרוצץ
ממקום למקום כשאלה בידו. אמרו עליו שהוא בדואי ורגליו
התעגלו קצת מרוב רכיבה. קראנו לו קדמא-ואזלא. שערות
ראשו היו ארוכות ואף צמה ירדה לו על ערפו. הוא היה בעל
טרופ, רטן ורגז, קילל ואיים. אוי ואבוי לו, למי שנפל בידיו — ידי
רשע עריץ. חכם נסים המכובד על העדה היהודית ועל לא-יהו-
דים הובא לפני רשע זה, ומבלי לשמוע את אשר בפי חכם נסים,
ציווה לכלוא אותו ב„קישלה“ (בית הסוהר). חכם נסים הוכנס
לכלא, וצערו היה רב. ערב חג-הפסח, עוד מעט והשמש תשקע,
כולם ינהרו לבתי-הכנסת והוא, חכם נסים, יבלה את החג
ב„קישלה“ עם גנבים ופושעים. והיה לבו דווה עליו. ברם, בהיותו
בעל אמונה גדולה באלקים, התגבר על רגשותיו, הרים עיניו
כלפי מעלה וקיבל עליו את הדין.

חכם נסים פיפאנו, שהיה צריך כדרכו ומנהגו לעבור לפני
התיבה בליל-החג, זכר את עדתו המחכה עתה לבואו, וכן נזכר
באשתו וילדיו שיסבו לסדר בלעדיו, כשעיני כולם דומעות על גורלו.
לאחר אנחה עמוקה שהתפרצה מעומק לבו, ביקש מהסוהר
הערבי, שיחמול עליו ויתן לו מים לנטילת ידיו. הסוהר נענה
לבקשתו וחכם נסים רחץ ידיו והחל להתפלל תפילת המנחה.
בגמרו תפילת המנחה, החל להרהר בעובדה, שזו לו הפעם הרא-
שונה בחייו שלא יקיים מצוות אכילת-מצה ומצוות ארבע כוסות,
ולבו לפתע לא עמד בו, ובעיניו נקוו דמעות-צער. חיש מהרה נזכר
כי חג הערב, ואסור לבכות בחג. הוא התכווץ באחת מפינות החדר
והחל להתפלל תפילת ערבית ברגש רב, כשהוא משתפך והולך
לפני קונו. כשסיים תפילתו, קיפל רגליו תחתיו, ישב בפינה ונרדם.

לפתע נפתחה הדלת ונכנס אדם צנום ושחום, ובידו חבילת מצות ובקבוק יין. הוא פנה לחכם נסים ואמר: „אחים אנו לצרה. גם אני יהודי” – ותוך כדי דיבור הוציא והראה לו ציציות טליתו – „נאסרתי כמוך בחטא הוזרה, כי לא ידעתי טיב המטבע, ואשתי הספיקה לתת בידי חבילת מצות זו ובקבוק היין. הבה,

אחי לצרה, נברך יחד על המצה ונקיים גם מצוות, ארבע כוסות”.”. אורו פני חכם נסים והוקל ללבו ורווח לו. הסתכל חכם נסים בחבילת המצות ובבקבוק היין וראה שכתוב עליהם „כשר לפסח” ושמה שמחה רבה. נטלו השניים ידיהם וברכו על המצה ושתו ארבע כוסות וברכו „בורא פרי הגפן”.”. היו שרים מתוך ההגדה של פסח והודו לה’ על חסדו עמם. כשסיימו נעלם האיש הצנום והשחום כלא היה, ואיש לא ידע אודותיו דבר. שאל חכם נסים את הסוהר הערבי, אך גם הוא לא ידע דבר. ויאמר חכם נסים בלבו: מי יודע, אולי היה זה אליהו הנביא בכבודו ובעצמו, שראה במצוקתו ובא לשמח לבו במצוות מצה וארבע כוסות.

לא עברו רגעים אחדים ואל חדר-הכלא נכנסו החכם באשי, הרב הראשי לתל-אביב ויפו, ועל ידו הקומנדר הזועף, שפנה אל חכם נסים, ביקש ממנו סליחה והודיע לו כי משוחרר הוא ויכול לחזור אל ביתו.

כשנודע הדבר לרב הראשי שכלאו את חכם נסים, והוא אז יושב בבית-הכנסת ומתפלל תפילת ערבית, עזב מיד את בית-הכנסת והלך לבית-הממשלה שביפו. לפניו הלך הקואס (השמש) לבוש מכנסים ערביים כחולים רחבים, כעין שק עגול בין רגליו, שתוך כדי הליכתו, היה השק מתגלגל אנה ואנה, וחולצה כחולה רקומה חוטי-זהב בקצותיה, שלכפותיה מחוברות שתי כנפיים, אף הן מאותו ארג כחול, כנף לכל כתף, יורדות לצדדים. מפני קדושת החג, לא היה הקואס הפעם חגור חרב ארוכה ולא החזיק בידו את המקל העבה שראש כסף לו, שהיה מכה בו על הרצפה, עם כל צעד שצעד.

כשהגיע החכם באשי אל הקומנדר, הזדעזע הלה ואמר לרב: „הוד קדושתך, מה הביא אותך אלי בליל חג קדוש ליהודים?“. „אתה גרמת לכך“, השיב החכם באשי, „שציווית לאסור אחד מחשובי העדה, הנכבד ונשוא הפנים, חכם נסים פיפאנו, והשרת עדה שלמה בבית-הכנסת, דוד ויהונתן' לחכות לו, כי עליו לעבור לפני התיבה. והן יודע כל ילד בעיר יושרו וטוהר לבו של חכם נסים. ומה עוון מצאת בו? הן המטבע חדש ורבים טרם ידעו עליו, אבקשך לבוא עמי מיד אל הקישלה ולשחרר את חכם נסים, ואל תשבית חגנו הקדוש“. הקומנדר, שהרגיש כי הגדיש את הסאה והכניס לכלא אחד מראשי העדה היהודית, התנצל בפני החכם באשי והלך עמו מיד אל הקישלה ושיחרר את חכם נסים מהכלא.

מיהר חכם נסים לביתו. הקיפוהו אשתו וילדיו בשמחה, אך הוא לא התעכב. החליף בגדיו ורץ לבית-הכנסת, שם חיכו לו המתפללים. כשראו את חכם נסים פרצה צהלת שמחה. חכם נסים

ניגש אל התיבה והתפלל בקולו הערב, והיתה תפילתו כולה רגש הודיה לאל שגאל אותו מהכלא בליל החג. עם תום התפילה ברכו כל המתפללים את חכם נסים שעמד על־יד הבימה, וכולם עברו על ידו, למקטון ועד גדול, ולחצו ידו בברכת חג ובברכת הגאולה מהכלא התורכי.

כשבא חכם נסים לביתו, נשק לאשתו ולילדיו שעיניהם עוד היו אדומות מבכי, התיישב וערך את הסדר בשמחה וששון. כתום הסדר, ידע חכם נסים שסדר כזה לא ערך עוד מימיו, כי הרגש הרגיש על גופו הוא את טעמה של יציאה מעבדות לחרות, כיהודים שיצאו ממצרים.

ליל-שימורים

על גבעה רחבת־ידיים, בין הרי הגליל, עלה מניין יהודים להאחז בנחלתם. היו אלה יהודים שבאו מרומניה, רוסיה ופולין, חניכי ישיבות, שהחליטו לכרות ברית אחים ולקשור גורלם המשותף קשר בל ינתק, בהחייאת השממה וביצירת ישוב עברי נוסף על אדמת־הקודש.

מיד לאחר פורים תקעו יתדות אהליהם על הגבעה; שתי שורות אהלים לבנים, זה לעומת זה, ככרובים שפניהם מופנות איש אל אחיו, ובמרכז צריף אחד לבית־כנסת ומרכז לפעולה תרבותית. אל מניין היהודים הצטרפו כמה מנשי החברים, שקיבלו על עצמן ניהול המשק במקום. היו אלה אנשי „תורה ועבודה“, שקידשו עבודתם בקדושת התורה. כל היום עבדו, חרשו, נטעו ושתלו, ועם שקיעת־החמה שבו משדותיהם, התרחצו והחליפו בגדיהם והלכו אל בית הכנסת להתפלל תפילת מנחה וערבית וללמוד דף גמרא.

מדי בוקר בבוקר עם עלות־השחר, עמדו אנשי העמל עטופי טליתות ומעוטרי תפילין והתפללו. והיתה תפילתם ערבה, כתפילת כרובי־שמים. גם הצפרים צפצפו ברון בוקר, ולקחו חלק בשיח־הלב לבורא, וצפצופן נצטרף עם תפילת החברים למקהלת־רננים אחת. החברות הכינו בינתיים את ארוחת־הבוקר בחלקו השני של הצריף, ששימש מטבח, ולאחר הארוחה התפזרו החברים, מי במעדר על כתפו, מי באת ומי במגרפה, ויצאו אל השדות.

עין הערבים מסביב היתה צרה במתיישבים היהודים. הם

ראו שלאט לאט הופך המקום השומם לפורה ופורה. גם הקדחת הקשה לא יכלה להם, למתיישבים הנועזים. ויקנאו הערבים קנאה גדולה והחלו להצר צעדי המתיישבים היהודים בתכסיסי עורמה שונים. הם שלחו אש בשדות, עקרו שתילים, גדעו עצים רעננים, אך המתיישבים שהיו אזורי-גבורה, חדורי החלטה נחושה להאחז בצפריניהם בקרקע, לא שתו לבם למעשי הערבים העוינים, נטעו ושתלו מחדש, ויחד עם זה הגבירו את השמירה ביום ובלילה.

אל גרעין-ההתיישבות החדש נצטרפו שני שומרים: האחד צפניה, יהודי מבוכרה שלבש חולצה שחורה ומכנס-רכיבה, רובה על שכמו וחגור חגורת-כדורים. השני — ירוחם, יהודי מפולין, שהשפה הערבית היתה שגורה בפיו ודיבר בה כערבי ממש. שני אלה היו מסובבים בלילות על סוסיהם, אזניהם כאפרכסות, דרוכים וקשובים לכל רשרוש ורחש.

הערבים, שהרגישו בשומרים עזי-הרוח, העשויים ללא חת, נזהרו מלבוא אל שדות המתיישבים החדשים וחבלותיהם במשק פחתו והלכו.

יום אחד בא ערבי מהשפלה אל הגליל-העליון. קראו לו עבד, והוא חסון ורחב-כתפים, שפם רחב ומסולסל מתחת לחטמו ועיניו שחורות ויוקדות. פניו הנזעמות ארשת-ברזל. עבד זה הסית את ערביי הסביבה בחברי הקיבוץ הדתי. הורגשה תכונה חשודה, ברם המתיישבים היהודים הגבירו דריכותם ועיניהם היו פקוחות לראות את המתרחש מסביב.

יומיים לפני פסח הוחלט בין החברים לערוך סדר כהלכתו. הנשים עסקו בעבודות-הנקיון במרץ רב. על שני חברים הוטל לנסוע לצפת בקרון רתום לשני סוסים ולהביא מצות, יין ושאר מצרכים חיוניים לפסח. ויצאו השנים לדרך, האחד החזיק במו"שכות ודירבן את הסוסים, והשני ישב כשבכיסו אקדח טעון, והוא

תר בעיניו לכל עבר. ויהי, כאשר חזרו השנים בקרון, בשביל המור ביל לקיבוץ, ראו מחסום-אבנים על דרכם, ובינו, כי ערבי הסביבה אורבים להם. השנים לא איבדו עשתונותיהם. האחד, שהחזיק במושכות, קפץ מהקרון וניגש לאטו לפנות האבנים ולהסיר את המכשול, השני קפץ אחריו, כדי להגן על חברו. בהתקרבם הרגישו שמעבר למחסום גח לפתע עבד ועמו כמה ערבים ואלות בידיהם.

בעוד עבד מרים אלתו להכות על ראש המושך בסוסים, הוציא השני אקדחו וירה בעבד ללא כל היסוס. עבד נפל מתבוסס בדמו, וכל הערבים שהיו אתו החלו במנוסה כשהם סוחבים אחריהם גופת עבד, צועקים ומייללים בקול רם: אללה אכבאר, אללה אכבאר (אלקים גדול). בעל-האקדח הוסיף לירות אחריהם ופצע כמה מהם למען ישמעו וייראו ולא יוסיפו להתנכל למתיישבים היהודים. המחסום סולק, המכשול הוסר והקרון על סוסיו והיושבים בו נכנסו לקיבוץ עטורי-נצחון. המצות, היין ושאר המצרכים לפסח הועברו אל הצריף למקום-מבטחים.

ברם, חברי הקיבוץ ידעו כי ערביי-הסביבה לא ישקטו ולא ינוחו וכי נכון להם לילה קשה, ויחליטו על ליל בדיקת חמץ כעל ליל-שימורים. כל חברי הקיבוץ היו ערים. הנשים ישבו בצריף כשעל ידן העזרה הרפואית, החברים הועמדו בתצפיות ובעמדות ושני השומרים עברו על סוסיהם מקצה אחד של הקיבוץ אל הקצה השני. סוכם שאם תורגש תנועה חשודה, תספיק סיסמה של שתי המלים: „והיא שעמדה“, וכבר יהא זה האות שהערבים באים ויש להגביר הכוננות.

לאחר חצות הלילה החלו עשרות ערבים לנהור אל שדות הקיבוץ בצעקות פראיות „עליהום, עליהום“ (עליהם, עליהם), ומטר אבנים ניתך לפתע לעבר המתישבים היהודים. המגינים החליטו לא להשיב על קולותיהם של הערבים שבאו לגאול גאור-

לתהדם ולנקום נקמת עבד. מטר האבנים חזק והן נפלו במרחק-
מה מהאהלים. אך המגינים שתקו והמשיכו בדריכותם בדממה.
ברם, כאשר החלו הערבים לעקור עצים, הגיחו השומרים מסתר-
מחבואם וירו בערבים כדור אחר כדור. ותהא הלילה גדולה, רבו
ביניהם הנפגעים שמעוצמת-כאביהם נאנחו אנחות שפילחו דממת
הלילה. הערבים נסוגו מוכים ופצועים, מושכים אחריהם גופות
הנפגעים.

למחרת, בערב פסח, הוחלט לערוך את ה"סדר" בשתי מש-
מרות, חלק ישמור וחלק יערוך את הסדר. הצריף נוקה. על השול-
חן הבהיקה מפה צחורה. המצות ובקבוקי היין הונחו על השולחן
וקערת-הפסח נערכה כדת וכדין. עם התקדש ליל החג, עם דמ-
דומי הערב, כבר עמדו בתפילה, מחמת הסכנה להיות מרוכזים
יחד זמן כה רב ולהשאיר את השדות ללא עין צופיה.
לאחר מעריב, כשאיחלו איש לרעהו, "מועדים לשמחה",
התיישבו חמשה חברים ליד השולחן וערכו את הסדר במשמרת
ראשונה, ויתר חמשת החברים יצאו לשמירה. שתו החברים
ארבע כוסות וקראו את ההגדה וכשהגיעו ל"והיא שעמדה
לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכולתנו והקב"ה
מצילנו מידם", פתחו בשירה. "והיא שעמדה" זו משמעות חדשה
היתה לה, משמעות מוחשית לבוני הארץ היהודים. ולפתע החלו
דמעות נושרות מעיני המסובים. הרגישו בכך נשי-החברים ולבן
חרד, וישאלו בתום-לב על מה ומדוע, האם חלילה רפתה רוח
הבונים? וישיבו המסובים במקלה אחת ושרו:

"לא על סבלותינו ותלאותינו אנו דומעים, לא דמעות-צער,
כי אם דמעות-גיל, שזכינו לחוג חג החרות בארץ-אבותינו על
אדמת-הקודש".

שרו את הניגון העתיק והמקודש מדורי-דורות, "והיא שעמ-
דה", כשהרגשה חזקה ממלאה את לב החברים, שהקב"ה יציל
גם אותם מידי כל צר ואויב ולא יוכלו להם.

כשיצאו חברי המשמרת הראשונה מהצריף להחליף את חבריהם העומדים על המשמר, שמעו לפתע מי שהוא קורא את הסיסמה „והיא שעמדה“, ופעמו לבותיהם: האם שוב באו ערבים לשדות הקיבוץ? כשהתקרבו אל חבריהם הרגישו לאור הל-

בנה אדם מתקרב לקיבוץ וידיו מורמות למעלה, לאות כניעה. היה זה השייך של הכפר הערבי הגדול שבסביבה. מיד הובא השומר ירוחם שידע ערבית ושימש מתורגמן.

לאחר שהשייך ברך את חברי הקיבוץ ב„סאלס-עלייכום (שלום עליכם), אמר: „נוכחנו לדעת שאתם היהודים אינכם ולאד-איל-מית' (בני-מוות), כי אם, ג'דה' (אנשי-חיל). היהודים והערבים בני אב אחד, בני אברהם אבינו, ועליהם לחיות בשלום. באתי אליכם שנכרות ברית-שלום בינינו ונערוך, סולחה“. על כך השיבו חברי-הקיבוץ: „באנו לארץ לבנותה ולהחיות שממותיה מבלתי פגוע באיש, פנינו לשלום וידנו יד-אחים מושטת לשלום“.

וכשנכנסו חברי המשמרת השניה לערוך את הסדר לקחו
 עמם את השייך שישב והסתכל בטכס עריכת הסדר היהודי. למח-
 רת נערכה,,הסולחה", נשחט כבש ונכרתה ברית־שלום, ומאז באה
 ההרווחה לקיבוץ שהפך במרוצת השנים אחד הקיבוצים הדתיים
 הגדולים בארץ.

רחמים מקיים נדרו

ימים קשים באו על היהודים בעיראק. הערביים החלו להציק להם ולמרר את חייהם ולאט לאט דחקו את רגליהם מעמדות הפרנסה. חוסר העבודה גדל ויהודים רעבו ללחם. עוגן ההצלח היחידי היה החלום לעלות למדינת ישראל. ברם, שערי עיראק נעולים, אין יוצא ואין בא. היהודים נכלאו כבתוך גיטו. על הגבולות גדל מספר השומרים ועינם היתה פקוחה. יהודים רבים ניסו לעבור את הגבול ונורו או נתפסו והושמו בכלא. רוחם של היהודים לא נפלה. הם המשיכו תוך סבל איום לרקום את חלומם כיצד לצאת מהתופת העיראקי ולעלות למדינת ישראל, בה חיים היהודים חיי חרות.

בין המשפחות שניסו לפרוץ את ההסגר היתה גם משפחת סיגאן, שמנתה שלוש עשרה נפשות. בין בניה היה גם רחמים, כבן 15 שנה, מלא מרץ ותסיסה.

לילה לילה היה פותח את מקלט הרדיו ומסובב את המחוג לתחנת מדינת ישראל, מקשיב בחשאי לחדשות, לשירים העבריים, ואחר מכן מתרגם להוריו ולאחיותיו את תכנם. אהבה עזה לציון נדלקה ובערה בחובם. רחמים החליט להיות החלוץ ולעלות ראשון לישראל. ההורים בכו בכי רב — כיצד ייפרדו מבנם? אך רצון הברזל להגאל מידי שוביהם גבר על רגשותיהם. רחמים היה הרוח החיה במועדון הנוער היהודי. הוא דיבר בפני הנערים והלהיבם לציון. הוא לימדם לשיר שירים עבריים והירבה בהפצת רעיון חיבת ארץ-ישראל.

באחד הלילות יצא רחמים מהבית. ההורים ידעו לאן

פניו מועדות וברכוהו. רחמים נשק למזוזה וקרא שלוש עשרה פעם את פרק התהלים „יענך ה' ביום צרה". הוא הלך ונעלם בסתר הלילה והגיע למקום בו חיכו עוד יהודים אחדים. הערבי המשוחד שתפקידו היה להעבירם את הגבול שבין עיראק לפרס, העלה אותם לסירה אשר שטה חרש לעבר הגבול. אך הפעם לא הגיעו היהודים למחוז חפצם. בעודם בדרך נתקלו בדייגים ערביים, אשר מיהרו להלשין בפני השלטונות. רחמים נתפס עם יתר היהודים. הם הובאו למשטרה, שם הוכו באלות בליווי קללות נמרצות: „הי, יהודים, כאן תמותו ולפלשתינה לא תבואו".

רחמים הושלך לכלא. בחדר אפל ללא אוויר לנשימה שכב על הרצפה הקרה, מכונס ומכווץ בכאביו. בבוקר מצא עצמו בין פושעים. הוא הסתכל בפניהם ונחרד. אבוי לו, עם מי נשלך לכלא. האם מקומו בין גנבים ושודדים? האם הערגה לציון היא פשע? האם חטא הוא, שיהודי רוצה לחיות בארץ אבותיו? כשנכנס ערבי מלוכלך ומזוהם והביא פיתה וזיתים אחדים לארוחת בוקר, לא יכול היה רחמים לנגוע בידו בהם. מראה הערבי הגעילי. אך כשהחל הרעב להציק, לקח את הפיתה אל פיו. היא היתה קשה כאבן והזיתים יבשים ומרים. רחמים כירסם בשיניו את הפיתה, כדי להחיות נפשו. כשלושה שבועות נשאר בבית הסוהר, אך רוחו לא נשברה. הוא ריצה עוונות וכש יצא מבית הסוהר היה חיוור ורפה אונים. המאסר נתן בו אוי תותיו. כחוש וצנום, כשבפניו צלקות הגיע לביתו. ההורים בכו למראה בנם. עברו חדשים אחדים, רחמים שב אט אט לאיתנו, ושוב המשיך לרקום חלומי לעלות לציון.

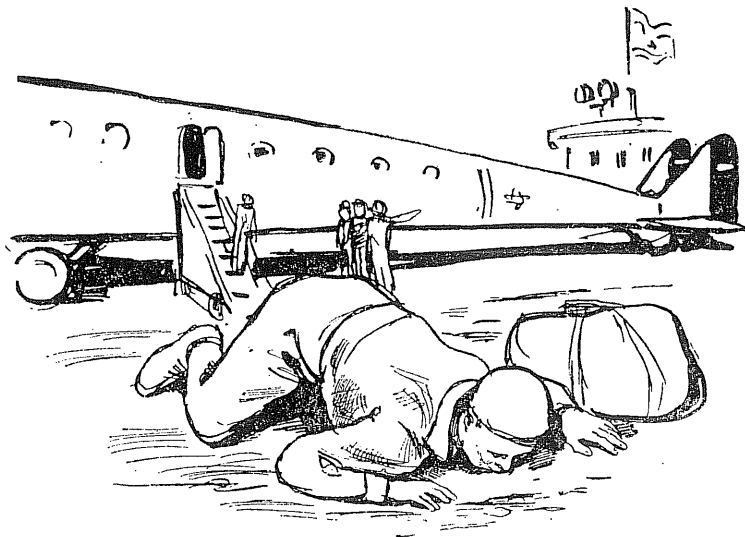
המועדון היהודי התקיים בבית־הכנסת, כדי להסתירו מעין השלטונות. שם נערכו לא רק התפילות, כי אם גם השיחות, ההתייעצויות והפעולות התרבותיות. באחד הערבים בתפילת מעריב, קרה מאורע רב חשיבות. רחמים ניגש אל ארון הקודש

ופתחו, כשהוא מרים ידו ומנדר, שאם יזכה לעלות לישראל, יעלה אל הר ציון ואף יבוא אל המנורה של מדינת ישראל הניצבת על יד בית המחוקקים העברי, „הכנסת“ וישקנה במו פיו. כל הנוער היה נרגש לשמע הנדר, ולפתע קראו כולם בקול: „אם אשכחך ירושלים, תשכח ימיני“. ועוד באותו לילה נעלם רחמים שנית. הפעם יצא בדרך היבשה. שעות על שעות הלך בין סבכי עצים, גיאיות ועמקים, עד הגיעו עם קבוצת יהודים לגבול פרס. הפעם הצליח ה' דרכם. הערבי העיראקי ליווה אותם עד גבול פרס ושם נמסרו לאיש פרסי מהימן, וכך הגיעו למחוז חפצם.

רחמים הובא אל לשכת הקהילה היהודית, אשר איכסנה אותו עד צאת המטוס לישראל.

רצה הגורל ורחמים הגיע לישראל על כנפי נשרים. כאשר ירד בשדה התעופה בלוד, נראה רחמים משתטח על פני הקרקע, כשהוא מנשק את אדמת ארץ הקודש. ועוד באותו יום עלה

לירושלים. היה זה בערב יום העצמאות. רחמים החליט לקיים את נדרו.

עם ערב התקדש ליל חג העצמאות, היה רחמים בין המתפללים על הר ציון; הוא קרא פרקי תהלים לזכרם של חיילי ישראל שנפלו במלחמת השחרור. מהר ציון נסע לבית המחוקקים העברי. דומם, בחרדת קודש, נראה רחמים עומד ליד המנורה הגדולה, סמלה של מדינת ישראל, כשהוא מלטפה בידיים רועות וממטיר עליה מנשיקות פיו, כשדמעות גיל יורדות מעיניו. השמש שקעה. קרניה האחרונות עוד הזהיבו על פני הברונזה של המנורה. מנורת ישראל נאחזה בשלהבת אורה מופזת. מסביב נראתה ירושלים הקדושה, עיר הנצח, כשהיא נכנסת כולה לאווירת החג.

רחמים עמד ליד המנורה, קורן מאושר וחדוה, על שזיכהו האלקים להגשים את חלומו ולקיים את נדרו בירושלים עיר הנצח, ולחוג לראשונה כבן חורין את חג חרותה של מדינתו הוא, משוחרר ונגאל משעבודם של זרים.

כיבוד אב

ר' יצחק יחזקאל היה נוהג לקום באשמורת הבוקר ולבוא ראשון לבית הכנסת. היה לומד גמרא בניגון דבקות, ולאחר מכן שפך נפשו בפרקי תהלים עד שבאו המתפללים לתפילת שחרית. בין מנחה למעריב, כשהמתפללים שוחחו ביניהם על מאורעות היום, ישב ר' יצחק מאחורי התיבה ולמד משניות. ובערב בי שבתות לאחר קבלת שבת נשאר בבית הכנסת וקרא בקול וברגש רב את „שיר השירים" עד שהקהל נכנס לתפילת ערבית. ר' יצחק היה איש שמח וטוב לב מטבעו. בכל המצבים והתנאים היה שמח. שמחתו נבעה ממעמקי נפשו. עצבות לא ידע מימיו. גם בימים שלא היה לו לחם לפי הטף, היה עליו. כשנכנסו עמו בשיחה, היה מתבל את דבריו במלי דבדיחותא, כשהוא צוחק בכל לב וגורם שאף השומע לדבריו ישמח. תמיד אמר: על כל יהודי להיות שמח ולעבוד את ה' בשמחה, כי יש לגיל בפניו ברעדה.

הוא אהב מאד ילדים, ולא אחת היה מכנסם לבית הכנסת, קורא עמם בתהלים ומלמדם דינים. הילדים אהבוהו, כי היה מבדחם ומלמדם לצחוק צחוק בריא הנובע מהלב.

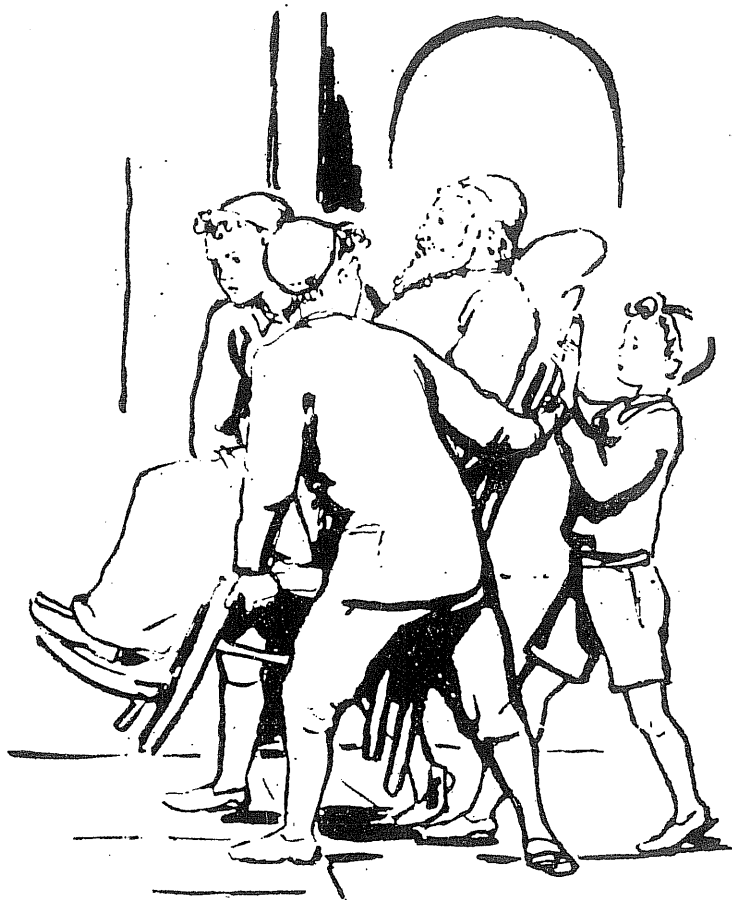
כשהגיע ליל שבועות, לא היה דומה לו. בדחילו ורחימו היה מתכוון לתיקון ליל שבועות ולמתן תורה. הוא היה מביא עמו קומקום קפה חם וחילק בין קוראי התיקון קפה, ביסקויט ו„חומס". במצוה זו החזיק שנים רבות. עד מאוחר בלילה קרא בתיקון וזימר זמר בהפסקות ואף סיפר לקהל סיפורים ומעשיות על גדולי ישראל, מידותיהם, עניוּתם וצניעותם.

למחרתו השכים קום כדרכו, ישב ולמד בהתמדה עד הת-
אסף הקהל לתפילה. וכשהגיע הקורא בתורה לעשרת הדברות,
למתן תורה, נעשה ר' יצחק דרוך וארשת רצינות כיסתה את
פניו. היו אלה הרגעים היחידים בחייו שנעשה רציני. קדושת
מתן תורה אפפה כל מהותו, כל ישותו.

כך נהרו להם חייו של ר' יצחק אשר עבד את ה' בשמחה
ובתום לבב, עד שבא היום המר והנמהר. באחת מאשמורות
הבוקר, כשהלך לבית הכנסת, הרגיש עצמו ברע. ברם, הוא הת-
אמץ וגמר את התפילה. כשהגיע לביתו ומזג לו כוס קפה, נש-
מטה הכוס מידי ונשברה, והוא צנח אין אונים. כשהוזעק הרופא
קבע שר' יצחק חלה בשיתוק יד ורגל. מאז נשאר ר' יצחק בבית
ולא יכול עוד לבוא אל בית הכנסת. כתוצאה ממחלתו הקשה,
קשה היה עליו הדיבור. ר' יצחק היה שותק. כאיש אמונה
צרופה לא קבל, לא רטן, רק שפתיו המשיכו למלל ולפלל פרקי
תהלים. כאשר באו לבקרו מתפללי בית הכנסת ושאלו לשלומו,
היה עונה בקול רפה „ברוך ה' יום יום". בניו ובנותיו של ר'
יצחק היו באים אליו בכל יום. אחד הבנים היה קורא בפניו
במשניות, דבר שגרם לו הנאה רבה.

ברם, כשהגיע ליל שבועות, תקף צער גדול את ר' יצחק, הוא
נזכר במצוה שהחזיק בה וששוב לא יוכל לקיימה. עיניו זלגו
דמעות. היה זה מוזר לראות את ר' יצחק השמח העליז בוכה.
הבנים הרגישו והבינו לנפש אביהם.

למחרת באו הבנים, הושיבו את אביהם בכורסה, הרימו
אותה ונשאווה על הכתפיים לבית הכנסת. כיוון שהכורסה היתה
כבדה, הורידוה לאחר כל מספר צעדים, כשפלגי זיעה יורדים
מפניהם. המתפללים שהלכו לבית הכנסת היו נעמדים, מברכים
את ר' יצחק שהיה כבר עטוף בטליתו, והיו משתאים על המעשה
המופלא של הבנים הטובים. כשהגיעו הבנים עם אביהם לבית
הכנסת, העמידו את הכורסה במרחק מה מהבימה.

ר' יצחק ישב בכורסה ועיניו דמעו חרישית. היו אלה לא רק דמעות צער אלא דמעות גיל, על שזיכהו הקב"ה להמצא ביום מתן תורה בבית הכנסת — הוא הקשיב לתפילת החזן ולא פסק מלמלל בשפתיו. וכשנפתח ארון הקודש, ריכוז ר' יצחק כל מבטיו בספרי התורה והיה כמבקש על נפשו. לפרשת מתן תורה נקרא ר' יצחק והוא ניגש לספר התורה כששני בניו תמכו בו. הוא

ברך בקול רפה, ופניו קרנו מאושר, שזכה להיות נוכח במתן תורה.

החזיק ר' יצחק בידו האחת הבלתי משותקת את עץ החיים, מפעם לפעם העלה ידו ונשק את כנף טליתו שנגעה בספר התורה. וכשהגבאי עשה מי שברך לר' יצחק וברכו לבריאות שלימה, קם כל קהל המתפללים על רגליו וענה אמן בקול רם.

כשנסתיימה התפילה, עבר הקהל על יד ר' יצחק ואיחל לו חג שמח ובריאות מהירה ושלימה.

ושוב נשאו הבנים את אביהם בכורסה. שוב נחו בכל מספר צעדים, כשפלגי זיעה יורדים מהם. הרהרתי אז בלבי, אשרינו שראינו את ר' יצחק בבית הכנסת אותו כה אהב, בו למד, קרא ושנה, בו שפך נפשו. אשרי האב שבנים כאלה לו, היודעים לקיים מצוות כיבוד אב בלב שלם ובנפש חפצה.

הסבתא צביה נדבה ספר תורה

מדי בוקר, בלכתי לעבודתי, הייתי עובר ליד החצר בה גרה הסבתא צביה. היתה זו חצר שרובה נטועה עצי תפוחי־זהב, ששרדו מפרדס גדול. בין העצים עמד צריף קטן בן חדר אחד, בו התגוררה הסבתא צביה. חדרה קטן ודל בריהוט. עמדו בו: ארון, ספת־ברזל, שולחן ושלושה כסאות, כולם ישנים ומהוהים. הנקיון בחדר היה למופת.

בשעה שעברתי על פני החצר, הייתי רואה אותה יוצאת לעבודתה. הסבתא צביה עבדה בבית־מלאכה לתיקון לבנים. היא עבדה מבוקר עד שעות הערב, ובחזרה מעבודתה, היתה מטפלת בניקוי חדרה ובסידור ענייניה. היא נהגה לאחר שבת בלילות, כי נוסף על עבודת יומה בבית המלאכה, היתה תופרת ומתקנת בגדים ולבנים שקיבלה לתיקון מדיירי השיכון בו היא גרה. היא עמלה הרבה, וכל מה שהשתכרה יותר היתה חוסכת יותר. הדיירים מסביב שראו אותה עמלה כה הרבה ומצמצמת בהוצאות מזונה ולבושה, חשבוה לקמצנית. וכשהיו הנשים מדברות על הסבתא צביה, היו מכנות אותה „הסבתא הקמצנית". סב־תא זו פתיה היא, היו אומרות אחת לרעותה, למי היא עמלה כה קשה, למי תשאיר כספה לאחר אריכות ימיה? ברם, רק הסבתא צביה ידעה את הסוד שנשאה בלבה: היא לא היתה קמצנית וחסכה פרוטה לפרוטה, למטרה קדושה ונעלה, שהיתה כל משאת נפשה בחיים.

הסבתא צביה היתה מניצולי השואה ובעלה ר' יהושע היה רב בעיירה יהודית בפולין. כשנכנסו הנאצים לעיירה, ציוו על

היהודים לצאת מבתיהם אל הרחבה שלפני בית־הכנסת. הם לא הורשו לקחת עמם שום חפץ מחפציהם. מן הרחבה נשלחו היהודים ברכבת אל תאי ההשמדה. אותה שעה ישב הרב בדירתו חבוש כיפתו והוגה בתורה. השתפך קולו הערב על סוגיה קשה בתלמוד.

כשנכנסו הקלגסים האכזרים לחדרו מצאוהו שקוע בלימוד. הם דרשו ממנו שיסיר כיפתו מעל ראשו וישאר גלוי־ראש. הרב סירב. הם דרשו ממנו שיוציא מארון הקודש את ספר התורה, יקרע אותו לקרעים ויזרוק את הקרעים החוצה, ושוב סירב הרב למלא אחר הוראתם. ואז התנפלו עליו בשצף־קצף, הסירו כיפתו מעל ראשו, היכוהו, פצעוהו עד זוב דם, הוציאו את ספר התורה וקרעוהו לקרעים, זרקו החוצה את כל ספרי הקודש של הרב והעלום באש. את הרב המוכה, הפצוע וזב דם, סחבו אל הרחוב. ואז צעקה הסבתא צביה צעקה גדולה ומרה, אך הקלגסים מיהרו להשתיקה. הם הלמו בה קשה, הפילוה לארץ ובעטו בה.

מכווצת ביסוריה שכבה דום מרוב אימה ובהלה. היא שכבה בלי הכרה עד בוא הליל. הקלגסים חשבוה למתה והרפו ממנה. ובבוא הלילה באה אשה פולניה שסיכנה נפשה, ויחד עם בעלה העבירו את הסבתא לביתם, בו היתה מוחבאת עד שבא הצבא הרוסי ושיחרר את פולין מידי הנאצים הארורים.

מה שעלה בגורל בעלה הרב, נודע לה אחרי כן. הקלגסים הנאצים הטמאים, ימח שם, סחבו את הרב בעל הדרת הפנים אל הרחוב, כשדם זב מפניו וידיו. הם הביאו עגלה רתומה לסוסים, קשרו את הרב לאחד האופנים והחלו לדרבן את הסוסים שימהרו. הסוסים החלו להשתולל ולסחוב את העגלה במהירות מסחררת, וכך נסחב הרב אחרי העגלה על פני הרחובות עד שיצאה נשמתו, כשקריאתו „שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד”

פילחה את לבות יהודי העיירה, שהוצאו אל הרחבה מבוהלים, אחוזי אימה ופחד.

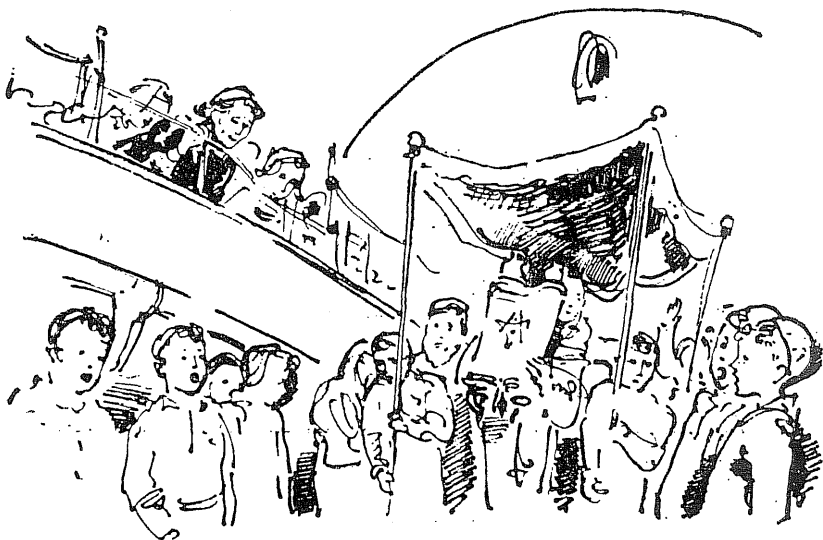
הסבתא צביה התאבלה על בעלה ימים רבים. היא החליטה לעזוב את פולין, נפרדה ממיטיביה הפולנים, חסידי אומות העולם, ועלתה לארץ-ישראל. ומאז בואה היא גרה בצריף הקטן והמבודד בין עצי תפוחי-הזהב. וכדי לנחם עצמה מיגונה הרב על אבדן בעלה, נדרה נדר, שכאשר תזכה לעלות לארץ-ישראל, היא תעבוד הרבה, תחיה בצמצום ובדוחק, ואת רוב משכורתה תחסוך כדי לכתוב ספר-תורה על שם בעלה הרב ר' יהושע ותכניסו ברוב הדר לבית-הכנסת שבשיכון. וכך עשתה.

יום רדף יום, לילה אחר לילה חלף, והסבתא צביה לא פסקה מלעבוד ולעמול קשה, וחסכה פרוטה לפרוטה עד שהצטבר הסכום שהיה דרוש לכתובת ספר תורה.

הסבתא צביה היתה אשה פקחית ובעלת-מחשבה ויוזמה. היא רצתה לשוות להכנסת ספר התורה פאר והדר רב. היא ביקשה מסופר סת"ם שכתב את ספר-התורה שישתדל ויתאמץ לסיים את הכתיבה ימים אחדים לפני חגי-השבועות, חג מתן-תורה.

היא פנתה אל מנהל בית-הספר שבשיכון והציעה לו לשתף את תלמידיו בהכנסת הספר לבית הכנסת בשירה ובזמרה. המנהל קיבל הצעתה ושמחת הכנסת ספר התורה לבית-הכנסת היתה רבה.

עשרות ילדים וילדות יצאו מבית-הספר על דגליהם, כש-בראש השיירה נושאים תחת חופה את ספר התורה ותזמורת מלווה אותו בנגינתה. כך עברה התהלוכה בכל רחובות השיכון עד שהגיעו לבית הכנסת. אל תהלוכת התלמידים הצטרפו גם דיירי השיכון. בית-הכנסת היה מקושט דגלונים וירק. את הספר

בת אותיות, הלבישו את ספרי-התורה מעיל-משי שעליו נרקמו בחוטיזהב המלים: „לזכר הרב הקדוש ר' יהושע בר' אריה שנפל בידי המרצחים הנאצים בשואה. ה' ינקום דמו. נדבת רעיתו צביה". וכן נחרתו אותיות אלו בעצי-החיים של ספר-התורה לזכרון-עולם. החזן שר „ויהי בנסוע הארון" וארון הקודש נפתח, כשכל התלמידים מלווים את החזן בשירתו. לאחר התפילה והשירה הוכנס ספר התורה לארון-הקודש, ומקהלת בית-הספר הנעימה בשירה. לאחר מכן נשאו נאומים בהם הוד-גש כי הסבתא צביה דקדקה שספר התורה לזכר בעלה הקדוש יושלם לפני מתן-תורה, וביום בו ניתנה התורה מסיני יקראו בו. הם ברכו את הסבתא על המעשה הטוב שעשתה, כי אין ולא יכול להיות זכרון טוב יותר לבעלה הרב, שכל חייו היו קודש ללימוד-תורה ואשר מסר נפשו ומת מות-קדושים על לימוד התורה, — מהכנסת ספר-תורה לבית-הכנסת על שמו ולזכרו. אחרי

הברכות פרצה שירת,,אני מאמין" מפי כל הקהל. סבתא צביה עמדה ליד המחיצה המובילה ל,,עזרת-נשים", הביטה אל ארון הקודש בו הוכנס ספר-התורה שנכתב לזכר בעלה, ועיניה זלגו דמעות. היו אלה דמעות-גיל והודיה לה' שנתן לה כוח לעמול ימים ולילות ולהגשים שאיפתה הקדושה שהטילה על עצמה. ומאז לא כינו אותה עוד נשי השיכון בשם,,הסבתא הקמ-צנית", כי נתגלה סודה ושמה הפך לאות ולמופת לרבים.

בזכות רבי שמעון בר יוחאי

רבי אהרן עלה לארץ ישראל ימים אחדים לפני ל"ג בעומר והחליט לבקר על קבר הרשב"י ביום ההדלקה וההילולה ויהי מה. הן כך נדר עוד בהיותו בגולה. כשדרכו רגליו בחוף יפו, בדק ומצא שרוב כספו אזל ונשארו לו רק פרוטות שבקושי יספיקו לנסיעתו אל קבר הרבי. משום כך חי בצמצום ובדוחק, כדי שיוכל לקיים את נדרו. דרוך כולו ובלב פועם יצא לחיפה ברכבת, ומשם נסע לטבריה וממנה לצפת. כשהגיע לעיר המקור-בלים בדק ומצא שכספו אזל לגמרי. באין ברירה נכנס לבית הכנסת אורחים ללון שם. אשתו הצדקנית של השמש ריחמה עליו ונתנה לו פת ערבית. ר' אהרן נטל ידיו, סעד לבו וברך את ה' שהגיע עד צפת המוליכה למחוז חפצו. ברם, שאלה אחת ניקרה במוחו, מאין יקח כסף לנסוע למירון? האם בגלל זה לא יקיים את נדרו? ובעודו מהרהר, נטה עוד אורח ללון בבית הכנסת אורחים ואל חדרו הובא. היה זה ר' מוניש, עולה חדש אף הוא מעולי פולין. מיד הכירו השניים זה את זה ונתיידדו במהרה. הסתבר, שגם לר' מוניש אותו מצב ואותה דאגה. ואז קם ר' אהרן מכסאו והתייצב במלוא קומתו ואמר:

— ידידי וחברי ר' מוניש, שמעני וישמעך אלקים. אנו נצא יחדיו מצפת עוד לפני עלות השחר ונלך ברגל למירון, ויהי מה, את נדרי אקיים.

— ואם יתנפלו עלינו ערבים שודדים, מה יהיה אז? — שאל

ר' מוניש לתומו.

— מה? — אמר ר' אהרן בקול בטחה — „שליחי מצוה אינם ניזוקים“.

כשיצאו מצפת והגיעו אל מחצית הדרך למירון, באו לקראתם שני ערבים לבושי עבאיות כשכאפיות עוטפות את ראשם. הערבים הסתכלו בשני היהודים כשעיניהם מזרות זעם. ר' מוניש נרעד כולו ואמר לר' אהרן: — בוא ונגיד וידוי, כי זה הסוף.

ברם, ר' אהרן, שהיה בעל אמונה ובטחון וחזק ברוחו יותר מבן לוותיו ר' מוניש, נשאר בשלו: — אל תפחד, ר' מוניש, הנה לא ינום ולא ישן שומר ישראל, „שליחי מצוה אינם ניזוקים“... והשניים — שפתותיהם ממללות פרק תהלים.

והנה הגיעו הערבים שהתחילו לצעוק: — יאהוד, האט מאסארי, יא נדבחוּם, שפירושו: יהודי, תן כסף, או נשחוט אתכם. השניים, שלא ידעו ערבית ולא הבינו מה שהערבים מדברים, הראו בידים על פיהם שאינם יודעים לדבר. אז תפסו הערבים את היהודים, פשטו מעליהם את מעיליהם, קשרו אותם בחבלים, גררו אותם לצדי הכביש, הוציאו סכינים ואיימו לשחוט אותם. ר' אהרן ור' מוניש אמרו וידוי והכינו עצמם למות מתוך קדושה וטהרה, בעד אהבת ארץ ישראל שבערה ויקדה בלבוֹ-תיהם. וראה זה פלא: בעוד הערבים מעבירים את הסכינים מעל צווארי שני היהודים, נשמע רעש חזק של גלגלי מרכבות. נבהלו הערבים, עזבו את טרפם וברחו על נפשם.

האנשים ירדו מהמרכבות כשהם מזועזעים מהמראה האיום, התירו מיד את החבלים, ור' אהרן ור' מוניש מוכי התדהמה מצאו את עצמם משותררים מהחבלים שקשרו את גופותיהם. התברר להם מהר שבמרכבות אלו נסע הקונסול האוסטרי ופמלייתו.

בימים ההם שלטו התורכים בארץ ישראל, וכל נתין זר היה מוגן על ידי השגריר של הארץ ממנה בא. הקונסול האוסטרי רשם בפנקסו את שמות השניים והודיע להם שימסור על

המקרה עוד היום לקונסול הרוסי, שיפנה לממשלה התורכית וידרוש את הסגרת שני הערבים והעמדתם למשפט.

הקונסול האוסטרי ציווה להכניס למרכבות את ר' אהרן ואת ר' מוניש ולהביאם למירון. סוף סוף הגיעו השניים למירון. ראשית דבר נכנסו לבית הכנסת של הרשב"י, התעטרו בטלית ותפילין והתפללו ברגש רב ובהודיה להשם שהצילם ממוות. המשפחות שהתכנסו ובאו אל קבר הרשב"י לחוג את ההילולה, שמעו על הנס שאירע לשניים, באו לראותם, ומיד לאחר שגמרו להתפלל הזמינו אותם לפת שחרית. ישבו ר' אהרן ור' מוניש וסעדו לבם, כשמסביב להם מתקהלים רבים מהבאים אל ההד-לקה, כשעליהם לספר, לחזור ולספר על הקורות אותם ועל הנס הגדול שהתחולל להם בחסדי השם עליהם. כשסיימו לברך ברכת המזון, טפח ר' אהרן על שכמו של ר' מוניש באמרו לו :

— הלא אמרתי לך, ידידי וחברי ר' מוניש: „שליחי מצוה אינם ניזוקים"... ושניהם חייכו מרוב אושר על שנשארו בחיים ויזכה ר' אהרן לקיים נדרו בשלמותו.

מסביב לבניין הקבר של הרשב"י, בשדה הפתוח, כבר החלה התכונה. משפחות משפחות על הנשים והילדים ישבו על מרבדים פרושים. פה ושם נפתחו מעגלי רוקדים, מי באומר ומי בצליל. הנה, ר' יוסף, איש צפתי ידוע, שר במלוא כוחו: „בר יוחאי, בר יוחאי, נמשחת אשריך, שמן טוב, שמן ששון, מחבריך", וכולם מוחאים כפים, שרים ורוקדים מתוך התלהבות עצומה. גם ר' אהרן ור' מוניש נסחפים למעגל, רוקדים ושרים, כשעיניהם זולגות דמעות שמחה. והנה, הביאו ילדים בני שלוש לתספורת הראשונה.

הגיע הלילה. נדלקה המשואה הגדולה והאור היה גדול. על הגוזזטרה של בניין הקבר הצטופפו הרבה אנשים וביניהם גם ר' אהרן ור' מוניש. ובעוד השמחה מקיפה את כולם, קרה אסון גדול: הגוזזטרה התמוטטה במפולת גדולה. ברם, ראה זה פלא: רבי אהרן שבא מפולניה לקיים נדרו, לא נפל מהגוזזטרה, הוא נשאר עומד על בליטת בטון, כשהוא מחזיק בידיו בשארית כוחו את חברו ר' מוניש הרועד מפחד. ועל אף הפצועים מבין האנשים שנפלו מהגוזזטרה, ואשר מיהרו להסיעם לצפת, לשם טיפול רפואי, לא הושבתה השמחה שנמשכה כאילו לא קרה דבר.

וכשהורידו את ר' אהרן ור' מוניש מבליטת הבטון, חיבק ר' אהרן את ר' מוניש ונשק לו באמרו בהמית לב: — ניצלנו פעמיים ממוות, בזכות רבי שמעון בר יוחאי...

חיימ'קה שר זמירות שבת

ברצוני לספר לכם על ילד אחד נחמד שהכרתיו בשכבי במח' לקת עיניים בבית החולים „דונולו" ביפו. ביום חמישי אחד צלצל הטלפון, הודיעו לאחות התורנית שעוד מעט יובא הילד חיים ניר בן השש מגבעת-עליה לבית החולים וביקשו להכין עבורו מיטה. כיוון שנתפנתה מיטה עלי ידי, השכיבו בה את חיים. האם שישבה על יד מיטת בנה סיפרה לי, כי חיימ'קה חזר מבית הספר ושיחק בחצר הבית בחבל עם עוד שני חברים. כשהגיע תורו של חיימ'קה לקפוץ, החזיק עפרון בידו. תוך כדי קפיצה נפל כשחוד העפרון פגע בעינו. מיד הובהלה המכונית של מגן דוד אדום והילד הובא לבית-החולים. הרופא התורן במחלקת עיניים בדק את עינו של חיימ'קה וקבע כי נס גדול קרה לו — רשתית העין לא נפגעה, אלא העפעף נקרע מעוצם מכת חודו של העפרון. למחרת בבוקר הוכנס חיימ'קה לחדר הניתוחים ושם תפרו את העפעף. ישבה האם על יד חיימ'קה כשהיא מדברת אליו:

— כן, חיימ'קה, הזוכר אתה שהזהרתי אותך לבל תקפוץ כשעפרון בידך ולא שמעת בקולי. סרבת להניח את העפרון. לו שמעת בקולי ולא ארעה לך הרעה הזאת.

חיימ'קה הקשיב הפעם היטב לדברי אמו וענה לה:

— עוד הפעם לא אעשה זאת, תמיד כבר אשמע בקולך.

חיימ'קה היה באמת ילד נחמד. לא שמעתיו בוכה. נאנח קצת, אך לא יותר מזה. הוא סיפר לאמו, כיצד הזריקו לו זריקה

— זה לא כאב כלל. זה עשה רק „פיק“ ולא יותר.
ביום ששי, כשהשמש החלה לשקוע, אספה אמו של חיימ'קה את כל הנשים החולות, הדליקה נרות וברכה עליהם. בין הנשים היו כאלו שהוסיפו: „בזכות רבי מאיר בעל הנס, בזכות רבי שמעון בר יוחאי וכל הצדיקים הקדושים נזכה לבריאות, לפר'—נסה טובה, ישועות ונחמות“.

בידי כבר היה בקבוק יין וחלות משנה שקבלתים לפי בקשתי מהאחות הראשית. ביקשתי מזקן אחד ששכב בשכנותי, הוא קידש על היין, כשכל החולים עונים „אמן“ ו„שבת מקודשת“. הזקן כיבד את כולם מן היין. אחר נטל ידיו, ביצע וברך על החלות. אווירה של שבת השתררה בחדרנו. לא שכחנו גם את החולים ששכבו במיטותיהם קשורי-עיניים. לאחר ארוחת הערב נכנסתי בשיחה עם חיימ'קה, מאחר ששמעתי אומר לאמו: — אבא

כבר שר זמירות עם יצחק ורח'לה ! אנחנו פה לא שרים, עצוב
פה, אמא...

— פה בית חולים — השיבה האם — ואסור להפריע את
מנוחת החולים.

— לא, חיימ'קה, היום לא ניתחו איש, פרט לתפירת העפעף
שלך, ומותר לך לשיר זמירות שבת.

כל החולים שבחדר שהקשיבו לדברי, קראו פה אחד :

— חיימ'קה ישיר לנו זמירות שבת !

מלכתחילה התבייש, אך כשהרבינו להפציר בו ואמו נתנה
הסכמתה, ניאות חיימ'קה ופתח ב,,כל מקדש שביעי", תוך כדי
שכיבה כשעיניו קשורות. הקשיבו החולים לשירה הערבה וביקשו
לשמוע עוד. וחיימ'קה המשיך ושר ,,מנוחה ושמחה", ,,ריבון
עלם" ו,,צור משלו". היתה דממת-קודש בחדר. עמדו הרופאים
והאחיות והקשיבו קשב רב. קולו של חיימ'קה לא רעד, הוא
שר כזמיר. רגשות-קודש מילאו את לבנו. היינו רתוקים ואחוזי
קסם. כל החולים שכחו את מכאוביהם וסבלם. זמירות השבת
של חיימ'קה חישלו את רוחם והשכיחו מהם כל כאב. היינו
מאושרים שהודות לחיימ'קה, הילד בן השש, הרגשנו בקדושת
השבת גם בהיותנו בבית החולים.

אגלי-טל

פעמי המשיח

בן יחיד היה שאול לאמו האלמנה. את אביו לא הכיר ולא ידע, כי מת עליו ימים אחדים אחרי שאמו ילדה אותו. האל-מנה היתה אשה עניה מרודה, בקושי מצאה לחמה, אך לא חסכה כל עמל מעצמה, כדי לגדל ולחנך את בנה יחידה, שנפשה היתה קשורה בנפשו. היא מסרה אותו לחדר, למען ילמד תורה, וכשהתבגר שלחה אותו ללמוד בישיבה. בהיותו בעל כשרונות, התקדם בלימודיו, וראש הישיבה ניבא לו עתידות. רצתה האל-מנה שבנה יחידה יהיה רב בישראל, ואמנם מהרה נתפרסם כעילוי ושקדן גדול בתורה. אך על אף הסמיכות לרבנות שקיבל לא נתמלאה משאלת האם.

ימים קשים ומרים עברו על היהודים ברוסיה בימים ההם. שלטון הצאר הרע ליהודים, הם סבלו רדיפות ונגישות. הצרו צעדיהם, אסור היה להם לגור בעיר הבירה, שערי האוניברסי-טאות ננעלו בפני הצעירים היהודיים והם נושלו מכל המשרות הממשלתיות. לפתע הרגישו שנשמטת הקרקע מתחת רגליהם ואין להם כל עתיד ברוסיה האנטישמית. היתה סכנה שמרוב יאוש יתבוללו צעירים אלה בין הגויים או יהגרו לארצות אחרות. ברם, רק בודדים התבוללו והתרחקו מצור מחצבתם, אך רובם שמרו על גאווה היהודית ועמדו בחרוף-נפש בפני גל השיטנה. צוררי ישראל ערכו פוגרומים ביהודים, הרגו ולא חמלו על טף, אשה וזקן, בזו רכוש יהודי, כשהשלטון מעלים-עין ומפקיר את היהודים להשתוללות הפורעים.

בימים הקודרים האלה, חדר רעיון שיבת ציון למחנות

הצעירים היהודים. הם הבינו כי עתידם לא בגולה, על אדמת-נכר, כי אם בארץ-ישראל, ארץ מולדתנו הקדומה. רעיון שיבת-ציון כבש לבבות. הוא עבר מעיר לעיר ומכפר לכפר, וגם אל הישיבות הגיע. שאול אף הוא הוקסם מרעיון זה. הוא קרא במו עיניו את המכתבים וקול הקורא שהגיעו מהחלוצים העברים שעלו לציון, הכותבים בשמחה, על הזכות הגדולה שנפלה בחלקם, לתת-יד להקמת הריסות-ארצנו השוממה ולבנות חרבו-תיה : „לא ייאמר עוד שעמנו הוא עם המסחר, כי אם עם עובדי אדמה, כי התחולל הפלא בדורנו ובימינו, שבנים חוזרים אל גבולם, להקים מקלט בטוח לבני ישראל הנרדפים". ושואל התלהב מהדברים שקרא ושמע, ואש אהבה גדולה התלקחה בלבו לציון ויחליט לקיים בגופו מצוות ישוב ארץ-ישראל. ברם, מאין יקח בן-ישיבה כסף לשלם בעד כרטיס האניה ? ויצר לו הדבר מאד.

לילות עברו עליו בנדודי שינה. הוא לא חדל מלחשוב ולתכנן את יציאתו מרוסיה אל ארץ אבותיו. יום אחד שמע מחבריו העורגים אף הם לציון, כי הם יוצאים לאודיסה, שמנמלה יוצאות מפעם לפעם אניות טעונות פחם, שבהן אפשר להפליג חינם אין כסף, אם הנוסע משלם דמי נסיעתו בעבודה שחורה, בכל ימי-נסיעתו באניה. שאול לא היסס. הוא זכר מה שלמד, שאין ארץ-ישראל נקנית אלא ביסורים. דומם עזב את הישיבה, ובאחד הלילות הגיע אל אמו האלמנה, לקבל ממנה ברכת פרידה. בכתה האם בכי רב : „איך תסע, בני, לארץ ציה, מקום שהשועלים מהלכים בה, ארץ שוממה וחרבה ; ואיך אתה, בני היחיד המפונק, תעבוד שם עבודות קשות המפרכות את הגוף"...

כך דיברה האם ובכתה ללא הרף. אך שאול שכה אהב את אמו שהקריבה חייה למענו, לחנכו ולגדלו, לכלכלו ולהחזיקו, עמד כצור איתן בהחלטתו הנחושה, והסתיר מאמו את

המית לבו. „אמא יקירה, — אמר — זוהי חובתי כבן נאמן לעמי ולארצי, לשמוע לקול האלקים בלבנו, הקורא לשוב אל המולדת ולהכין מקלט לעמנו הנרדף עד צוואר בגלות המרה. עד מתי נשא ונסבול את היד הגסה של אויבינו, המתפתלת כנחש ארסי על צווארנו לחנוק אותנו, ואנו בחיים רוצים, ואין חיים לעמנו אלא על אדמת האבות“. עם עלות השחר נשק לאמו והלך לו. בכתה האם: „האזכה עוד לראותך בני? יצווה השם מלאכיו הטובים לשמרך, בני, מכל פגע, שועל משוטט ותן מטורף, בזכות אהבתך לארץ-הקודש“.

שאל הגיע לאודיסה ויחד עם עוד שנים מחבריו עלה לאנית פחם. עבודה קשה עבד שאול באניה, פניו וידיה השחירו כזפת. אילו ראתה אותו אמו המסכנה עתה ובכתה מחדש. ברם שאול וחבריו היו מוצקים. בלילות לאחר יום עבודה קשה היו צופים אל הים הגדול והרחב, והיו שואלים זה לזה: „הוי, מתי נזכה כבר לראות ים יפו, לרדת לחוף המולדת ולנשק אדמתה“. שחור-רים ומאובקים הגיעו לבירות שבלבנון ומשם יצאו בסירת-מפרש לחופי המולדת. בים השתוללה סופה, וסירתם חשבה להשבר. הרהורים נוגים תקפו אותם, היזכו להגיע אל הארץ הנכספת או שגלי הים הזועף יבלעום חיים? שאול הרבה להתפלל, שפ-תותיו לא חדלו למלל בלחש פרקי תהלים. והשם נעתר לתפילתו, הים נרגע וסירת-המפרש הגיעה בשלום לחוף יפו.

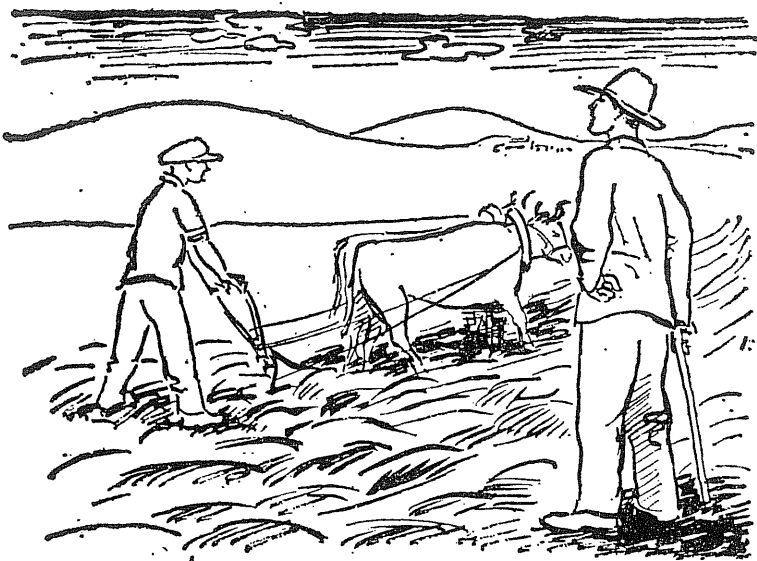
כשירדו שאול וחבריו מהסירה ועלו אל החוף השתטחו על הקרקע ונשקו לאדמת הקודש. וראה זה פלא, עיני שאול שלא דמעו ברגעי הפרידה מאמו, דמעו עתה. חרש זלגו הדמעות על לחיי שאול ולא יכול היה לעצור בעדן. שאול וחבריו באו לרחובות. שם נצטרפו אל הפועלים העברים שעבדו בפרדסים ובכרמים. קשים היו הימים הראשונים. הטוריה שהחזיק בידיו לעדור בה, לא נשמעה לו, הפועלים הערבים לעגו לו, אך לא בחר כשאול בעל-אמונה חזקה בייעוד הפועל היהודי בארץ

תפול רוחו. למחרת השתנו פני הדברים. שאל החזיק בטוריה כאחד רגיל וותיק, ולשמחתו לא היה גבול.

אותו זמן היו ברחובות גם פועלות, בחורות עבריות שבאו לארץ להשתתף בבניינה. ומועדון היה ברחובות שאליו היו באים הפועלים והפועלות מדי ערב לבלות בו בילוי תרבותי, להקשיב לשיחה או הרצאה, לשחק בשחמט או בדמקה, וכן לנהל ויכוחים על העבודה העברית ועתיד הפועל העברי. בליל שבת, כשהיו מתעוררים הגעגועים לבית אבא, היו שרים בצוותא זמירות שבת. שאל היה בעל קול ערב ומיטיב־נגן. כשהיה משמיע ניגונים חסידיים רוויי דבקות, הקשיבו כולם לקולו המסתלסל והולך ומתמוגגים מרוב מתיקות. בין הפועלות היתה בחורה שמקצועה אחות רחמניה. באמצעים דלים ומועטים, יצרה מעין „קופת־חולים" בזעיר־אנפין, והגישה עזרה רפואית לחברים החולים. אחות זו נשאה חן בעיני שאל, והוא הציע לה להנשא לו. היא הסכימה. שכרו חדר־מרתף, הכניסו בו ארגז גדול ריק ששימש שולחן ושני ארגזים קטנים ששימשו כסאות. אף קנו מחצלת חדשה לפרשה על הרצפה שתשמש במקום מיטות, ועששיות להארת המרתף. בבגדי העבודה, באין להם בגדים אחרים, ניגשו לרב, שבביתו נערכה החופה, ומשם הלכו למועדון, שרו ורקדו עד מאוחר בלילה. כך חיו בעוני ובדחקות החלוצים הראשונים, אך לא נרתעו מן הסבל והמצוקה. העיקר המטרה: להקים ולבנות מולדת, בכל התנאים, כדי להגשים משאת־הנפש הלאומית יש להקריב קרבנות. שאל ורעיתו היו מאושרים. המרתף הקודר נדמה היה בעיניהם כארמון, הארגזים כרהיטים יקרים, והמחצלות — מיטת מלכים.

הקדחת הצהובה שתקפה את החלוצים לא דילגה על שאל. היא תקפה אותו בעוז והפילתהו למשכב. שכב שאל על מחצלתו בחוס גבוה ימים אחדים, אך טיפולה המסור של אשתו הציל אותו ממוות. שאל קם ממחצלתו כשהוא תשוש כח. הצטער

שאינו יכול ללכת לעבודה. המולדת מחכה לעמל-בניה והוא יושב בבית? באחד הבקרים יצא שאול לטייל קצת אל מחוץ למושבה, כדי לנשום אוויר צח. כה טייל עד שהגיע לחלקת שדה, והנה מראה מופלא התגלה לעיניו: יהודי חורש אדמתו בצמד שוורים. בידיו האמונות ניהלם ויצר תלמים בקו ישר להפליא.

בעוד שאול עומד ורואה במחזה הנרחב, שנראה לו כאגדה וכחלום, הרגיש כיצד ערבי ישיש ניגש אל היהודי החורש, טפח על שכמו בקראו לו: „ג'דה, ג'דה" (בן חיל). הערבי לא האמין למראה עיניו, שאכן ישנם יהודים היודעים כה יפה לחרוש את האדמה. שאול היה אף הוא מלא התפעלות. האם לא נתגשמו דברי הנביאים בימינו לנגד עינינו? האין זה חזון אחרית הימים? נפשו סערה עליו מאד. הוא חזר הביתה ולא ידע את רוחו. כל

אותו לילה שתק. הוא היה תפוס הרהורים. משהו התרחש בו פנימה, אך לא יכול היה לתת ביטוי לסערת־רוחו. עם בוקר התעטף בטלית ותפילין כדרכו והתפלל בהתלהבות רבה. לפתע פנה אל אשתו ואמר לה: „רעיתי היקרה, פרשי מפה לבנה על השולחן, מזגי יין בכוסיות, שימי הפמוטים והדליקי את הנרות. נשתה לחיים ונרקוד, פתחי החלון וראי, הנה הוא בא...”

— מי הוא אשר בא? — שאלה הרעיה.
 — מי, את שואלת? — המשיח. אני שומע צעדי המתקרבים. בחיי, יקירתי, אישון עיני, אתמול ראיתיו במו עיני, יהודי לאחר אלפיים שנות גלות, חרש במו ידיו אדמתו, בצמד שוורים, כבקי ורגיל, כבן עם שלא היה מעולם תלוש קרקע. כן, רעיתי, נשתה לחיים, לא יאמרו עוד שונאינו שאנו עם המסחר, עם סוחרים רמאים, כי אם עם עובדי־אדמה... האין אלה ימות־המשיח?
 האם לא תקשיבי גם את, רעיתי, לפעמי המשיח?
 — כן, שאול מחמד, גם אני מקשיבה לפעמי המשיח, לפעמי הגאולה המתקרבים...

הם עמדו זה ליד זו שותקים, בעוד עיניהם דומעות.

אברהמ'לה כליזמר מנוה שלום

את אברהמ'לה כליזמר מנוה-שלום שביפו הכרתי מילדותי. גרנו ברחוב אחד. הוא היה מנגן להפליא על כינורו. כשרונו זה ירש מאביו שהיה מנגן ידוע בירושלים. בכל שמחה ובכל הזדמ-
מנויות אחרות היו מזמינים את אברהמ'לה כליזמר, כיהודים
כערבים. מנגינתו היה מתפרנס בדוחק והיה חי עם אשתו ויל-
דיו בצמצום.

בימים ההם היה רק קולנוע אחד ביפו, שהיה שייך לערבי
עשיר שקראו לו „אבו-שאקוש“. הסרט היה אילם, וכדי למשוך
אליו את הקהל וביחוד הנוער, הזמין אליו את אברהמ'לה
כליזמר וביקשו לעבוד אצלו כמנגן. הקולנוע היה פתוח רק פע-
מיים בשבוע, במוצאי שבת ובליל שלישי. אברהמ'לה כליזמר
היה עומד ליד הבד מצד שמאל והיה מפליא לנגן כדרכו, כשהוא
מתאים נגינתו למוצג בסרט. אם העלילה בסרט היתה נוגה,
היה אברהמ'לה מנגן ניגונים עצובים שהיו מזילים דמעות מעיני
הרואים, ואם סופה של העלילה היה שמח, היה עובר לניגונים
עליזים שהיו מרקידים את קהל הרואים ; הערבים היו מוחאים
כף, זורקים את התרבושים למעלה ותופסים אותם ורוקעים
ברגלים, ומלווים את המנגינות בקריאות שמחה. אברהמ'לה
כליזמר, כיהודי, רצה לספק את הנוער העברי, והגניב לתוך
נגינותיו מנגינות יהודיות טהורות כמו : „זיבחו זבחי צדק וביטחו
בה“, „אם אין אני לי — מי לי“, „וטהר לבנו לעבדך באמת“ —
ואז היה הנוער העברי מצטרף למחזאות הכפיים. אבו-שאקוש,
בעל הקולנוע, הרגיש בדבר ושמח עליו, כי ידע היטב שרוב מבק-

ריו יהודים ופרנסתו בעיקר מהם. כשההצגה היתה נגמרת, יצא אברהמ'לה כליזמר מהקולנוע ואחריו כל הנוער, שהפציר בו לנגן גם מחוץ לקולנוע, ואז היו נוצרים מעגלים והנוער העברי היה רוקד בלב יפו הערבית, כשנוער ערבי מצטרף למעגלים והקהל המבוגר מוחא כפים.

ביחוד היה אברהמ'לה מפליא לנגן בתהלוכה החגיגית, בה הובל הילד הערבי הנימול, ברוב פאר והדר. בימים ההם לא היה

חשמל, בכל פינת רחוב עמד עמוד ועליו תלוי לוכס. שני ערביים רחבי־כתפים ובעלי שרירים החזיקו בשני מוטות־עץ כשראשיהם מחוברים אחד לשני וביניהם תלוי לוכס. את המוטות והלוכס נשאו הערביים צעד אחרי צעד. על סוס ערבי מגזע אצילים הוֹר־ שיבו את הילד שנימול. כידוע מלים הערבים את ילדיהם במלאת להם 13 שנה. אחרי הסוס הלכו נערות שנשאו בידיהן את המת־

נות שקיבל הילד הנימול מידידי הוריו. אחרי הנערות הלכו שני ערביים גברתנים ובידיהם חרבות. אברהמ'לה כליזמר היה מנגן כל הדרך וההולכים בתהלוכה מחאו כף, והנשים הערביות היו מוציאות מפייהן קריאות: „יא-ליל, יא-ליל" עד כדי החרשת אזנים.

לאחר שהתהלוכה יצאה מרחוב בוסטרוס (כיום רחוב דוד רזיאל) והגיעה לכל פינת רחוב, היתה השיירה נעמדת ושני הערביים בעלי החרבות יצאו בריקוד מזרחי טיפוזי. השניים היו מסתובבים במעגל, מנפנפים ומצחצחים בחרבות, ומדי פעם כשהיו נפגשים פנים אל פנים, התחיל קרב צחצוח חרבות שלופות. היתה זאת התגודדות ממש, שנעשתה ברוב אמנות, מבלי שאיש יפגע בחברו. החרבות שקשקו זו בזו ומח-זיקיהן רקדו, כרכרו ופיזזו עד כלות הנפש. ואברהמ'לה כליזמר היה משמיע ניגונים ערביים עליזים. תהלוכה זאת נמשכה דרך כל הרחוב הראשי של נוה שלום וחזרה עד בית הורי הילד הנימול. זאת היתה, בלשון הערביים, פנטסיה נהדרת. היהודים היו יוצאים, רואים בתהלוכה ומוחאים כף. בימים ההם הממ-שלה הבריטית טרם היתה בארץ ובין היהודים והערביים שררו יחסי-שכנות טובים.

לערביים לא היה מוהל משלהם והם השתמשו בזקן המו-הלים היהודים ר' נחום וינשטיין, זכרו לברכה, שגילה מומ-חיות ובקיאות להפליא.

גם את ר' נחום וינשטיין הכרתי מילדותי. פעם כשביקרתי בביתו, הראה לי את הפנקס בו הוא רושם שמות כל ילדי היהודים שנימולו על ידו. בשער, באותיות מוזהבות, בחצי גורן עגולה, מצאתי כתוב: „וביום השמיני ימול בשר ערלתו". בפנים היה בכל שורה רשום באותיות, כמו בספר התורה, מספר סידורי שם הילד והמשפחה, שמות הוריו, תאריך לידתו ומקום היוולדו.

הוא הראה לי שכבר הגיע למספר עשרים אלף ופניו קרנו מאושר ונחת.

אברהמ'לה כליזמר היה טוב־לבב. בבואו לנגן בשמחה יהו־דית, לא גילה כל להיטות אחרי הפרוטה. בלב שלם השתדל לשמח ככל האפשר, וכמה שנתנו לו לקח מבלי לומר דבר. לא פעם היה בא לנגן בבתי עניים וסרב לקבל כל תשלום.

פעם קרה שנשים צדקניות השתדלו והשיאו יתומה מאב ומאם, שלא היה לה כל מודע וגואל. הנשים דאגו למלבושה ולסידור כל ההכרחי בחדר הזוג. גם החתן היה צעיר עני ובודד. הכלה סרבה שיביאו את אברהמ'לה כליזמר לנגן בחופתה, מבלי שישלמו לו, ובחרה ללכת לחופה מבלי שינגנו לפניו. אחת הנשים הצדקניות גילתה אזנו של אברהמ'לה כליזמר שלבו נתמלא רחמים: — מה, — הוא קרא לאשה הצדקנית, כשהוא שם ידו על לבו, — הכלה היתומה תלך לחופה בלי נגינה? היה לא תהיה! אברהמ'לה עוד חי — תודה לאל!

בשעה הקבועה הופיע לפתע אברהמ'לה כליזמר והחל לנגן. כל נפשו יצק לכינורו בנגינה זו, שימח והרקיד. וכשהלכה הכלה היתומה לחופה, בא אברהמ'לה לקראתה ופתח במרש החתונה של מנדלסון, וכשחזרה ניגן נגינות יהודיות עליזות. הכלה נתנה בו מבט, כמודה לו, ואחר מכן השפילה עיניה שהיו אדומות מדמעות שמחה. כשנפרד אברהמ'לה מהחתן והכלה, אמרה זו, שלא תשכח מעשהו הטוב והאנושי כל ימי־חייה.

כשעלה אברהמ'לה באותו לילה על מיטתו, חשב על מעשהו הטוב. תודה לקדוש ברוך הוא, שזיכה אותי במצוה כה גדולה, לשמח כלה יתומה, עניה מסכנה, מבלי לקבל כל שכר.

בוליסה שואבת המים

כאשר עלינו לארץ ישראל, בשנת 1909, גרנו בחצר ר' זרח ברנט בנוה שלום שביפו, בה היתה גרה האלמנה בוליסה עם שלושת ילדיה הקטנים. זכורני, החצר היתה קטנה ובה שתי דירות נפרדות. באחת גרה האלמנה ובשניה גרו הורי. באמצע החצר עמד עץ תות עתיקי-מים, שבקיץ היה מרבה לתת צלו. תחת עץ זה היתה בוליסה נוהגת לשבת יום יום אחרי הצהריים ולהנפש מעמלה הרב. בוקר בוקר היתה בוליסה יוצאת לעבור דתה לשאיבת מים; אינסטלציה טרם היתה. כל קבוצת בתים היתה להם רק משאבת יד אחת, והיו צריכים להניע ידית ברזל ארוכה העלה והורד, כדי שהמים יעלו. לבוליסה היה פח, ששתי דפנותיו חוזקו על ידי מקל עגול עבה, באמצעות הפח בחלקו העליון. פחה בידה היתה הולכת למשאבה, ממלאה אותו מים ומביאה אותם לבתי החצרות שאין להן משאבה, ומקבלת שכרה. בהיותה אשה חלשה לא יכלה להחזיק יותר מפח אחד. וכך על שאיבת מים היתה פרנסתה ועל כן קראו לה בוליסה שואבת המים.

קשה היתה עבודת בוליסה, לא אחת שחה תחת משא החיים, אך בידעה כי שלושה ילדים יתומים מאב לה ועליה כלכלתם, התאוששה תמיד והמשיכה לשאת את פחי המים. על אף כל עמלה, היתה דירתה נקיה למופת. בחזרה מעבודת יומה, המשיכה לעבוד בעבודת הבית. הכל עשתה בעצמה, תפרה ותיקנה בגדי ילדיה, שטפה וסיידה. השכנים היו אומרים שאצל בוליסה כל כך נקי, שהמרצפות נוצצות ומבריקות עד שאפשר להשתטח

עליהן ולנשקן. גם החצר היתה מרוצפת. דירתה הפונה לחצר וגם עץ התות היו מסוידים בצבע כחול. בכל בוקר שלחה בוליסה את ילדיה לתלמוד-תורה, בו היו לומדים עד אחרי הצהריים, ומקבלים תבשיל חם לארוחת צהרים. מנהל התלמוד תורה היה זוכר את היתומים, ובהתקרב החגים היה מעניק להם נעלים ודברי-לבוש אחרים. ילדי בוליסה היו תמיד לבושים נקי, רחוצים ומסורקים יפה. אף על פי שבגדיהם היו

מטולאים, נראו תמיד מכובסים ומגוהצים. כל השכונה ידעה שבוליסה היא אשה נקיה ואם למופת. בשכר עבודתה חיתה עם ילדיה בדוחק וצמצום. ברם לא שמעו אותה אף פעם מתאוננת. היא קיבלה גורלה בדומיה והקדישה עצמה לחינוך ולגידול ילדיה.

עברו ימים והבן הבכור דוד התקרב ליום הבר-מצוה. אותה שנה הצטמצמה בוליסה ביותר והיתה חוסכת מפיה פרוטה לפרוטה, כדי שתוכל לסדר את חגיגת הבר-מצוה לבנה ברוב

פאר. למה ירגיש הילד חלילה את עצמו מקופח, בגלל היותו יתום? שלושה חדשים לפני מועד הבר־מצוה, מסרה את בנה לידי מורה שלימדהו ברכות העליה לתורה, ההפטרה וברכותיה, וטעמי המקרא ודיני הנחת תפילין. עד מאוחר בלילות ישבה ותפרה לבנה דברי לבוש חדשים. כשבוע ימים לפני הבר־מצוה יצאה לבית־העלמין אל קבר בעלה, ליד מצבתו הרבתה לבכות, על שבעלה לא זכה ליום הגדול המתקרב ובא, ועל גורלה שכה המר לה שדי. בחזרה הביתה החלה התכונה לקראת הבר־מצוה. ביום חמישי שלפני שבת הבר־מצוה הוזמן ספר הביתה, עם כמה מחברי הילד דוד. לקול חליל ותוף, סיפר הספר את חתן הבר־מצוה ואף את הילדים — חבריו, על חשבון האלמנה, כנהוג. את השכנים כיבדו בכוסיות ארק ועוגיות. כולם איחלו לבוליסה מזל־טוב.

בשבת בבוקר הקדימה בוליסה קום. הניחה על השולחן את כל בגדיו ומנעליו החדשים של דוד. אט אט התכנסו המוזמנים ודוד התהלך בפיג'מה כנהוג. כשכולם נתאספו, החלה זמרת הזמירות המיוחדות לבר־מצוה. נכבדי הנאספים נתכבדו מי במכנס, מי בגרב, מי בנעל, עד תום כל הלבוש שעל השולחן; לקול תרועות ניגשו כל אלה שבידיהם לבוש להלביש את הילד. הנכבד שבידו הכובע, חבשו לראש הילד, כשהוא מניח שתי ידיו על ראשו ומברכו ברכת כהנים. ושוב מכבדים בארק ובער־גיות. כשהילד היה כבר לבוש, יצאו בתהלוכה אל בית הכנסת „קהילת יעקב” בשירה ובזמרה. בית־הכנסת היה מקושט ירק ודגלונים. הרב דרש מענינא־דיומא. כשנקרא דוד לעלות לתורה, ליוותה אותו ברכת „חזק וברוך” שנאמרה במקהלה. ואותה שעה שדוד ברך וקרא בתורה, עמדה בוליסה בעזרת־נשים ודמעות זלגו מעיניה. היו אלה דמעות צער וגיל כאחד. צער — על שבעלה איננו עמה ברגע הגדול הזה, וגיל — על חג הבר־מצוה של בנה. עם תום ברכות ההפטרה, זרקה בוליסה על ראש

בנה סוכריות, בטנים ואגוזים, שהילדים אספו אותם בקול צהלה. וכשחזרה בוליסה לביתה, היתה מאושרת, על המאמצים שעשתה ועל-כך שבנה לא בויש ולא קופח.

עברו שנים וילדי בוליסה גדלו והיו לאנשים. ואעפ"י שנשאו ובנו בתים לעצמם, לא שכחו את אמם, והיו פוקדים אותה מפעם לפעם. בוליסה שואבת המים לא המשיכה יותר בעבודתה, היא זקנה וישבה בבית, כשכלכלתה ניתנה לה על ידי בניה הטובים, שלא שכחו את אמם שעמלה כל חייה למענם.

יום אחד נתפרסמה מודעה על לוחות-הקיר שבנוה-שלום ביפו. בראש המודעה התנוססו אותיות גדולות ומאירות-עינים „לכבוד התורה". הקהל בנוה-שלום הוזמן לבוא להכתרת דוד, בנה של בוליסה שואבת-המים, לחכם ולרב. ושוב קושט בית הכנסת „קהילת-יעקב". נתאסף קהל רב ובראשם רבנים וחכמים. בוליסה הזקנה ישבה ביציע עזרת-נשים, כשעיניה דומעות מגיל. החלו הנאומים וטכס ההכתרה. דוד היה נרגש מדי רגע היה נושא עיניו אל אמו הזקנה, כשהוא לוטף אותה במבטי-חיבה. וכשהגיע תורו לנאום, החל דבריו בהודיה להשם יתברך שזיכהו להיות רב בישראל לבני עדתו, אך מניה-יביה הרים ידיו והצביע על אמו האלמנה, שלה הוא חייב הכל, כי ממנה בא לו כל הכבוד הזה. ובפנותו אל ארון-הקודש עשה מי שברך לאמו אשת החיל, שקיימה תורתו של דוד, על אף העוני והצרות, התחלואים והפגעים שפגעו בה בחייה. כל הקהל מחא כף לכבוד בוליסה שואבת המים. ולא בכדי אמר אחד הרבנים הנאומים: „הזהרו בבני עניים שמהם תצא תורה"...

כשירדה בוליסה עם תום הטכס מעזרת-נשים, נפלה על צווארי בנה דוד ותשקהו, כששפתיה ממללות: „עתה, יא-איבני, (בני), יכולה אני למות בשקט, כי זכיתי לקיים מעוני מצוות חינוך הבנים והגעתי לשעה מאושרת בחיי, שאין גדולה ממנה..."

וכשיצאה התהלכה לרחוב, ללוות את חכם דוד לביתו,
 בשירה ובזמרה, ביקש החכם ללוות מקודם לביתה את אמו, וכך
 חלק הקהל כבוד לאם הזקנה בוליסה, שזכתה לקרן־אור גדולה
 שהאירה אפלתה, והשכיחה לה את סבל חייה הקשים.

בן הסנדלר שהיה לזמר אופרה

ברחוב בו גרתי בימי ילדותי בנוה-שלום, היה גר סנדלר, יהודי פשוט וירא-שמים. ולסנדלר שלושה בנים ושלוש בנות. מבוקר עד ערב ישב בחנותו הקטנה ודפק בפטישו על הסוליות, ובין מסמר למסמר היה נותן בשיר קולו, שהיה ערב ונעים. לא אחת אהבנו, ילדי התלמוד-תורה, לעמוד ולהקשיב לזמרתו. הוא ידע פרקי חזנות וניגונים חסידיים מרתק-לב. בלילי שבתות היינו מתאספים, ילדי הבתים הסמוכים, ועומדים ליד הבניין בו גר הסנדלר בקומה השניה. החדרים היו מוארים במנורות אחדות ובנרות השבת. הסנדלר וילדיו ישבו ליד השולחן ושרו זמירות בצוותא. היתה זו מקהלה אמנותית ממש. ביחוד היטיב לשיר הילד מנחם, שקולו נשמע כקול הזמיר ביער. המבוגרים שעמדו אף הם למטה והקשיבו, חיוו דעתם לא אחת, שילדי הסנדלר יהיו מוסיקאים גדולים. כך נהגנו מדי שבת בשבתו, לבוא אל הבניין, לשאת עינים לקומה השניה ולהקשיב לזמרת המקהלה.

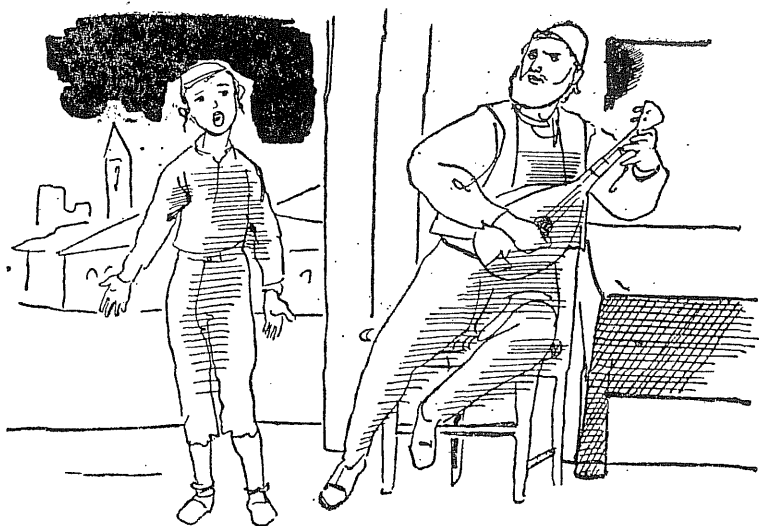
הסנדלר היה איש עני. קשה היה עליו לפרנס משפחה בת שמונה נפשות. הוא עבד קשה עד שעה מאוחרת בלילה, ובלבד שלא יחסר מזון לילדיו הכשרוניים שעליהם היתה גאוותו. על אף דחקותו, נתן חינוך ראוי לשמו לילדיו. וכאשר גדלו הבנים לא הכזיבו את האב שעמל כה קשה למענם. הבן הבכור היה מורה למוסיקה בבתי הספר היסודיים הדתיים וחזן נודע. זוכר אני תפילתו הראשונה באולם בית-הספר לבנות שבנוה-צדק. על לוחות הקירות נתלתה מודעה גדולה, שכותרתה נדפסה באותיות גדולות

לות : „לשמוע אל הרינה ואל התפילה" ובה תמונת החזן. אולם בית־הספר לבנות היה מלא מפה לפה, הקהל הקשיב לתפילה שהיתה כולה רווית צלילים זכים וטהורים.

כשנסתיימה התפילה, קם הקהל על רגליו וערך לחזן תשואות רבות. אז פנה החזן אל הקהל ואמר : „אני מודה לכם בעד הבעת הערכתכם לתפילתי, אך לא אהיה שלם עם עצמי, אם לא אודה פה ברבים לאבי, שהודות לו הגעתי עד הלום". אותן רגע דמעו עיני הסנדלר־האב. היו אלו דמעות־גיל. הבן השני היה לפסנתרן מפורסם ובעל מכון אמנותי לפיתוח הקול.

ברם, הבן השלישי, מנחם, לא בקלות הגיע לשלב פרסומו הגדול. אביו הסנדלר הישיש כהו עיניו מזוקן ולא יכול עוד להמשיך בסנדלרות. הבנות שהשתלמו כמורות וגננות, נישאו ויצאו את הבית. נשארו הסנדלר ואשתו מחוסרי פרנסה והוכנסו לבית מושב זקנים, וכעבור זמן קצר הלך האב לעולמו. עתיד הבן מנחם היה לוט בערפל. הוא שאף להיות זמר־אופרה, אך כיצד יבצע ויגשים שאיפתו ? והנה עברו ימים מועטים וקרה הנס שחולל מהפכה בחיי מנחם.

בקצה אותו רחוב בו גרה משפחת הסנדלר, עמד בית קטן ועל גגו השטוח צריף עץ. בצריף זה גר זמר זקן שאיבד קולו. כתחליף לקולו שימשה לו מנדולינה עליה פירט, ביחוד בשעות ערב, בערבי קיץ, כשהצריף נתון בחשכה. מנחם היה בא יום יום אל הזמר הזקן שהיה מנגן ומלווה אותו בקולו הערב. ערב אחד פנה אליו הזקן ואמר : „מנחם, הידעת כי נוצרת להיות זמר מפורסם, למה תחכה, סע למילנו שבאיטליה, ושם תשתלם". לא שלט עוד מנחם ברוחו ופתח סגור לבו לפני ידידו הזקן : איכה יסע, ומי ידאג לקיומו ? שקע הזקן בהרהורי, חשב וחשב, ולבסוף אמר למנחם : „ראה, בני, הנני רווק זקן, לא בניתי לי בית, אין לי קן משלי, אין לי ילדים, עירי אצא מהעולם...

אם אתה תהיה לי לבן, אעזור לך להשתלם במילנו, אך עליך יהיה לקיים כמה ממשאלותי. דע לך שאעפ"י שהייתי זמר-אופרה על במות עולם, לא שכחתי מוצאי היהודי, הייתי גא תמיד שיהודי אנוכי, ועד היום הזה לא דעך בלבי הניצוץ היהודי. ממשאלותי הן:

„אחרי מותי עליך לומר אחרי קדיש; במשך כל ימי חיך תשמור על יום האזכרה ותתפלל לנשמת, תעלה לקברי ותתייחד עם זכרי. חלף זה אני מצווה לך כל פקדונותי בבנק במילנו ובבנק בישראל“.

מנחם שמע לדברי הזקן ומרוב התרגשות קם, חיבקו ונשקו. למחרת הלכו השנים לרבנות, ושם נכתבה הצוואה שהזקן חתם עליה. הוא נתן למנחם כסף די צורך לנסיעתו, וכן מכתב לבנק במילנו, שישלם למנחם סכום מסוים מדי חודש בחודש, עד תום ימי השתלמותו. ומנחם יצא לדרך להשיג אשרו בחיים. חלפו שנים. יום אחד בשבתי בביתי, דפקו בדלת. ניגשתי

לפתוח ולפני עמד מנחם לבוש הדר. „התכירני?” — פנה אלי האורח. „לא אוכל להזכר מי אתה” — עניתי. „אני מנחם, שגרנו ברחוב אחד בנוה-שלום”. ומיד קראתי בשמחה: „מנחם, זה אתה?” התיישבנו ליד השולחן ושוחחנו. הוא סיפר לי, כי סיים חוק לימודיו במילנו ועתה יצא למסע בעולם הגדול, לשיר על במות האופרה. התחנה הראשונה היא ארץ ישראל, בה נולד, גדל וחונך. „מחר בלילה אשיר באופרה הארץ-ישראלית כזמר אורח. רצוני שתבוא עם רעיתך לבניין האופרה ותשמע אותי”. הוא הוציא מכיסו שני כרטיסי-כבוד והניחם על שולחני. למחרת בלילה הלכתי עם רעיתי לבניין האופרה והקשבנו לזמרתו של מנחם. זה לא היה מנחם כפי שהכרנוהו, אלא מנחם אחר, עומד איתן, בטוח בעצמו ושר כזמר אמן ממדרגה ראשונה. ישבתי והרהרתי, מה רבו נפלאות הבורא, זכה בן הסנדלר העני להיות לזמר אופרה.

כשלווה אותנו מנחם לביתנו, הירבה לספר על השתלמותו במילנו, ולבסוף אמר באנחה: „אילו זכה אבא לראותני במע-מדי”. ונשתררה דממה.

למחרת ביקשני מנחם שאלווה אליו לבית-העלמין. על קברו של הזקן עמדה מצבת שיש. ליד המצבה חיכה מניין יהודים שמנחם הזמינם. לאחר פרקי תהלים אחדים, אמר מנחם קדיש. „אני הוא שדאגתי להקמת מצבה זו, כולה שיש. לא אשכח יהודי זה עד יום מותי, ובכל מקום שאהיה אשתדל לבוא לכאן, כדי לשמור יום פטירתו ולהתייחד עם זכרו ליד קברו”.

היתה דממה, חזרנו כששנינו שותקים ומחרישים. אך לפתע פנה אלי מנחם: „האמינה לי, אהיה כזקן בחיי; למרות כל זרי הדפנה שיושמו על ראשי, שמור אשמור מכל משמר על הנר היהודי הדולק בלבי, שלא יכבה עד יומי האחרון”.

עוזי עולה למצוות

באחת השבתות בלכתי לבית־הכנסת כדרכי, נתקלתי בק־בוצת אנשים שצעדה בשני טורים לעבר בית־הכנסת. כשהתקרבותי ראיתי זקן ואיש בשנות העצה, שני צעירים ושלושה נערים. בבואם לבית־הכנסת, ניגש אליהם הגבאי והראה להם המקומות שנועדו עבורם לתפילה. הפמליה תפסה שולחן שלם ועוררה סקרנות רבה. כשסקרתי במבטים ראשונים את אנשי הכבודה נתרשמתי כי האנשים הם עולים חדשים ודמות כפריים להם. הגבאי לחש על אזני, שאלה אורחים שבאו מכפר בגליל אל קרובם שבשכונתנו, כדי לחוג טכס הבר־מצוה של אחד הנערים. ישבתי קרוב לאורחים והבחנתי שאחד המתפללים נתיישב לידם, הראה להם בסידור סדר התפילות ולימדם ברכות העליה לתורה, רק אל נער הבר־מצוה לא שעה. הייתי סבור שהנער בוודאי מוכן וכי לימדהו הברכות וטעמיה־הפטרה. ומה הת־פלאתי כשקראו את הנער לששי ולא למפטיר. ברם, מיד התחוויר לי העניין: כשחתן הבר־מצוה פתח פיו לברך ברכת העליה לתורה, לא נשמע קולו, אלא רק לחישה בלבד; קולו היה כה צרוד ובלתי ניתן לשמיעה, עד שעורר רחמי המתפללים. נוגה וקודר, לאט הנער את הברכה, כשעל פניו השתפכה ארשת של עצבות. מאישוני עיניו הציצה תוגה חרישית. הקורא בתורה בבית־הכנסת היה נער כבן שלוש עשרה וחצי, שקרא בקול חזק ונעים. הביט בו חתן הבר־מצוה, כשמעיניו זלגו דמעות. כשהוא ניצב ליד הבימה, ראשו מושפל ועיניו מורדות, קינא בנער הקורא בתורה.

שמו האמתי של חתן הבר־מצוה היה אלכס, אלא שעם בואו לארץ, הוחלף שמו לעוזי. למן יום לידתו בהונגריה נשאר צרוד. כל מאמצי הרופאים הגדולים לא הועילו לחזק במעט את קולו. הרחק משוב יהודי גרו הוריו בהונגריה בין הגויים והיו עובדי־אדמה. כשנתחוללה המהפכה בהונגריה, הוגלו לפולניה. במשך השנים התרחקו מהיהדות, וכמעט שהתבוללו ונטמעו בין הגויים. בפולין נפגשו במקרה עם יהודי שבא מישראל שהיה לפנים

בעל אחוזה בפולין, ובא למכור רכשו. מפי היהודי הישראלי שמעו האנשים על מדינת ישראל וההתיישבות היהודית בארץ ישראל. הזקן — הסבא של עוזי — התעוררו בו רגשותיו היהודיים. בלב פועם ובעינים דומעות הקשיב לסיפורי היהודי ממדינת ישראל, על עובדי אדמה יהודיים במולדתם הריבונית. הזקן השפיע על בנו לחתור לקראת הנסיעה מפולין למדינת־ישראל. באחד הימים הגיעה המשפחה אל מושבה עברית בגליל, וכאן חל מפנה עצום בחיי המשפחה. לפי דרישת הסבא, הכניסו את

עוזי לבית-ספר ממלכתית-דתית. עוזי בא אל בית-הספר חבוש כיפה לבנה כשהמלה „ציון" רקומה עליה בתוך מגן-דוד מוזהב. בימים הראשונים היה כולו נפעם ומלא רגש. חיש מהר קלט את השפה העברית. מלכתחילה היה שרוי בצער, מי יודע אם התלמידים היהודים לא ילעגו לקולו הצרוד כאשר לעגו לו התלמידים הגויים בגולה, אך לאחר זמן נרגע. התלמידים סובבו מהר את חברים החדש, התיידדו עמו ולא לעגו לקולו הצרוד הרפה, אלא נתמלאו רחמים גדולים עליו וקרבוהו. שיתפּוּהו במשחקים, הזמינוהו לבתיהם והראו לו חיבה רבה. עוזי היה מופתע מהיחס הלבבי בו נפגש בארץ-מולדתו העברית.

וכך עברו שנים. עוזי התערה בבית-הספר והיה אחד התלמידים המעולים. לא אחת הצטער שאינו יכול להיות נשאל על ידי המורה ולהשיב, אך בכל עבודותיו שבכתב הוכיח שקדנותו וידיעותיו. היהדות מצאה חן בעיני עוזי. לימודי-התורה, המשנה והגמרא פתחו לו אפקים חדשים. אוהב הוא את התפילה ומתפלל ברגש רב. רגשי שמחה מלאו לבו והודיה לבורא עולם, על שזכה לחיות וללמוד בין ילדי-ישראל.

ברם, כשהתקרב מועד טכס הבר-מצוה, נתמלא עוזי עצבות. כיצד יעלה לתורה, כיצד יקרא הברכות וההפטרה, ואין לו כל קול. כדי למנוע מעוזי צער מיותר, נתקבלה עצת הסבא, לחוג את טכס הבר-מצוה בתל-אביב, בשכונה מרוחקת, במקום שאין מכירים אותו. כשנודע הדבר לחבריו שבכיתה הצטערו מאד וניסו לדבר על לבו שישאר במקום, אך כל שידוליהם לא הועילו. עוזי הסביר להם, שהוא לא יוכל לשאת את הכאב והעלבון, אם יעלה לתורה במקום-מגוריו. וכיוון שעליו בכל זאת לעלות לתורה, יעשה זאת בבית-כנסת שמתפלליו אינם מכירים אותו. חבריו של עוזי נוכחו לדעת שאין בכוחם לשנות החלטת חברים, בחרו מתוכם שני נערים שנלוו אל עוזי לתל-אביב. אלה היו שני הנערים שישבו ליד עוזי בבית הכנסת.

לאחר התפילה נערך קידוש. המתפללים התיישבו ליד שול-חנות ערוכים, רבי-השכונה קידש בקול, ולאחר ששתו לחיים ואיחלו לעוזי, לאביו ולסבו, פתח הרב ואמר: „שאלו פעם את הינוקא האדמו"ר מסטולין — מנין היה לך הכוח להתגבר על יצר הרע, הרי ידוע שעד גיל 13 יש לו לאדם רק יצר-הרע. על כך השיב הינוקא: אמרתי לו ליצר-הרע, חכה לך, יצר-הרע, המתן בסבלנות והנח לי. בתורה כתוב, על פי שנים עדים יקום דבר, ואי-אפשר לי לשמוע רק צד אחד. לכשאהיה בן שלוש-עשרה, יהיה לי גם יצר-טוב, ואז אדע דעתו של מי עדיפה ואוכל לבחור הטוב והיפה. ומעתה, פנה הרב אל עוזי, כיוון שיש לך גם יצר-טוב, הרי לא קשה לדעת שיש לבחור ביצר הטוב המשפיע על האדם לעשות אך ורק הטוב ולא הרע". מיד לאחר נאום הרב, החלו המסובים לשיר „טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף". שעה ארוכה נמשכה השירה, תוך ריקוד במעגל שמשך אליו גם את עוזי וחבריו. עוזי, שבעומק לבו עוד חש בכאבו, לא יכול היה לשיר, הן בגלל קולו הצרוד והן בגלל מצב-רוחו, שלא יכול לחוג חגו במקום מגוריו. וראה זה פלא: הוא החל להניע שפתותיו ורגליו טופפו כשהשמחה אחזה בכל שלהבת-אשה כל ישותו. הוא שר ורקד, כשמעיניו זלגו דמעות-שליש, אך הפעם לא היו אלו דמעות של עצבות, אלא דמעות של שמחה. היתה זו הפעם הראשונה שהנער החולה עוזי טעם מטעמה של השמחה.

המזוודה המסתורית

(כיצד חי ומת אחד מגיבורי עם ישראל)

השמעתם פעם את שמו של דוד רזיאל, אחד מגיבורי האומה שבגבורתו קידש שם שמים ברבים. הבה ואספר לכם משהו מחייו ופעלו. בן שלוש וחצי היה דוד בבואו ארצה עם הוריו. והימים ימי מלחמת העולם הראשונה. האנגלים נלחמו בתורכים ששלטו אז בארץ ישראל והתקרבו לגבולותיה. התורכים גרשו אז מארץ ישראל את כל הנתינים הרוסיים וביניהם משפחתו של דוד רזיאל. בערך שמונה שנים עבר דוד עם משפחתו בארצות שונות עד שזכו לחזור למולדת. בהיות דוד בן 5 התחיל ללמוד ובהגיעו לגיל 8 ידע כמעט את כל התנ"ך בעל־פה, ובגיעו לגיל 12 ידע בעל־פה את כל ששת סדרי המשנה עם פירושי ה"ברטנורא". בקריאתו ובלימודו בתנ"ך התרשם מאד מהגבורה והתפארת של אבותינו בימי קדם ועוד בשחר ילדותו גילה את רצונו העז להלחם לשחרור עמנו וארצנו וללכת בדרכי אבותינו הקדומים. פעם הצליח כל כך ושיכנע את חבריו למשחק, ילדים רוסיים בסאראטוב, בדבר צדקת תביעתו על ארץ ישראל, עד שהתנדבו "לשם הצדק" להצטרף לגדודו ה"לכבוש" את הארץ מידי התורכים למען היהודים. דוד היה תלמיד בית הספר "תח־כמוני" שבתל אביב, בית הספר הריאלי שליד "תחכמוני", תלמיד ישיבת "מרכז הרב" של הרב רא"י הכהן קוק זצ"ל (הרב הראשי הראשון לא"י) ותלמיד האוניברסיטה העברית, בה השתלם במדעי היהדות, במתימטיקה ובפילוסופיה.

הטבח הגדול והאכזרי שערכו הערבים בשנת תרפ"ט בחברון

ובישיבת סלובודקה שהיתה שם, הסעיר מאד את רוחו ונפשו. הוא החליט כי יש ליצור כוח מול כוח. אי אפשר עוד שהיהודים יובלו כשיות לטבח, מבלי שיגנו על חייהם. כל היהודים, ולו גם בני ישיבות, חייבים ללמוד לאחוז בנשק.

...מזוודה קטנה היתה לדוד רזיאל, מצופה בד תכול כמראה שמי המולדת, ובזוויות המזוודה מגיני דוד מוזהבים. סגורה היתה המזוודה תמיד במנעול מוזהב קטן שמפתחו היה נשמר בארנקו של דוד רזיאל. עין איש לא יכלה להציץ אל תוכה. מזוודה מיסתורית היתה שהרבנה את התעלומה סביבה. רק דוד רזיאל הוא שידע את הצפון בתוכה, מה רב האוצר שבה ומה גדול הנכס היקר שהוא שמר עליו. אל כל אשר הלך ואל כל אשר בא, היה לוקח עמו את המזוודה. היא נעשתה צמודה לו והוא צמוד אליה. גם בדרכים הקשות ביותר ובמצבי הנפש הקשים ביותר לא נפרד דוד ממזוודתו החמודה. רבים ניסו לנחש מה נמצא במזוודה, ניחשו אך לא מצאו. חבריו ניסו לא פעם לשאול את דוד על המזוודה, אך הוא החריש ולא גילה סודו לזולתו. חשבו, בוודאי תכניות לו במזוודה כיצד לגרש את האנגלים מהארץ; בלי כל ספק יש במזוודה מפות של שטח־קרב ותרשימי־הגנה, אך לא כן היה הדבר. משהו שונה היה במזוודה אשר בהגלותו הוכיח מה עמוקה ושורשית היתה נשמתו של דוד רזיאל, ספוגת יהדות מסורתית מקורית, ורק במותו הטראגי של דוד רזיאל נתגלה סודה של המזוודה המיסתורית הקטנה.

היה זה בעיראק, כאשר פרץ המרד של ראשיד־עלי שני עזר במישרים ע"י המרצחים הגרמנים ההיטלראים. סכנת כליון התקרבה לארצנו. נצחונו של המורד העיראקי היה מביא חלילה את הצבא הגרמני ואת האוויריה הגרמנית למבואותיה של ארץ ישראל, שגורלה היה נחרץ, באשר בימים ההם לא היו כאן אלא כוחות הגנה מועטים ביותר. אז, בימים חשוכים של חרדה ועצבות בלב, נקרא דוד ויצא לעיראק בשליחות צבאית

חשובה, לפעולה רבת משמעות מאחורי הקווים של המורד ראשיד-עלי. דוד רזיאל בראש קבוצת צעירים עבריים עשויים לבלי חת יצאו למלא את אחד התפקידים החשובים ביותר בהכנעת המורדים ובכיבוש בגדד. בסופה של פרשה זו יצא דוד רזיאל כמנוצח, אך לא זכה לשוב אל מולדתו. הוא נפל שדוד בארץ נכריה במצודה. ושם על חופי אגם רוכניה נקבר. ואז הוסר הלוט מעל המזוודה המיסתורית.

כשהוחזרה המזוודה מעיראק פתחו אותה ונמצאו בה... תנ"ך, סידור התפילות שלו, תיק מקטיפה ועליו ציור הכותל המערבי ברקמת חוט זהב, אשר מעל לו רשומות המלים: „אם אשכחך ירושלים תשכח ימיני“, ובו, בתיק, טלית ותפילין. כל אלה ליוו את דוד רזיאל עד רגעי חייו האחרונים. גם בקווי החזית, בחפירות האש ובשדה הקטל, היה מתעטף בטלית ומת-עטר בתפילין ושופך לבו לפני קונו, גם בתוך ברק היריות ורעמי התותחים.

...אכן, נתגלה סוד המזוודה המיסתורית הקטנה, אך ביותר נתגלתה נשמתו היהודית של דוד רזיאל שחי ומת בגבורה.

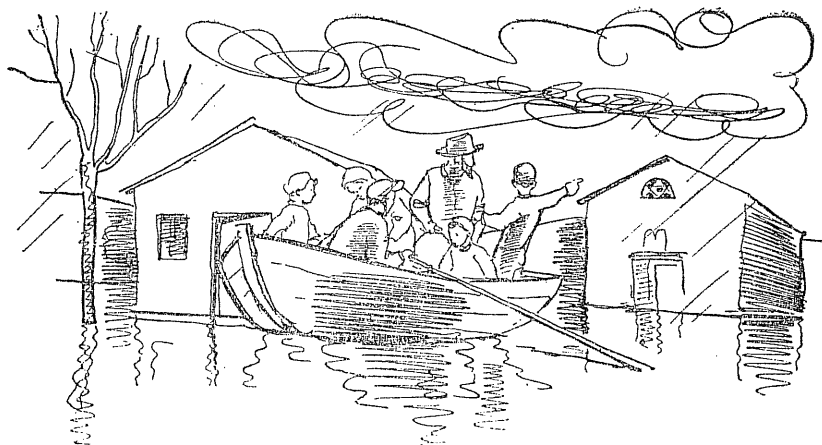
יוסי נסע לשיבה

כשסיים יוסי את בית־הספר הממלכתי־דתי, שלחו אביו לישיבת „כפר הרואה". שמחה גדולה אפתהו בהיוודע לו החלטת אביו וחיכה בצפיה גדולה לרגע הגדול ביותר בחייו. בוקר אחד נפרד מאביו ואמו, מאחיו ואחיותיו הקטנים, נשק למזוזה ויצא לדרך ומזוודתו בידו. הכיפה העגולה של הישיבה רמזה לו מרחוק בנסעו במכונית על הכביש. לבו הלם בחזקה. דומם הרהר בעתיד חייו, והחלטתו נחושה כחניך „בני עקיבא" להמשיך במסורת, להכנס לשיבה וללמוד בשקידה עצומה. כשהגיע לשיבה ישבו התלמידים ולמדו סוגיה בגמרא; ראש המתיבתא הסביר את הסוגיה הסברה מקיפה, משכנעת וכובשת־לב. יוסי היה עייף מהדרך, התיישב בפינה והקשיב ללימוד. בתום הלימוד פרצה שירה אדירה רווית דבקות על הפסוק: „אם אמרתי מטה רגלי, חסדך ה' יסעדני"... שירה נלהבת זו, הביאה את יוסי להתרגשות. הוי, כמה היה רוצה להצטרף לשירה, להכנס למעגל ולרקוד, אך עליו לחכות, עוד חזון למועד. כשנח יוסי מעמל הדרך, נכנס למשרד ומשם לחדר בו ישכון.

עברו שבתות אחדות, והעדרו של יוסי היה מורגש בבית־הכנסת בו מתפלל אביו. יוסי שהיה אהוב על כל המתפללים, היה חסר להם. ברם, כששאלו את אביו: „איה יוסי", השיב בגאווה ובשמחה: „יוסי נסע לשיבה".

זכור זכרו המתפללים את מעשהו הטוב בחורף אחד בו ירדו גשמים עזים. נחל אילון עלה על כל גדותיו. ביתם של הורי יוסי עמד קרוב לנחל. כל הבתים נשטפו. גם הורי יוסי והילדים

הועברו בסירה למקום מבטחים. יוסי, הנער הטוב, שכח את ההרס והחורבן שהשטפון גרם לביתם ולחפצים שהיו בו; הוא אמר לאביו: „אבא, ומה על ספרי התורה שלנו?“ ובעוד אביו נבוך ומדוכא ממצבו הקשה, רץ יוסי אל הגבאי וצק במלוא כוחו: „ר' יצחק, בוא ונציל את ספרי התורה“. במסירות נפש נכנס יוסי יחף לבית־הכנסת ומכנסיו מופשלים, בתוך ביצה גדולה ודביקה הגיע אל ארון הקודש ופתח דלתותיו והסתכל היטב פנימה. מה שמח בו לבו במצאו ספרי התורה יבשים ובלתי נפגעים. מיד פתח החלון ובישר לגבאי: „בשורה טובה בפי, ספרי התורה שלמים ויבשים“. על שאלת הגבאי, אם אפשר להשאיר

את ספרי התורה, ענה יוסי שהמים הגיעו לגובה מטר ורבע וספרי התורה נמצאים בגובה של מטר וחצי. יוסי החל לשיר בהתרג־שות: „עץ חיים היא למחזיקים בה ותומכיה מאושר“. הוא נשק לספרי התורה, סגר דלתות ארון־הקודש ויצא. כשהגיע למדרכה, תפס הגבאי בשתי ידיו ראשו של יוסי ונשק לו. בשבת הודיע על כך הגבאי לקהל המתפללים ונעשה „מי שברך“ ליוסי גיבור־היום.

עברה שנה ויוסי בא לבקר הוריו. בערב שבת בא עם אביו ושני אחיו לבית הכנסת. כל המתפללים קיבלוהו ב"שלוש עליכם". יוסי גבה, נעשה רציני ועצמאי. כל העינים היו נשואות אליו. הוא התפלל מנחה בהתלהבות רבה. כתום תפילת המנחה, ניגש אליו הגבאי והזמינו שיקבל את השבת. יוסי קיבל את ההזמנה, התעטף בטלית וניגש לבימה, ובקולו הערב פתח, "לכו נרננה". היתה זו תפילה רווית צלילים. כבקי ורגיל עמד והתפלל. לדרגת רישת המתפללים התפלל גם מעריב, וכן למחרת שחרית ומוסף. יוסי הקסים את הקהל בתפילתו ובשירתו. עם סיום התפילה והשירה הנעימה, מיהר הקהל ללחוץ ידי ולומר לו, "ישר כוח". הילדים הביטו בדרך־ארץ על יוסי ואמרו אחד לשני: "זהו יוסי בן הישיבה".

הגיעה שמחת־תורה. בבית הכנסת היתה אורה רבה, שרשראות צבעוניות ודגלונים קישטוהו, אך לא היה מצב רוח. כבר סיימו את ההקפה הראשונה, והשמחה צולעת. אז ניגש לבימה יוסי ועמו שני אחיו. הוא פתח בשירה שכולה עליצות, כשהוא ושני אחיו מתופפים על השולחן, ובבית־הכנסת צהלה ושמחה. וכך חוזר בכל הקפה והקפה. ברם, יוסי לא הסתפק בזה, הוא יצא בריקוד נלהב, במלוא כוחו, ותוך כדי שירה משך את המתפללים למעגל שהלך והתרחב. יוסי היה מאושר על ששמח בשמחת־תורה. מדי פעם בפעם מביא יוסי מהישיבה שירים וזמירות חדשים, ריקודים נלהבים, ידיעות בתלמוד ורעיונות חדשים מאירי עינים על התורה, כשהוריו מתברכים בלבם על שזכו לבן השוקד על התורה ומקיים הכתוב: "כי הם חיינו ואורך ימינו, ובהם נהגה יומם ולילה".

הסבתא חנה

מדי בוקר כשהיתה סבתא חנה פוקחת עיניה, ולאחר שנט־לה ידיה, רחצה פניה והתפללה, פתחה את סדר יומה כשהיא יוצאת להשקות את הפרחים בחצרה. סבתא חנה אהבה מאוד את הפרחים; היא שתלה בערוגותיה פרחים צבעוניים והיתה נהנית ממראה זיוו. היא עברה מפרח לפרח, ניקתה כל גבעול ועלה כדי להרבות יופיים, והיתה אומרת לנכדיה: „הפרחים הם שירה”.

אך לא רק בחצר דאגה הסבתא חנה לפרחים; גם בחדרי דירתה העמידה עציצים בכדי חרס ובכלים אחרים, ושתלה בהם צמחים רבים, כדי להכניס את יופי הפרחים והירק גם לבית פנימה. וכך היתה נוהגת יום יום לבדוק כל שתיל, להשקותו ולחזק השתילים הרכים בסמוכה והיתה פותחת את תריסי הבית, כדי שקרני השמש תחדורנה פנימה ותלטפנה כל אחד מהם.

בעודה גוחנת מעל כל צמח ופרח, שמעה לפתע סבתא חנה את יללת החתולים שעמדו על מדרגות ביתה וקראו: מיאו! מיאו! כאילו אומרים לה „בוקר טוב, בוקר טוב, סבתא חנה, כבר הגיעה שעת ארוחת הבוקר, גם אנו רעבים”.

וסבתא חנה מחייכת, נכנסה למטבח והוציאה קעריות ויצ־קה לתוכן חלב ופררה פירורי לחם לתוכו. החתלתולים אכלו, שתו, הרימו ראשיהם ולקלקו שפתותיהם. עמדו סביב סבתא חנה, קראו מיאו! מיאו! כאומרים תודה רבה, תודה רבה, ויצאו לחצר להתחמם באור השמש.

השכנה שעמדה בחצר וראתה כיצד סבתא חנה מאכילה את החתלתולים, ניגשה אליה ושאלה אותה: „אמרי לי, סבתא חנה, למה את מאכילה את החתלתולים?”

חייתה סבתא חנה והשיבה: „הקב”ה ברא עולם גדול ויפה ובו יצורים רבים, זוכר כל אחד מהם ורחמיו על כל מעשיו, ואני רק בשר ודם, דואגת אך ורק לבעלי חיים אחדים ופרחים מעטים”. נאנחה סבתא חנה ומלמלה עוד בשפתיה: „צער בעלי חיים”... רק אז נכנסה לביתה לסעוד פת־שחרית.

צדקת היתה סבתא חנה. ביתה היה פתוח כביתו של אב־רהם אבינו והיתה מדקדקת במצוות הכנסת אורחים, כשהיא עומדת עליהם, טורחת ומאירה פנים. מבקשת היתה מהאלקים שיזמן לה יום יום אורחים לביתה.

לב טוב היה לה. בכל יום היתה יוצאת משער חצרה, עומדת ותרה אחרי העוברים ושבים, וכשראתה עני אספה אותו אל ביתה, האכילה, השקתה אותו ונפרדה ממנו כשהיא נותנת לו נדבת ידה. התפרסם שמעה הטוב והשכימו לפתחה עניים רבים. טיפלה היא בהם באהבה ובמסירות, והם הודו לה ואמרו עליה: „כפה פרשה לעני וידיה שלחה לאביון”.

בשבתות ובחגים הלכה סבתא חנה להתפלל בבית־הכנסת של „מושב זקנים”. היתה עוברת מזקנה לזקנה ומראה להן את פרקי התפילה בסידור ובמחזור. כשהיה הקורא בתורה קורא את הפרשה, — היתה סבתא חנה מתיישבת ליד הישישות, מספרת ומסבירה להן את הכתוב.

משכלת היתה הסבתא, קראה ספרים רבים וביותר אהבה ספרי שירה. לנכדיה דיקלמה שירים רבים בעל־פה וגם סיפורים סיפרה להם לרוב. אהבו מאוד הנכדים את סבתא וצהלו משמחה כאשר שמעו את צעדיה בעלותה במדרגות, מצלצלת בפעמון הדלת, נכנסת וסלה בידה ובו כל טוב לנכדיה. היתה מתיישבת בכורסה, פותחת את הסל, מוציאה דברי מתיקה וצעצועים

ומחלקתם בין נכדיה, כשהיא מחבקת ונושקת אותם. והם מכר-
כרים ורוקדים סביבה ומצהלתם מתמלא הבית.

יום אחד נשאר הבית עצוב. סבתא חנה מתה. בכו הנכדים.
עצובים היו החתולים. הפרחים הרכינו ראשם באבלם. נעצבו
גם העניים.

אותו יום, יום סגריר היה, השמים נסגרו בעריפים, מטר דקיק
ירד טיפות טיפות, ואמרו כולם: גם השמים עצובים ובוכים על
מותה של הסבתא הטובה והצדקת.

יוסילה חזן

היה זה לפני הרבה שנים, ואני נער בר־מצוה. בקצה רחוב תלמוד תורה שבנוה שלום שביפו, מול בנייני תלמוד תורה „שערי־תורה“, היתה מסעדה קטנה, בחדר צר שבקושי עמדו שם שני שולחנות וליד כל שולחן שני כסאות. בפתח המסעדה ליד הסף עמד שולחן ועליו תיבה גבוהה מזוגגת ובה כל מיני מאפה, דברי מתיקה וסיגריות. מסעדה זו היתה שייכת לזוג זקנים ישרים ותמימים. הזקן — קטן קומה, בעל זקן לבן שספר התהלים תמיד פתוח לפניו ובין אורח לאורח, קונה לקונה, שפתיו לא פסקו מלמלמל פרקי תהלים. הזקנה אף היא קטנת קומה, היתה עסוקה בבישול ובהכנת ה„סאלאטים“ שינעמו לחיכם של האוכלים במסעדה. ותוך כדי שקידה בעבודתה היתה מקשיבה ברטט קודש לאמירת התהלים של בעלה וגאנחת ומתפללת אף היא בלחש.

לזוג הזקנים בן יחיד, נער בן עשר שנים, שכולם קראו לו „יוסילה חזן“. שם זה ניתן לו על ידי חבריו בכיתה בתלמוד תורה, שם שדבק בו עד היום. ולמה נקרא כך? משום נטייתו לחזנות. עוד בהיותו בן שש, כשהלך עם אביו לבית הכנסת, היה יושב מרותק ליד אביו ומקשיב בדחילו ורחימו לתפילתו של שליח הציבור. גם כשילדים בני גילו יצאו אל חצר התלמוד תורה לשחק בשעת קריאת התורה, יוסילה חזן נשאר לשבת והקשיב לקורא בתורה. וכשיוסילה היה חוזר מבית־הכנסת, היה אוסף את ילדי החצר, מתעטף במגבת ומשמיע פרקי תפילה כשקולו ערב ונעים וכשהוא מסלסל בגרונו. הילדים היו מקשיבים וקור-

אים בהתלהבות „יוסילה יהיה חזן" והגדול שבחבורת הילדים הוסיף: „הוא כבר חזן". ויוסילה לשמע המחמאות הראה את כוחו גם בטעמי המקרא, לקח חומש וקרא ממש כקורא בתורה וכן קרא את ההפטרה. היו הילדים מתפלאים מאד לכשרונו של יוסילה ומאז היו באים תמיד אל יוסילה להקשיב לרינתו ולתפילתו. וההורים הזקנים היו שבעי נחת.

גדל הילד ויהי לנער. קולו התחזק והפליא לחקות את שלי-חי הציבור שבנוה-שלוש. כשיוסילה היה מסיים להכין שעוריו ולחזור לאור הנר בתלמוד תורה את דפי הגמרא שהוטל עליו לחזור ולשנן, היה בא אל המסעדה של הוריו. כשהפצירו בו האורחים היה משמיע פרקי תפילה של שבת ומועד, והיה מתאסף קהל סקרני ליד המסעדה הקטנה, והקהל והאורחים היו מוחאים כף ליוסילה חזן. כל פרוטה שיוסילה קיבל מהוריו היה אוסף בתיבת-פח ומחביאה במקום נסתר מעין איש. וכשהיו מתפרסמות מודעות ברחובות נוה שלום, המודיעות שחזן ידוע בא ליפו, והוא יתפלל בשבת בתלמוד-תורה, כשרק החלו במכירת כרטיסים, היה יוסילה ממחר וקונה לו ולאביו כרטיסים, שעליהם היה מודפס באותיות מאירות עינים „לשמוע אל הרינה ואל התפילה" ושמו של החזן הנודע והשבת בה יתפלל. אותה שבת, לא היה דומה לו ליוסילה, הוא ישב כמרוקן לק למקומו בבית הכנסת ליד אביו והקשיב קשב רב. וכך היה מעשיר את ידיעותיו בפרקי תפילה חדשים.

באחד הימים נפתחה חנות בבתי הבוכרים החדשים, שממול לרחוב התלמוד תורה, למכירת פטיפונים ותקליטי חזנות. היו אלה התקליטים הראשונים של יוסילה רוזנבלאט, שהיה מכונה כבר אז „מלך החזנים". בעל החנות היה משמיע את תקליטיו של יוסילה רוזנבלאט והעוברים ושבים היו נעצרים ועומדים לתקועים למקומם ומקשיבים. בין העומדים ליד החנות החדשה היה גם יוסילה חזן, הוא עמד כולו קשב ולא הסיח דעתו מן-

גינת התקליטים. כך למד יוסילה חזן גם את פרקי החזנות של יוסילה רוזנבלאט. וכשהיה לבו של יוסילה חזן טוב עליו, היה אומר ומחייך, כולו קורן מאושר: „יוסילה רוזנבלאט הוא מלך החזנים ויוסילה חזן יהיה יוסילה השני“. היו הוריו צור חקים ונהנים מאמרתו של בנם. יוסילה חזן נמשך כל כך אל החנות החדשה, לשמוע את התקליטים, עד שהיה נעדר מהבית שעות, וכשהוריו חיפשוהו היו מוצאים אותו יושב על שפת המדרכה ליד החנות החדשה, יושב כולו קשב, מבלי לשים לב לנעשה סביבו. חששו ההורים, שמא יזניח יוסילה את לימודיו בגלל אהבתו הגדולה לחזנות, וניסו למנעו מללכת לחנות החדשה. אך ללא הועיל.

באחד הימים בא חזן נודע מארצות הברית ויוסילה הלך לאולם בית הספר לבנות שבנוה-צדק להקשיב לתפילתו. כמו בכל פעם הקשיב היטב לפרקי תפילתו של החזן שהיו חדשים בעיניו. תפילתו של החזן מאמריקה עשתה עליו רושם עז, ואז גמלה ההחלטה בלבו לפנות אל החזן ולבקש ממנו עצה והדרכה. הוא החליט ועשה. באחד הימים ניגש עמו אביו אל החזן ויר-סילה שר לפניו. מאז לא עזב החזן את הנער ובכל ימי שבתו בארץ לימדו פרק בחזנות. כל זה נמשך עד שהחזן חזר לארצות הברית.

כאשר מלאו לו 18 שנה החל להופיע כשליח ציבור בבתי כנסת שונים והקסים את שומעיו בתפילותיו.

היה זה במלחמת העולם השנייה, בימים הקודרים כשהיתה חרדה בלב הישוב העברי, שחס וחלילה יפנה היטלר ימ"ש את קלגסיו לעבר סוריה. היינו שרויים בלילות באפלה, מפחד הפצות האויב. עמדתי בחוץ לפני ביתי ושוחחתי עם מכר על המצב. והנה באפלה בקע ממקלט הרדיו באחד הבתים קולו של יוסילה חזן. הוא הופיע אז ברדיו ירושלים בתכנית „מלווה מלכה“, ושר פרקי חזנות ברגש רב. והיו תפילותיו מקבלות אז משמעות

יתר. מלות־התפילה והצלילים הנוגים המשתפכים ירדו כטל־תחיה על הלב וגרשו ממנו כל עצב ומורד.

מאז נתפרסם יוסילה חזן כחזן ממש. ברם, למרות שהלך והצטיין בחזנותו, והקהל הקשיב לנגינותיו ברצון, סירב להיות חזן מקצועי, לא הסכים מעודו לקבל שכר בעד תפילתו. הוא ראה עצמו עבד השם ובעד עבודת השם לא יקבל שכר. באו עליו ימי מצוקה קשים ויוסילה היה זקוק לפרנסה, ומכריו לחצו עליו שיסכים לקבל מקום תפילה קבוע בשכר, אך לשווא.

מאז התגבשה החלטתו זו, הלך יוסילה לעבוד כפועל יומי בעבודות שונות ונהנה מיגיע כפיו. הוא נשאר חזן בלתי מקצועי, העובר לפני התיבה ומהנה את הציבור בקולו הערב וביכולתו הרבה, בשיכון בו הוא גר ובבתי כנסת אחרים אליהם הוא מוז־מן, והכל שלא על מנת לקבל פרס. ברם, השם „יוסילה חזן” לא ניטל ממנו עד היום.

כזה הוא יוסילה חזן, שסירב להיות חזן מקצועי, אך גמר אומר בלבו להיות פועל עמל כל ימי חייו וליהנות מיגיע כפיו ועמלו.

עודד „נוסע“ לתורה

מדי בוקר בבוקר פותחת אמו של עודד את דלת ביתה לרוחה ומן הבית יוצא עודד כשהוא יושב בעגלתו הקטנה ומסייע בעזרת ידיו אל הרחוב, בדרכו לבית הספר לילדים נכים. כשעודד נוסע בעגלתו כל העינים נשואות אליו. ילדי הרחוב אוהבים אותו, מרבים לדבר עמו, מספרים לו בדיחות. וכשעודד צוחק, שמחים כל הילדים. משתדלים הם להנעים לעודד את זמנו ובלבד שלא ישקע חלילה בהרהורי עצב. אף הגדולים אוהבים את עודד, דורשים בשלומם בחיבה ומשוחחים עמו. כי יודעים כולם שעודד נער נבון הוא ונעים לשוחח עמו.

כשעודד חוזר מבית-הספר וגוזזטרת ביתם באה בצל, יושב הוא בעגלתו בגוזזטרה וחברו רמי מאותו בית בו הם גרים, בא לשחק עמו במשחק „דמקה“. רמי הוא נער טוב לב וגורל חברו נוגע ללב, והוא משתדל להמתיק לעודד את הזמן בו הוא מבלה אתו בצוותא. בימים האחרונים קנה עודד שחמט הנתון בקופסה נאה מעץ והוא מלמד את עודד ורמי את משחק השחמט. עודד, בהיותו מחונן במוח חריף, תפס בלי קושי את המהלכים והשתלט מהרה על שדה השחמט. המשחק גורם לו הנאה רבה. תוך כדי התלהבות שעודד מגלה במשחק הוא שוכח את גורלו המר.

ברם, יש ועודד נשאר יחידי בגוזזטרת ביתם. הנערים הלכו להם אל מגרש הכדורגל ואף חברו רמי, שהוא אוהב ספורט מושבע, ביניהם. יושב עודד בעגלתו הקטנה ומרבה להרהר. על מה חושב עודד? אולי על גורלו ואולי על עתידו. עוד מעט

תמלאנה לו שלוש־עשרה שנה, נער בר־מצוה, איך יסדרו הוריו את החגיגה, איך יעלה לתורה, היחזיק מעמד ולא ירעד קולו; האם לא יתפרץ לפתע בבכי? על הכל חשב עודד. שמא כדאי שיחוג את חגיגת הבר־מצוה בשקט ובצנעה, בתוך חוג המשפחה בלבד. הוריו יקנו לו תפילין וסידור קטן נאה, הוא יתעטר בתפילין, ילמד להניחם ולברך עליהם וזה הכל. כך הרהר עודד ופניו לבשו ארשת רצינית. כשהרים עיניו ראה על ידו את אמו כשהיא מלטפת ראשו ונושקת לו על מצחו.

— בני, על מה אתה חושב?

— אני חושב על כך, — השיב עודד, — שבועד שלושה חדשים אהיה בן שלוש עשרה שנה, אתעטר בתפילין ואעלה לתורה. ואני מהרהר בזה, שמא כדאי שלא תעשו לי חגיגה, לא תביאוני אל אולם ולא תזמינו תזמורת. תביאו אותי רק לבית־הכנסת, שם אעלה לתורה ואם תרצו תערכו קידוש וזה הכל. מוטב שלא אהיה מעורר חמלה...

— לא, בני, אבא ואני החלטנו לחוג את חגיגת הבר־מצוה שלך בכל ההדר. נשכור אולם, נזמין תזמורת, חבריך יבואו כולם־כולם, ישירו וישמחו. לא תקופח, בני, ולא יגרע חלקך. עודד הרים את עיניו כמבויש, חיבק בשתי ידיו את אמו, כשדמעות ניגרות מעיניו. ולפתע התאושש ופנה:

— הגידי לי, אמי, הלא המדע הרפואי בימינו כה מתפתח. האם ימצאו עוד הרופאים תרופה לריפוי רגלי ואוכל להניען וללכת ככל אדם?

רחמי האם נכמרו על בנה. נפשה ביקשה לבכות, אך התאפקה והשיבה:

— בני, ברצות השם, עם התפתחות המדע הרפואי תימצא התרופה גם לרגליך.

— אז, — קרא עודד בצהלת־לב פנימית, — אהיה מאושר... הגיעה שבת בראשית, היא שבת הבר־מצוה של עודד. חבריו

של עודד קישטו את בית הכנסת בדגלונים ובירק לאורך ולרוחב אולם בית הכנסת. עודד יצא מהבית בעגלתו ועל ידו אביו. גבאי בית הכנסת פתח את שני חלקי הדלת של בית־הכנסת לרווחה כדי לעשות דרך לכניסת עודד בעגלתו. כשנכנס עודד לבית הכנסת עבר רחש בין המתפללים. בשורה האחרונה הופנו הצדה כמה ספסלים לנוחיותו של עודד. האב עטף את בנו בטלית משי קטנה בעלת פסים תכולים. עודד החזיק את הסידור בידו והתפלל עם החזן. לידו עמד חברו המסור והנאמן רמי שלא זז ממנו אפילו לרגע קט. באותה שבת התפלל החזן הראשי של בית־הכנסת שהנעים בתפילותיו.

כשנקרא עודד למפטיר, „נסע" לתורה בעגלתו הקטנה שנעמדה ליד הבימה, עליה היה מונח ספר התורה. רשרוש עבר בין המתפללים. הורגש שמשוהו נע בלבותיהם. בקול צלול וערב אמר עודד את הברכות, קרא את ההפטרה וברכות־ההפטרה בהטעמה רבה. ובכל עת קריאתו של עודד ונגינתו לפי טעמי־המקרא, היו עיני קהל המתפללים דומעות בחשאי, ועל אף קדושת השבת, היתה תוגה מעיקה על הלב. הכאב היה כללי, על הנער החמוד, יפה־התואר, החכם והנבון, הפיקח והממולח, שלא זכה ככל הנערים לעמוד על רגליו ולקרוא בתורה.

היחידי שענינו לא דמעו היה עודד עצמו, כי תקוה חדשה נכנסה בלבבו. הלא כך אמרה לו אמו: „בני, עם התפתחות המדע הרפואי תימצא תרופה גם לרגליך". ואולי באמת. התקצר יד ה'?...

כיצד נתגלה גונב הביצים

איש היה בירושלים ולו בית-מסחר לביצים. והיה האיש תם וישר וסוחר באמונה. מכל קצות-העיר היו באים אליו לקנות ביצים, כיהודים כערבים, כי נתחבב האיש על כל קונו שידעו, כי דברתו אמת, ולא יפריז במחיר.

ולאיש אשה ותשעה ילדים פעוטים, שעל מכירת הביצים כלכלתם.

ויהי בבוקר אחד והאיש בא יחד עם בנו אל בית-המסחר, ומה נחרד במצאו כי חסרות יציאות הביצים. ויתמה האיש, כיצד זה קרה, איכה יכול היה גנב לפרוץ לחנות, והוא סוגר אותה על שלושה מנעולים מאתלים ונעוצים.

ויהי בבוקר השני, בבוא האיש אל החנות, שב ובדק ומצא שחסרות עשרות ביצים. וכן חזר ונשנה הדבר בכל בוקר. ויצטער האיש צער רב, כי פרנסתו נהרסת והולכת, ומה יהיה גורל אשתו וילדיו, כיצד יכלכלם?

עצוב ונכה-רוח עלה האיש לדירת הרב שמואל סלנט, רבה של ירושלים, שפך לפניו מרי-שיחו וגודל צערו ודאגתו. הקשיב הרב סלנט לדבריו קשב רב, הרהר רגעים מעטים, ופנה אל האיש ואמר:

— בני, אל תצטער ואל תקח אל לבך, ה' יהא בעזרך. שמע לקולי ועשה כאשר אצווך. קח חמישים ביצה והניחן במים רותחים עד שתהיינה קשות, ואחר מכן הוציאן מהמים ושים אותן מעל הביצים בתיבות העליונות וסגור חנותך כרגיל. בבואך בבוקר לחנות יתגלה מי היה הגנב.

הלך האיש ועשה כמצוות הרב סלנט, הניח חמישים ביצים קשות וסגר החנות והלך לביתו.
ויהי למחרת בבוקר, כשבא האיש לפתוח חנותו, כמנהגו יום-יום, השתומם למראה-עיניו במצאו נחש מת בפתח הדלת. ביקש

האיש עזרת העוברים-ושבים שעזרו לו לפתוח חנותו, והנה נתגלה בפניהם נחש מת באורך כמה מטרים, שהיה מונח כשבטנו מרר-סקת. הנחש אכל את הביצים הקשות ונחנק ומרוב אכילה נתרסקה בטנו.

ויספר האיש לנאספים את חכמת הרב שמואל סלנט, שהבין כי הגנב אינו אדם אלא נחש.

שתי שאלות של הפחה

הרב שמואל סלנט היה חביב לא רק על בני העדה היהודית, כי אם גם על בני עדות הנכרים. חיבה רבה גילה לו גם הפחה הירושלמי, אשר היה מתייעץ עמו ושואל בעצתו בענייני הציבור. באחד הימים בא הרב אל הפחה, כדי לבטל גזרה שגזר הפחה על יהודי ירושלים, שלא יכלו לעמוד בה. כשנכנס הרב אל הפחה וזה ביקשו לשבת בכורסה המרופדת שליד שולחן־עבודתו, הרגיש הפחה שהרב סלנט הרים שולי הכפתן שלו, ורק אחר מכן התיישב בכורסה. כן הרגיש הפחה שהרב העלה משקפיו מעיניו והגביהם על מצחו. ויהי הדבר לפלא בעיני הפחה וישאל את הרב לאמור: — יואיל נא כבוד הרב להבינני דבר מתמיה. אשאלו שתי שאלות: מדוע כבוד הרב הרים שולי הכפתן שלו בישוב בכור־סה המרופדת שלי, האם לא נאה לרב לשבת בכפתן שלו בכור־סה המרופדת שבביתי? ושאלה שניה: מדוע, כבוד הרב, אם אינו מביט דרך המשקפים, הרכיבם על המצח?

הקשיב הרב סלנט לשתי שאלותיו והשיב לפחה:

— אדוני הפחה, בעברי ברחובות עד בואי לביתו, בוודאי נדבק אבק הרחוב בכפתן שלי, ולא רציתי שהאבק יפול גם על הריפוד של הכורסה; ואשר למשקפים שהרכבתים על מצחי, הסיבה היא פשוטה וברורה, שמתוך רצוני לתת כבוד והערכה לפחה, הרמתי משקפי והרכבתים על מצחי, כדי לראות את הפחה בעיני...

עושר שמור לבעליו

נגר היה בירושלים, איש ישר ותמים, ירא אלקים, שומר תורה ומצוה. ושם האיש אברהם ברגיורא. ויהי אברהם עובד את ה' באמונה ונהנה מיגיע כפו ועמלו. ולאברהם אשה ובת יחידה, יפת תואר ויפת-מראה. איש פשוט היה אברהם, לא שנה ולא למד. אך ידע להתפלל ולקרוא בספר התהלים. היה משכים בבוקר עם שחר, אך ונחפז לבית-הכנסת להתפלל עם ותיקים ולאחר התפילה היה שופך נפשו במזמורי-התהלים. מבית הכנסת מיהר אל ביתו, סעד עם אשתו ובתו פת שחרית ואחר כך החל בעבודת הנגרות. לקוחותיו הלכו והתרבו, כי היה אברהם מצניע לכת, ישר במשאו ומתנו ונתחבב ביושרו ובכנותו על כל אלה הבאים במגע עמו. אברהם היה ניחן בלב טוב, ולא שכח את העניים; הוא הירבה בצדקה ובמתנות לאביונים.

באחד הימים נסע אברהם עם אשתו ובתם היחידה לכפר עין גדי שבדרום, השוכן בחוף המערבי של ים-המלח, שהיה ידוע בכרמיו, — אל דודו שהשיא את בתו, כדי להשתתף בחג כל-לולית. ובשכנות אברהם גר איש בליעל. ויהי כאשר ראה שביתו של אברהם ריק מאדם, פרץ באפלת הלילה את שער ביתו, נכנס וחפש ומצא בארון הבגדים שקלי כסף וזהב שאברהם חסך אותם מעמלו הרב במשך שנים רבות. לקח הגנב את כל כספו של אברהם ולא השאיר אפילו שקל אחד.

כשהאיר השחר יצא הגנב עם גניבתו ללכת אל בן אחיו שבכפר עין גדי, כדי להטמין את האוצר בכרמו לבל ייוודע הדבר לאיש. בהיותו בדרך תקפתהו מחלה קשה והוא צנח ומת.

בכפר עין גדי גר איש זקן ולו בן יחיד ושמו אליעזר. והזקן מופלג בימים, תשוש כוח ומרותק למיטתו. היה אליעזר יוצא לעבוד בכרמים, כדי לפרנס את אביו הזקן והחלש. באותו יום יצא אליעזר ללכת לירושלים, ובעברו בדרך מצא את הגנב מוטל מת. עמד וחפר קבר, כדי לקיים מצוות קבורת המת, ובעודו מפשיט בגדי המת מצא את אוצר שקלי הכסף והזהב של אברהם. שמח אליעזר שמחה גדולה על העושר הרב שבא לידו. קבר את המת וחזר לביתו עם האוצר.

בלילה חלם אליעזר חלום. איש זקן ונשוא פנים בא אליו ואמר לו: „אליעזר בני, ידעתי לבך הטוב, אל תגע בשקלי הכסף והזהב, לא שלך הם, כי אם של אדם עמל ישר ונקי כפיים מירי-שלים, תעלה לבירה ותחפש אחריו ותחזיר לו אוצרו“. קם אליעזר בבוקר ויאמר בלבו: הן זהו רק חלום והחלומות שווא ידברו. על כן לא יחזיר את האוצר וישמרנו לעצמו. מה עשה? יצא אל גן ביתו, לקח משור, ניסר ופתח פתח באחד העצים, טמן בו את האוצר וסתם הפתח.

עוד באותו לילה נתקשרו שמי עין גדי בעבים כבדים והשם שלח רוח סערה גדולה שהפילה גגות ועקרה עצים מהגן ואף העץ בו נטמן האוצר נעקר ונפל. ויהי למחרת היום, ואליעזר עובד בכרם, עבר איש ליד גנו של אליעזר. כשראה האיש את העצים המוטלים על הארץ, נכנס לגן ולקח עמו את העץ בו היה טמון האוצר ויעלהו לירושלים על מנת למכרו לנגר.

כשחזרו אברהם, אשתו ובתם מעין-גדי מהחתונה, מצאו את הבית פרוץ וכשניגשו וחיפשו בארון הבגדים, נמצא שכל מה שהיה בארון הושלך החוצה ושקלי הכסף והזהב אינם. ויצטערו אברהם ואשתו על הדבר, אך בהיותם אנשי אמונה קיבלו את הדבר באהבה ובדומיה. אמנם ניסה אברהם לחפש אחר הגנב, אך לשווא. והנה כאשר היה אברהם שקוע בעבודתו, נכנס אליו האיש עם העץ והציע לו לקנותו ממנו. אברהם קנה את העץ

ומה התפלא כשניסר ופתח את העץ ומצא בו את אוצרו. ראה אברהם יד השם בכל זאת ויודה לשמו על חסדיו עמו.

אליעזר מעין גדי, לאחר שמת עליו אביו, וביתו וגנו נהרסו על ידי הסערה, עזב את עין גדי ועלה לירושלים. הוא חיפש בן את העץ וכשלא מצאו, הבין כי הענישו השם, על שלא קיים מה שציווה עליו הזקן בחלום. ויהי אליעזר הולך ברחובות ירושלים ומבקש עבודה, למען החיות את נפשו, אך לא מצא איש שיעסיקהו, עד שבא אל אברהם בִּרְגִיורא ויתחנן בפניו שירחם עליו ויתן לו עבודה, כדי שלא יגוע ברעב. ואברהם ריחם על אליעזר וקיבלו לעבוד על ידו. ויהי אליעזר עובד אצל אברהם וסועד על שולחנו. באחת השבתות, כשישבו ליד השולחן וסעדו בצוותא את סעודת השבת, סיפר אברהם לאליעזר על אבדן אוצרו ומציאתו, אך לא גילה לו שהאוצר נמצא בעץ. הקשיב אליעזר לסיפורו של אברהם, חייך ושאל: „האם לא מצאת את אוצרך בעץ נבוב שנסתם פתחו?“ כששמע אברהם דברים אלה יוצאים מפיו של אליעזר, הפציר בו שיגלה לו מאין הוא יודע על כך. ואז סיפר אליעזר לאברהם כל מה שקרה לו ועבר עליו בדבר האוצר.

למחרת השבת אמר אברהם לאליעזר: „מכיוון שהאוצר נמצא עלייך, ואתה לא גזלתו, ברצוני לתת לך חלק מאוצר זה השייך גם לך, כי אתה מצאת אותו.“ ברם, אליעזר סירב לקבל באמרו שהאוצר שייך לאברהם ורצון השם הוא שישאר בידי. כשדיבר אברהם על לב אליעזר לקבל מיזו חלק מהאוצר והוא סירב, ציווה על אשתו שתאפה חלת־שבת ותכניס לתוכה שקלי כסף וזהב, ואת החלה הזאת תתן לאליעזר העומד לצאת לעין גדי לבקר את משפחתו. קיבל אליעזר את החלה ויצא לדרך. בהגיעו לגבול, ראה פקיד המכס את החלה בידי אליעזר ויפציר בו שימכרנה לו. הסכים אליעזר ומכרה לפקיד.

באותו זמן השיא אברהם את בן אחותו המנוחה שגידלו בביתו. הוא שלח הזמנות לכל ידידיו והזמינם לבוא לחתונה, וגם פקיד המכס הוזמן לחתונה זו. ובימים ההם בירושלים, כל הבא לחתונה מביא עמו חלת־שבת ודבש. והיה כאשר נאספו המוזמנים בא גם פקיד המכס ובידו חלת־שבת שאפתה אשת אברהם. התפלאו אברהם ואשתו על הדבר, אך לא אמרו מאומה לפקיד המכס. ויחליטו אברהם ואשתו לא לנגוע בחלה זו עד שובו של אליעזר.

כשחזר אליעזר לבית אברהם, הראה לו את החלה ושאלו, כיצד קרה שהחלה שנתנה לו אשתו הוחזרה אליו. ויספר לו אליעזר את האמת, שפקיד המכס הפציר בו ועל כן מכר לו את החלה. אז לקח אברהם סכין ויחתוך את החלה, ומה נדהם אליעזר בראותו את שקלי הכסף והזהב. ויאמר אליעזר לאברהם נרגשות: „הן אמרתי לך שרצון השם הוא שהאוצר יהיה בידיך, כי רק שלך הוא.“ וימשיך אליעזר לעבוד אצל אברהם ימים רבים ואברהם אהבו.

באחד הימים קרא אברהם לאליעזר ואמר לו: „זה שנים שאתה עובד אצלי, ראיתי יושרך ותום לבך, והרי ידעת כי גדלה בתי והיא יפה כחמה בשמים, ורבים החומדים יופיה וקסמה, אך אני החלטתי לתתה לך לאשה, בביתי תשבו ועמי תהיו כל ימי חיי, התאבה בזאת!“

אז החווה אליעזר קידה וישק לכף ידו של אברהם ויאמר: „מה גדולים חסדי השם עלי, ואיך לא אסכים לקבל הצעתך הנובעת מלב טוב וטהור.“

והחתונה של אליעזר ובתו של אברהם נערכה ברוב הוד והדר, ויחיה הזוג חיים מאושרים בביתו של אברהם ויתענגו על רוב טוב.